

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TAPU KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ 111 NOLU
KIBRIS MUFASSAL TAHRİR DEFTERİNE GÖRE GİRNE

YENİÇAĞ TARİHİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURCU YILMAZ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Galip Çağ

BOLU, EKİM- 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Burcu YILMAZ tarafından hazırlanan “**TAPU KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ 111 NOLU KIBRIS MUFASSAL TAHRİR DEFTERİNE GÖRE GİRNE**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Programında Yüksek Lisans Tezi olarak Oy Birliği ile kabul edilmiştir. 25/10/2024

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Danışman

Doç. Dr. Galip Çağ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Prof. Dr. Yusuf Yıldız

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Ural

Sakarya Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,
- aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....

BURCU YILMAZ

ÖZET

**TAPU KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ 111 NOLU KIBRIS
MUFASSAL TAHRİR DEFTERİNE GÖRE GİRNE
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BURCU YILMAZ
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: DOÇ.DR. GALİP ÇAĞ)
BOLU, EKİM- 2024
XV+114**

Kıbrıs her zaman dünya tarihinin en önemli adalarından birisi olmuştur. Birçok devletin egemenliğini tanımış ve uzun süre kendi akıbetini belirleyememiştir. Kıbrıs'ta hüküm süren devletlerden birisi de Osmanlı Devleti'dir. 1570 tarihinde başlayan fetih hareketlerinin sonucunda Kıbrıs, Osmanlı'nın bir parçası olmuştur. Ada için yeni bir dönem başlamıştır. Osmanlı'nın adada inşa ettiği bu düzen, İngilizlerin Kıbrıs'ı ele geçirmesine kadar devam etmiştir.

Bu tezin konusu 16. Yüzyılda Girne Kalesi'dir. Tezin içerisinde giriş ve üç bölüm vardır. Giriş bölümünde; Kıbrıs'ın, ilkçağlardan başlayarak, Osmanlı dönemine kadar ki süreci ele alınmıştır. Birinci bölümün içerisinde Kıbrıs'ın fethi ve adada kurulan idari, eğitim ve askeri gibi sistemleri incelenmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta uygulanan iskân politikasını da değinilmiştir. Giriş ve birinci bölümde daha çok genel bir Kıbrıs tarihi anlatılmıştır. İkinci bölümden itibaren Girne üzerine yoğunlaşmıştır. Tahrir defterinden çıkarılan bulgular ışığında ikinci bölüm için nüfus tespiti yapılmıştır. Üçüncü bölüm içinde vergiler üzerinden iktisadi hayatı ortaya konmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Kıbrıs, Girne Kalesi, Tahrir, II. Selim, Fetih

ABSTRACT

**KYRENIA ACCORDING TO THE GENERAL DIRECTORATE OF LAND
REGISTRY AND CADASTRE GENERAL DIRECTORATE OF LAND
REGISTRY AND CADASTRE ARCHIVE NO.111 (CYPRUS MUFASSAL
TAHRİR BOOK)
MASTER'S THESIS
BURCU YILMAZ
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF HISTORY
NEW AGE HISTORY DEPARTMENT
(SUPERVISOR: DOC.DR. GALİP ÇAĞ)
BOLU, OCTOBER- 2024
XV+114**

Cyprus has always been one of the most important islands in world history. It recognized the sovereignty of many states and for a long time was unable to determine its own fate. One of the states that ruled on the Cyprus was the Ottoman Empire. As a result of the conquest movements that started in 1570, Cyprus became part of the Ottoman Empire. A new era has begun for the island. This order built by the Ottomans on the island continued until the British took over Cyprus.

The subject of this thesis is Kyrenia Castle in the 16th century. The thesis has an introduction and three chapters. In the introductory chapter, the process of Cyprus, starting from the ancient times until the Ottoman period, is discussed. The first chapter examines the conquest of Cyprus and the administrative, educational and military systems established on the island. In addition, the settlement policy applied in Cyprus is also mentioned. In the introduction and the first chapter, a general history of Cyprus is presented. From the second chapter onwards, the focus is on Kyrenia. In the light of the findings from the tahrir book, the population was determined for the second section. In the third chapter, an attempt was made to reveal the economic life through taxes.

KEYWORDS: Cyprus, Kyrenia Castle, Tahrir, Selim II, Conquest

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ	x
TABLO LİSTESİ	xi
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	xiii
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xiv
TEŞEKKÜR	xv
GİRİŞ	1
Kıbrıs Adının Tarihte Kullanımı ve Coğrafya Stratejik Önemi	1
Osmanlı Hakimiyetine Kadar Kıbrıs Adası.....	2
Osmanlı Hakimiyetine Kadar Girne.....	7
Literatür Taraması	9
Yabancı Kaynaklar	11
Metod	13
1.BÖLÜM.....	15
OSMANLILARIN KIBRIS ADASINI FETHİ VE KURULAN İDARİ DÜZEN	15
1. Lusignan Hanedanı Döneminde Kıbrıs'ın Memlûk Devleti'ne Geçiş Süreci	15
1.2 Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi.....	16
1.3 Mercidabık Savaşı.....	18
1.4 Ridaniye Savaşı.....	19
1.5 Korsanlık Faaliyetleri ve Akdeniz Bağlamında Korsanlık.....	20
1.6 Fethin Sebepleri ve Hazırlıkları	25
1.7 Ada'nın Fetih Süreci	27
1.8 Girne'nin Fethi	31
1.9 Fetih Sonrası Kıbrıs Adasında Kurulan İdari Teşkilat	32
1.10 Osmanlı'nın Kıbrıs'ta İskân Siyaseti	33
1.11 Fetih Sonrası Adada Kurulan Askeri Teşkilat	39
1.12 Kalelerde Görev Yapan Askeri Sınıflar	40

1.12.1 Müstahfızlar (Hisar Erleri).....	41
1.12.2 Azaplar	41
1.12.3 Cebeciler	42
1.12.4 Topçular.....	42
1.13 Tımarlı Sipahiler	43
1.14 Kıbrıs'ta Osmanlı Eğitim Sistemi	44
1.14.1 Medreseler.....	44
1.14.2 Ayasofya Sıbyan Okulu.....	46
1.14.3 Pir Paşa Medresesi	47
2.BÖLÜM.....	48
2.1 OSMANLI İDARESİNDE GİRNE	48
2.2 Girne Kalesinin Tarihçesi.....	48
2.3 Girne'de Kurulan İdari Sistem	52
2.3.1 Sancak Yönetimi	52
2.3.2 Nahiye Yönetimi	53
2.3.3 Karye (Köy) Yönetimi	53
2.4 Girne'de Bulunan Mezralar.....	56
2.5 Girne'de Bulunan Manastırlar.....	58
2.6 Girne'nin Nüfus Dağılımı	59
2.6.1 Hane	59
2.6.2. Girne'nin Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu	65
2.7 Reaya'dan Alınan Vergi Türleri	67
2.7.1 İспенç Vergisi	67
2.7.2 Cizye Vergisi	69
2.7.3 Bive Resmi.....	71
2.7.4 Bad-ı Heva Vergisi	71
2.7.5 Beytü'l Mal Vergisi	73
2.8 Girne'de Kurulan Askeri Sistem	74
2.9 Osmanlı Döneminde Girne'ye Yapılan Eserler	76
2.10 Girne'de Bulunan Türbe ve Tekkeler	76
3.BÖLÜM.....	78
3.1 OSMANLI İDARESİNDE GİRNE'DE İKTİSADİ HAYAT.....	78
3.2 Kıbrıs'ta Ziraat	79
3.2.1 Hınta (Buğday) Üretimi	79
3.2.2 Şair (Arpa) Üretimi	81
3.2.3 Mercimek Üretimi.....	82
3.2.4 Bakla Üretimi	83

3.2.5 Zeytin Üretimi.....	84
3.2.6 Harnup (Keçiboynuzu) Üretimi	85
3.2.7 Resm-i Meyve ve Bostan	87
3.2.8 Burçak Üretimi.....	87
3.2.9 Pamuk Üretimi	88
3.3.1 Keten Üretimi.....	89
3.3.2 Resm-i Meyve ve Besatin veya Resm-i Besatin	90
3.3.3 Mahsul-u Mukataa-i Bahçe Vergisi.....	91
3.3.4 Bağcılık Faaliyetleri.....	91
3.4 Hayvanlardan Alınan Vergi Türleri	92
3.4.1 Resm-i Dalyan Vergisi	93
3.4.2 Resm-i Göğül	94
3.4.3 Adet-i Deştbanı Vergisi	94
3.4.4 Bidat-ı Hinazir.....	95
3.4.5 Resm-i Küvvare Vergisi	97
3.5 Girne’de İşletmelerden Alınan Vergi Türleri.....	98
3.5.1 Resm-i Meyhane Vergisi	98
3.5.2 Bac-ı Pazar ve İhtisab Vergisi	99
3.5.3 Değirmenler (Asiyab)	100
3.5.4 Mahsul-u Mukataa-i İskele-i Girne.....	100
SONUÇ	101
KAYNAKLAR	105
EKLER	114

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1: Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu.....	1
Şekil 2: Lefkoşa'nın Kuşatılması ve Zaptı.....	28
Şekil 3: Mağusa Muharebeleri.....	29
Şekil 4: Mağusa Kalesi Kroki Çizimi.....	30
Şekil 5: Bizans, Lusignan ve Venedik Dönemindeki Girne Kalesini Anlatan Bir Grafik.	49
Şekil 6: Girne Kalesi Planı	50
Şekil 7: Girne Sur Planı	51

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1.1: 64 Numaralı Tahrir Defterine Göre Kıbrıs'taki Nahiyeler ve Onlara Bağlı Köy ve Mezralar	32
Tablo 1.1.2: Kıbrıs'a Sürülen Hane sayısı ve Kazaları	36
Tablo 1.1.3: İçel Sancağının Kazalarından Adaya Gönderilen Hane Sayıları	37
Tablo 1.1.4: 1572 Yılında Adaya Gönderilen Ailelerin Meslek Grupları	37
Tablo 1.1.5: Seydişehir ve Beyşehir'den Gönderilen Ailelerin Meslek Grupları.	38
Tablo 1.1.6: Kıbrıs'ta Görev Yapan Gönüllü Asker Sayısı	40
Tablo 1.1.7: Kıbrıs'ta Görev Yapan Müstahfız Sayısı	41
Tablo 1.1.8: Kıbrıs'ta Görev Yapan Azap Sayısı	41
Tablo 1.1.9: Kıbrıs'ta Görev Yapan Cebeci Sayısı.....	42
Tablo 1.1.10: Kıbrıs'ta Görev Yapan Topçu Sayısı.....	42
Tablo 1.1.11: Vakıf Sıbyan Mektepleri	45
Tablo 1.1.12: Vakıf Sıbyan Mektepleri	45
Tablo 1.1.13: Vakıf Olmayan Sıbyan Mektepleri.....	45
Tablo 1.1.14: Vakıf Olmayan Sıbyan Mektepleri.....	46
Tablo 2.1.1: Girne Nahiyesi Fihristi	54
Tablo 2.1.2: Girne Bulunan Mezralar	56
Tablo 2.1.3: Girne'de Bulunan Manastırlar	58
Tablo 2.1.4: Girne Hane Tablosu	60
Tablo 2.1.5: Girne'de Bulunan Nefer Sayısı Tablosu	64
Tablo 2.1.6: 111 Numaralı Tahrir Defterine Göre Girne'nin Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu.....	65
Tablo 2.1.7: Girne'de İспенç Vergisi Ödeyen Kişi Sayısı	67
Tablo 2.1.8: Girne'de Cizye Vergisi Ödeyen Karyeler	69
Tablo 2.1.9: Girne'de Bive Vergisi Ödeyen Kişi Sayısı.....	71
Tablo 2.1.10: Girne'de Bad-ı Heva Vergisi Ödeyen Karyeler	72
Tablo 2.1.11: Girne'de Beytü'l Mal Vergisi Ödeyen Karyeler	73
Tablo 3.1.1: Girne'de Üretilen Buğday Miktarı Tablosu	79
Tablo 3.1.2: Girne'de Üretilen Arpa Miktarı	81
Tablo 3.1.3: Girne'de Üretilen Mercimek Miktarı.....	82
Tablo 3.1.4: Girne'de Üretilen Bakla Miktarı	83
Tablo 3.1.5: Girne'de Üretilen Zeytin Miktarı	84
Tablo 3.1.6: Girne'de Üretilen Harnup Miktarı.....	86
Tablo 3.1.7: Girne'de Resm-i Meyve ve Bostan Vergisi Ödeyen Karyeler	87
Tablo 3.1.8: Girne'de Üretilen Burçak Miktarı	87
Tablo 3.1.9: Girne'de Üretilen Pamuk Miktarı.....	89
Tablo 3.1.10: Girne'de Üretilen Keten Miktarı	90
Tablo 3.1.11: Girne'de Mukataa-i Bahçe Vergisi Ödeyen Karyeler	91
Tablo 3.1.12: Girne'de Adet-i Ağnam Vergisi Ödeyen Karyeler	92
Tablo 3.1.13: Girne'de Adet-i Deştbanı Vergisi Ödeyen Karyeler.....	94
Tablo 3.1.14: Girne'de Bidat-ı Hinazir Vergisi Ödeyen Karyeler.....	96
Tablo 3.1.15: Girne'de Resm-i Küvvare Vergisi Ödeyen Karyeler	97

Tablo 3.1.16: Girne'de Resm-i Meyhane Vergisi Ödeyen Karyeler	99
--	----

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 1: Mağusa Kuşatmasını Anlatan Resim	31
Fotoğraf 2: Girne Kalesini Gösteren Bir Gravür.	48
Fotoğraf 3: Girne Kalesi İçerisinde Yer Alan St. George Adlı Kilisenin İç Kısmı	51

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

A. DVNSMHM	: Bab-1 Âsafî Divan-1 Hümayun Sicilleri Mühimme Defteri
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
MA. D	: Maliyeden Müdevver
S	: Sayfa
TK.GM	: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü

TEŞEKKÜR

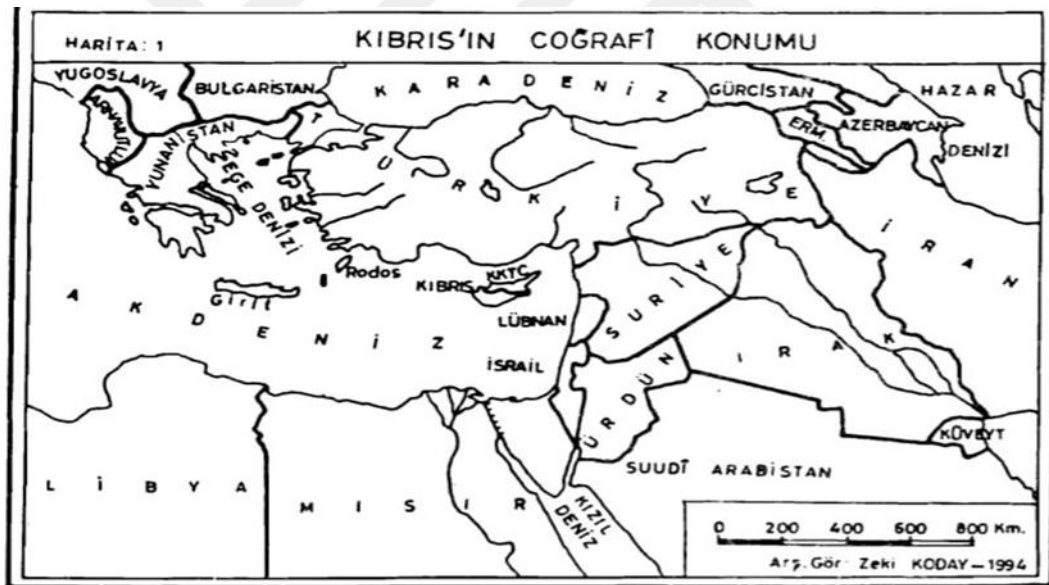
Tez çalışması sürecinde her türlü desteğini benden eksik etmeyen danışman hocam Doç. Dr. Galip Çağ'a ve bu süreç içerisinde beni destekleyen babam Nazım Yılmaz'a, annem Asiye Yılmaz'a, kardeşim Murat Yılmaz'a ve teyzem Zekiye Özer'e teşekkür ederim.

GİRİŞ

Kıbrıs Adının Tarihte Kullanımı ve Coğrafya Stratejik Önemi

Kıbrıs'ın adı hakkında kaynaklarda birçok fikir öne atılmıştır. Bu fikirler arasında kına çiçeği denilen bir çiçekten isminin alındığı ya da Kıbrıs Kralı Kiniros'un kızının adı olan Kiprist'en geldiği rivayet edilmiştir. Ancak tam olarak ortak bir karara varılamamıştır. Kıbrıs için Hitit ve Mısır kaynaklarında Alasia-Asi, İbrani kaynaklarında Kittim, Asur kaynaklarında ya veya Yatnana gibi isimler kullanılmıştır. Etimolojik çalışmalara göre de Kıbrıs isminin Akad'ca Zabar kelimesinden türediği ve bu zabar kelimesinin bakır anlamına geldiği ifade edilmiştir. Bakır, Kıbrıs Adasında çok bulunan bir madendir. Bu yüzden Kıbrıs adının bakır adı ile ilişkilendirildiği söylenmiştir (Gülmez, 2022; Şahin, 2006; Özkaya, 2015). Aslında Kıbrıs adının kaynaklarda farklı geçmesinin nedeni çok fazla devlet ve millete ev sahipliği yapmasından kaynaklanmıştır.

Şekil 1. Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu (Koday, 1995: 18)

Kıbrıs Adası, 9251 km’lik bir alanı kaplayarak Akdeniz’in Sardunya ve Sicilya’dan sonra üçüncü büyük adasıdır (Koday, 1995). Kıbrıs’ın en yakın komşusu Türkiye, en uzak komşusu da Yunanistan’dır. (Kaplukan, 2018) Kıbrıs’ta Akdeniz iklimi hakimdir ve ziraat içinde elverişli bir adadır (Koday, 1998). Kıbrıs, eskiçağlarda iken zengin bir bitki örtüsüne sahipti ve bu yüzden geniş alanları ormanlar ile kaplıydı. O dönemlerde ormanlar gemi yapımında, kereste ve yakıt olarak kullanılmıştır. Ancak hem bu amaçlarla kullanılması hem de belli tarihlerde

çıkan orman yangınları ile tahrip oldukları görülmüştür (Kapluhan, 2018). Kıbrıs Adasında beş parmak dağları vardır. Bu dağın eteklerinde yer alan Mesarya ovası hem tarım ürünü yetiştirmek hem de tahıl üretimi yapmak için uygun bir alandır. Üzüm, zeytin, narenciye ve keçiboynuzu, Kıbrıs'ta yetişen ürünler arasındadır. Larnaka ve Limasol çevresinde yer alan tuz gölleri adanın önemli iki gölüdür. Bu göllerden çıkarılan tuz, adaya ekonomi anlamında katkı sağlamıştır (Gülmez, 2022).

Osmanlı Hakimiyetine Kadar Kıbrıs Adası

Kıbrıs adası Osmanlı hakimiyetine girene kadar farklı dönemler geçirmiş ve değişik devletlerin egemenliğine girmiştir (Vatansever, 2012). Kıbrıs'ta insan yerleşiminin neolitik devirde başladığı kanısı vardır. Cilalı Taş devrinde insanlar avcılık ve toplayıcılığı bırakıp, tarım ile uğraşmaya başlamıştır. Üretim ile uğraşmaları yerleşik hayatı da beraberinde getirmiştir. Neolitik ve Kalkolitik çağdaki insanlar ise tek odalı evlerde oturmuş; balık, tahıl, keçi ve koyun eti gibi ürünler tüketerek yaşamlarını idame ettirmişlerdir. (KKTC MEB, 2014; Cyprus 10000 Years Of History and Civilisation, 2015). Bakır yataklarının MÖ. 3000 yılları civarında keşfedilmesiyle birlikte adada bakır üzerinden bir üretim başlamıştır (Akçay, 2018). Anadolu ve Orta Doğu gibi bölgelere ihraç edilmiştir. Yapılan bakır ticaretiyle birlikte çevresinde yer alan Anadolu, Filistin, Mısır ve Suriye gibi ülkelerle arasında kültürel etkileşim de doğmuştur (Arun, 2020).

İlkçağ devletlerinden biri olan Mısır, MÖ. 1450 yılında Kıbrıs'ı ele geçirmiştir (Okkar, 2017). Ada üzerinde üç kez söz sahibi olan Mısır'ın son hakimiyetinde Kıbrıs'ı, kendi adına Salamis kralı Evalton yönetmiştir (Serter, t.y.). Bu dönemde Mısır'da inşa edilen gemi ve donanmanın keresteleri Kıbrıs'tan temin edilmiştir (Akçay, 2018). Mısır Devletinden sonra Kıbrıs'a Hititler hakim olmuştur. (Metin, 2021; Şahin, 2006).

Mısır Devleti, Kıbrıs'a farklı zaman dilimlerinde üç kez ele geçirmişti (Serter, t.y.). Mısırlıların ada üzerindeki hakimiyetlerinin tam olarak son bulması ise Aka ve Dorların adaya gelmesiyle birlikte olmuştur. (Kalyan, 2020). Yunanlılar, Dor istilasıyla birlikte adaya adım atmıştır. Burada dağınık olarak hayatlarını idame ettirmiş, devlet kuramamışlardır. Aslında amaçları arasında Kıbrıs'ta bir devlet kurmaktan çok burada ticaret yapmak ve artan nüfuslarını buraya taşımak

gibi gayeleri vardır (Akçay, 2018). Yunanlılar, Kıbrıs Adası'nda Salamis, Marion, Soli, Baf ve Kurium gibi koloniler kurmuştur (Özkaya, 2015).

Kıbrıs; verimli ovaları, zengin ormanları ve elverişli limanlarıyla da komşularının dikkati çekmiştir (Şahin, 2006). Bu komşulardan birisi de Fenikelilerdir. Fenikeliler, Kıbrıs adasında Kition, İdalion, Tamassos, Lapethos, Marion, Golgoi gibi birçok kent meydana getirmişlerdir (Günel, 2023). Adayı, ticari gayeler için ele geçirmiş olsalarda, kültürel bir ivme kazanması yine Fenikeliler sayesinde olmuştur (Kalyan, 2020). Ayrıca Fenikeliler Kıbrıs Adasını, Akdeniz'deki ticaret üslerinin bir parçası yapmışlardır (The History Of Cyprus An Overview, 2019). Asur hükümdarı II. Sargon döneminde Fenike kentleri yönlerini Asur Devleti'ne karşı çevirmişlerdir (Günel, 2023). Hitit İmparatorluğunun M.Ö 1200 yıllarında deniz kavimlerinin Anadolu işgali sırasında ortadan kalkmasıyla birlikte Asur Devleti bütün Ön Asya memleketlerine yayılmaya başlamıştır (Serter, t.y.-Şahin, 2006). Kıbrıs Adasını ele geçirmeden önce Soydu, Sidon ve Tyr gibi Fenike şehirlerini hakimiyetine alan II. Sargon, Kıbrıslıların kendisine bağlılıklarını bildirmesi sonucu adayı ele geçirmiştir (Şahin, 2006). Asur hakimiyeti tanındıktan sonra aralarında bir antlaşma yapılmış ve bunun sonucunda vergi ödenmeye başlanmıştır. Bu hakimiyet MÖ.709 yılında başlamış MÖ. 609 yılında bitmiştir (Mercan, 2019).

Asur hakimiyeti sonrasında Kıbrıs Adası, Pers egemenliğine girmiştir. Pers İmparatorluğu, ilk önce Babil, Filistin, Suriye ve Fenike kentlerini toprakları arasına katmıştır. Sonrasında bu imparatorluğun içerisine Kıbrıs'da dahil olmuştur (Öğmen, 2019). İlk dönemlerde Kıbrıs krallarına karşı ılıman tavır içerisinde olan Persler, daha sonra ise sert bir tavır içerisine bürünmüştür. Bu duruma karşı boyun eğen krallar olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur. Tam bu sırada İyonların isyanı patlak verince akabinde Kıbrıs kralları da ayağa kalkmıştır (Akçay, 2018). Kıbrıs kralları, İyonlularla iş birliği içerisinde iken, Perslerin yanında ise Fenikeliler yer almıştır. Karada Kıbrıs kralları ile Persler karşı karşıya gelmiştir. Fenikeliler ve İyonlular da denizde mücadele etmiştir. Bu savaşın kazananı ise Persler ve Fenikeliler olmuştur (Alasya, 1977).

Kıbrıs Adasının Pers egemenliğinden kurtuluşu İssus savaşıyla birlikte olmuştur. Çünkü İssus savaşında Persler, Büyük İskender'e karşı başarısız

olmuştur. Böylece Kıbrıs üzerindeki hakimiyetleri son bulmuş ve Kıbrıs'ın yeni hakimi ise Büyük İskender olmuştur. Büyük İskender'in başında bulunduğu Makedonya Krallığı, onun ölümünden sonra parçalanmıştır. Haleflerinden birisi olan Pitelemaios, Mısır'da Pitoleme Hanedanlığını kurmuştur. Bu hanedan döneminde Kıbrıs Adası, yarı bağımsızlık statüsü ile Mısır'a bağlanmıştır (Mercan, 2019). Mısır'da hüküm süren Ptolemaios Krallığının merkezi ise İskenderiye şehridir. Buradan gönderilen asiller tarafından yönetilen Kıbrıs, siyasi olarak İskenderiye sarayına bağlanmıştır (Alasya, 1977). İskenderiye etkisi adada, sadece siyasi olarak kalmamış, kendini mimari ve maddi kültürde de göstermiştir (Barker, 2022). Ptolemaioslar ise Kıbrıs Adasını hem askeri bir üs olarak kullanmış hem de bakır, kereste, zeytin ve buğday gibi adanın doğal kaynaklarını tüketmiştir. Ada ve Ptolemaioslar arasında bir ilişki söz konusu olsa da bu dönemde Ptolemaiosların adayı bir sömürü olarak kullandığı görülmüştür (Cyprus 10000 Years Of History and Civilisation, 2015).

Kıbrıs, her devletin ilgisini çektiği gibi, Roma'nın da ilgisini çekmiştir. Roma imparatorluğu Batı Akdeniz'e sahipti. Zira Roma, Doğu Akdeniz'i de elinde bulundurmak istemiştir. Çünkü o dönemin ticaret yolları açısından Doğu Akdeniz önemli bir konumdadır ve bu durum doğrudan Kıbrıs Adasını da etkilemiştir. Bu yüzden Roma M.Ö 58 yılında Kıbrıs'ı kendi bünyesine katmıştır. Ancak Kıbrıs Adası ilk önce Kilikya eyaletinin bir parçası olmuştur (Akçay, 2018). Daha sonra MÖ. 27 yılında Kilikya eyaletinden ayrılmış ve Roma senatosuna bağlanana kadar imparatorluğa bağlı askeri bir vali tarafından yönetilmiştir. MÖ. 22'den sonra Roma senatosuna bağlı bir eyalet haline gelmiştir. Bu dönemin merkezi Baf iken, ticaret merkezi haline gelen şehir de Salamis'tir. Roma İmparatorluğu egemen olduğu topraklarda sadece siyasi bir figür olarak kalmamıştır. Hem Kıbrıs Adasına hem de diğer eyaletlerine ekonomi, sosyal hayat, bayındırlık, ziraat ve kültür gibi alanlarda gelişmeler yaşatmıştır. Bu gelişmelerden birisi de vergi sistemindeki iltizam usulünün kaldırılmasıdır. (Metin, 2021). Bayındırlık alanında yapılan yeni yollarla birlikte adanın kullanışlı körfezleri ticari limanlara dönüşmüştür. Buğday, yağ, demir, bakır ve gümüş gibi maddelerin Kıbrıs Adası içerisinde üretimi yapılmış ve dış memleketlere ihraç edilmiştir (Akçay, 2018). Roma döneminde Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerden birisi de Hristiyanlığın bilinmesi ve yayılması olmuştur. Hatta bu dönemin Kıbrıs valisi olan Sergius Paulus Hristiyanlığa geçiş

yapmıştır. Onun Hristiyanlığı geçişiyle birlikte ilk kez Romalı bir yönetici bu dini kabul etmiştir. Böylece Kıbrıs Adası, Hristiyan bir yönetici tarafından idare edilen ilk yer olmuştur (Şahin, 2015).

Roma İmparatorluğu'nun egemenliği sadece Kıbrıs Adası ile sınırlı kalmamıştır. Kudüs'te de Roma'nın hakimiyeti vardır. Roma hakimiyeti altında Kudüs'te yaşayan Yahudiler ise bu yönetime karşı çıkmış ve isyana kalkışmışlardır. Ancak bu durum onların aleyhine işlemiş ve Kudüs'te barınamayacaklarını anlayınca kendilerine yeni yerler aramaya koyulmuşlardır. Sonrasında Kıbrıs, Bingazi ve Mısır gibi yerlere göç etmişlerdir (Metin, 2021). Kıbrıs'a gelen Yahudiler için hiçbir değişiklik olmamıştır. Çünkü Kıbrıs'ta da Roma hakimiyeti mevcuttur. Yahudiler yine boş durmamış ve Artemion önderliğinde Roma'ya karşı baş kaldırmışlardır (Akçay, 2018). Bu isyan sırasında iki yüz elli bin Kıbrıslının öldüğü söylenmiştir. Ancak tam olarak bu sayının doğruluğu bilinmemiştir (Serter, t.y.). 117 yılında isyanın bastırılmasıyla birlikte Yahudiler adadan gönderilmiştir. Yahudilerin adadan gönderilmesiyle birlikte Kıbrıs içerisinde Hristiyanlığın yayılmasını engelleyecek faktörde ortadan kalkmıştır (Şahin, 2011).

395 yılına gelindiğinde Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır. Bunun sonucunda Kıbrıs, Bizans hakimiyetine girmiştir (İderman, 2006). Ancak direk Bizans Devletine bağlanmamış, diğer on dört vilayetle birlikte Antakya'ya bağlanmıştır (Çevikel, 2006). Kıbrıs Adasının idaresi için Antakya'dan memurlar gönderilmiştir (Alasya, 1977). Başkent değişikliğine gidilmiş ve Constantia olarak adlandırılan Salamis, başkent olmuştur. Erken Bizans dönemi sırasında, dini anlaşmazlıklar dışında kalan her şeyde bir sükûnet hakim olmuştur. Toplumsal hayat, kurallar ile çerçevelenmiştir. Çiftçilerin topraklarını terk etmeleri yasaktı ve kiracı çiftçiler ise köle durumuna getirilmiştir. Tüccar sınıfları ve zengin toprak sahipleri, Bizans döneminde de ayrıcalıklarını korumuştur. Ayrıca devlet ve kilise arasındaki bağın daha da arttığı bir dönem olmuştur (Solsten, 1993). Hristiyanlık, Barnabas ve Paul sayesinde Kıbrıs Adasında yayılmaya başlamıştır. Hristiyanlık Kıbrıs içerisinde yayılırken, adanın yönetiminde Roma imparatorluğu vardı. (Göktürk, 2015). Ada içerisinde gelişmesi ise, İmparator Theodosius'u, bu dini resmîleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Hatta İmparator Zeno devrinde ise Kıbrıs kilisesi kurulmuştur. (Şengil, 2021).

Sonraki dönemde Avrupa'dan Kudüs için bir Haçlı Birliği yola çıktı ki bu uzun yıllar devam edecek bir sürecin başlangıcıdır. Bu dönemde fırtına nedeniyle bir Haçlı gemisi Kıbrıs'a sığınmıştır. Bu sırada Kıbrıs'ın hakimiyeti de Bizans Devletindedir. Bizans valisi olan Isaakios Komnenus ise sığınan bu gemiye el koymuştur (Tilki, 2018). Bu geminin içerisinde Aslan Yürekli Richard'ın kız kardeşi ve nişanlısı da vardı. Bu durumu öğrenen Richard, adaya 6 Mayıs 1191'de ayak basmıştır. Bu yapılanların intikamı almak içinde Limasol yakınında Kıbrıs'a asker çıkartarak şehrin üzerine gitmiştir. İsaakios ise bu durum karşısında Kilani Kalesine çekilmiştir. Yerli halkın Richard'a ve ordusuna karşı dostça davranması üzerine İsaakios'ta Richard'ın karargahına giderek aldığı malları ödeyeceğini söylemiş ve birtakım vaatlerde bulunmuştur. Ancak bu vaatleri yerine getirmeden bu anlaşmadan vazgeçmiş ve Richard'ın Kıbrıs'ı terk etmesini istemiştir (Güler, 2018). Ancak İsaakios, en sonunda teslim olmak zorunda kalmıştır. Adadaki İsaakios sorununu halleden Richard, Kudüs kuşatması için Akka'ya gitmiştir. Adanın asayışı ve düzenini sağlaması içinde ardında Richard de Camville ve Robert de Turnham'ı bırakmıştır. Halk arasında bu yönetime karşı gruplaşmalar baş göstermiştir. Hatta İsaakios'un akrabalarından olan bir rahip, kral olarak ilan edilmiş ve etrafında birleşilmiştir. Robert de Turnham ise bu isyanı askeri bir kuvvetle bastırmıştır. Yaşanan olaylardan Richard'ın da haberi olmuştur (Tilki, 2018).

Aslan Yürekli Richard, 1191 yılında Kıbrıs'ı Tapınak Şövalyelerine satmıştır. Bu şövalyeler Richard'ın parasını ödeyebilmek içinde halka ağır vergiler yüklemiştir. Bunun sonucunda ise isyan patlak vermiştir (Ayan, 2014; Özerden-Yıldız, 2016). Halk tarafından Lefkoşa Kalesine sıkıştırılan şövalyeler, bir fırsatını buldukları anda dışarı çıkmış ve acımasızca halkın birçoğunu katletmiştir. İsyanı kanlı bir şekilde bastıran şövalyeler, Kıbrıs Adasını aldıkları gibi Richard'a geri vermiştir (Ayan, 2014). Richard, Kıbrıs'ı geri alınca hemen yeni bir alıcı bulmuş ve Guy de Lusignan'a satmıştır. Adada feodal bir sistem kurmak isteyen Guy de Lusignan kolları sıvamıştır. Adanın nüfusunu artırmak için başka yerlere göç etmiş olan Kıbrıslıları adaya geri çağırmıştır. Haçlı Seferleri sırasında adayı terk etmiş olan sanat ve ticaret erbabına geri dönmeleri için çağrı yapmıştır (Alasya, 1977). Ölümü üzerine de Kıbrıs'ı kimin yöneteceği konusunda belirsizlik ortaya çıkmıştır. Bu belirsizliği çözüme kavuşturmak isteyen Kıbrıs soyluları, Guy'un

kardeşlerinden Geoffrey'e teklif götürmüş ancak Geoffrey'in kral olmakla ilgilenmemesi üzerine yönlerini diğer kardeş Amaury de Lusignan'a çevirmiştir. Amaury bu teklifi kabul etmiş ve Kıbrıs Adasının yeni hakimi olmuştur. Guy gibi Lord unvanıyla yetinemeyen Amaury, Kıbrıs Kralı olmak istemiştir. Kutsal Roma Germen İmparatoru VI. Henry'ye bu isteğini bildirmiş ve sonucunda kral tacını elde etmiştir. Amaury, Kıbrıs Kralı olduğu gibi Kudüs Kralı olarakta seçilmiştir. Bu dönemin içerisindeki diğer önemli bir olayda, Latin kilisesinin Kıbrıs'ta tesis edilmesi olmuştur. Bunun üzerine Lefkoşa'da bir Latin başpiskoposluğu kurulmuşken, Limasol, Mağusa ve Baf'ta ise piskoposluk tesis edilmiş ve bunların masrafları Ortodoks Kilisesinin bütçesinden karşılanmıştır (Gülmez, 2022; Şengil, 2021).

1489 yılından sonra adanın yeni hakimi Venedik olmuştur. Onun öncesinde Catherine, Kıbrıs tahtındadır. Onun feragatıyla birlikte Venedik dönemi başlamıştır. Zamanında imtiyazları ve malikâneleri ellerinden alınmış olan papazlara ve asillere bunlar geri iade edilmiştir. Özgür olmayan köylülere belli bir ücret karşılığında özgürlüklerini tanımışlardır. Ortodoks halka kötü muamelelerde bulunulmayacağı dile getirilmiştir. Bu tür faaliyetlerle halkı kendilerine karşı ısındırma çabasına girmişlerdir. Ancak ağır vergi yüklemekten de geri kalmamışlardır. Ortodoks halka baskı yapıp, söyledikleri sözlerden geri caymışlardır. Bu dönemde Kıbrıs'ın ticaretinde düşüşler yaşanmıştır. Araziler sahipsiz kalmıştır. Zaten bu kadar zor durumda olan halk bir yandan da salgın hastalıklar, çekirge istilaları ve kuraklık gibi sorunlarla da boğuşur hale gelmiştir. Bu sıkıntılardan ötürü adadan kaçanlar Anadolu veya Rodos'a göç etmiştir. Göç edemeyen kısım da isyan çıkarmıştır (Şengil, 2020; Alasya, 1977).

Osmanlı Hakimiyetine Kadar Girne

Büyük İskender'in haleflerinden birisi olan Ptolemaic ve onun döneminde Girne Lapithos Kralına tabi olmuştur. Roma döneminde şehrin idari merkezi yine Lapithos'tur. Frank dönemine gelindiğinde ise hem idari hem de ticari merkez Girne olmuştur. Roma dönemi içerisinde liman tesislerinin ve Girne'yi kırsal bölgeye bağlayan yolların onarımı yapılmıştır. Girne, Hristiyanlık dininin ilk dönemlerinde Hristiyanların barındığı bir yer olmuştur. Hatta Girne'nin bilinen ilk piskoposu olan Theodotos inancı yüzünden öldürülmüştür. Roma Devletinin ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs Bizans'a tabi olmuştur. Girne de aynı şekilde Bizans'ın

hakimiyetini tanımış ve Ortodoks Kilisesinin bir parçası haline gelmiştir. Bizans döneminde şehir zengin bir durumdaydı. Saint George adlı kilise bu dönemden kalma bir yapıdır. Franklar dönemine gelindiğinde ise şehirde Roma Katolik Tarikatları kendini göstermeye başlamıştır. Girne Piskoposluğu ortadan kaldırılmıştır. Girne Kalesini yeniden düzenledikleri gibi Buffavento, Aziz Hilarion ve Kantara kalelerini onararak şehri koruması için yapılan savunma sistemlerine dahil etmişlerdir. Girne'nin etrafında bulunan köyler birer feodal mülkler haline getirilmiştir. Venedikliler, Kıbrıs'ı hakimiyetine alınca halka ağır vergiler koymuşlardır. Bu kötü uygulamalarından ötürü isyanın baş göstermesi olasılığından dolayı Lefkoşa, Mağusa ve Girne kaleleri güçlendirilmiştir. Ancak Franklar döneminde onarılan Buffavento, Kantara ve Aziz Hilarion gibi kaleler de ihmal edilmiştir (Kokkinos, 2012).

Literatür Taraması

Kıbrıs, eski çağlardan beri birçok farklı millet ve devletin ilgisini çekmiştir. Bu yüzden Osmanlı'nın fethine kadar birçok kez adanın hakimiyetinde değişiklik yaşanmıştır. Adanın bu kadar el değiştirme olayı aslında onun hem doğal kaynak bakımından zenginliği hem de stratejik konumundan kaynaklanmıştır. Tabi ki Kıbrıs Adasının bu kadar gözde olması da yazarlar ve araştırmacılar tarafından fark edilmiştir. Böylece Kıbrıs Adası birçok kitap, tez ve makalenin konusu haline gelmiştir.

İkinci el kaynaklar dışında bizzat birinci el kaynaklara ulaşmak içinde Osmanlı Arşivi taranmalıdır. Osmanlı Arşivi'nde Kıbrıs Adasına dair en önemli kaynaklardan biri de tahrir defteridir. 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defteri, Kıbrıs'a ait bir kayıttır. Bu defter içerisinde Lefkoşa, Magosa, Mesarye, Karpas, Girne, Pendaya, Hırsofi, Baf, Evdim, Limasol, Mazoto ve Tuzla'nın karyeleri ve ödedikleri vergi çeşitlerinin miktarları kaydedilmiştir. Defterdeki bazı nahiyeler daha evvel çalışılmıştır. Örneğin Mesarye nahiyesi; “64 Numaralı Kıbrıs Tahrir (1572) Defterine Göre Mesarye Nahiyesi (Transkripsiyon ve değerlendirme)” adıyla Yüksek Lisans tezi olarak Nihal Bakışçı tarafından çalışılmış, Tuzla nahiyesi de “64 Numaralı Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterine Göre Tuzla nahiyesi” adlı bir makale olarak karşımıza çıkar ve çalışan kişi Recep Dünder'dir.

Konuya dair doktora ve yüksek lisans tezlerine Ulusal Tez Merkezinden ulaşılmıştır. Bu tezler arasında Kıbrıs'ın Osmanlı Fethine kadar olan kısmı, bazı arşiv defterlerinin transkripsiyonu ve değerlendirmesi ve de 1974 Kıbrıs harekâtı gibi konular yer almıştır. Ada Osmanlı fethine kadar birçok devletin hakimiyetine altında kaldığı aşıkardır. Çünkü kaynaklarda birçok devlet ismi geçmiştir. Bu devletlerden bazıları Roma, Lusignan, Venedik'tir. Roma dönemi; Devran Akbayram tarafından “Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs” adıyla çalışılmıştır. Bengü Gülmez “Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs (8.-15. Yüzyıl)” adıyla, Ergün Üstün ise “Lusignan döneminde Kıbrıs Adası (1192-1489)” isimli tez çalışmasıyla Lusignan dönemini ele almışlardır. Kıbrıs'ın Lusignan hakimiyetinden Venedik Devletine geçiş sürecini Necmettin Ayan “Kıbrıs'ın Lusignan Haçlı Krallığı'ndan Venedik Hakimiyetine Geçiş Süreci (1473-1489)” adlı tezinde anlatmıştır.

Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı fethettikten sonra Adada beylerbeylik sistemi kurmuştur. Kıbrıs tarihi hakkında çalışmalar yapan Recep Dünder, bu beylerbeylik konusunu “Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)” adlı doktora tezinde ele almıştır. Kıbrıs hakkında çalışmalar yapan diğer isimler den biri de İsmail Şahin'dir. İsmail Şahin'in, “Kıbrıs Başpiskoposluğu 1571-1821” yüksek lisans tezi ve “Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi: Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları” adlı doktora tezi vardır. Ayrıca “Geçmişten Günümüze Kıbrıslı Rumlar: Dil, Din ve Kimlikleri” adlı bir makalesi de bulunurdu.

Kıbrıs'ı hakimiyetine alan devletler, adaya olumlu veya olumsuz anlamda dönüşümler yaşatmıştır. Roma dönemine gelindiğinde yaşanan dönüşüm hakkında, Ekrem Yaşar Akçay'ın “Roma Döneminde Kıbrıs'ın Yaşadığı Dönüşüm” adlı makalesi karşımıza çıkmıştır. Her şeyin tarihi olduğu gibi Kıbrıs sorunun da bir tarihi vardır. Kıbrıs sorununa tarihi açıdan bakış için Müge Vatansever'in “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi” hakkında makalesine vardır.

2021 yılında Hüseyin Metin'in “Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış” adlı kitabı basılmıştır. Kitap, Kıbrıs'ın coğrafi, iklimi gibi faktörlerinden başlayarak 1959'da Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıs Rumları arasında imzalanan anlaşmaya kadar olan konuları ele almıştır. Halil Fikret Alasya'nın “Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs 'da Türk Eserleri” adlı kitabı 1977 yılında basılmıştır. Bu kitap' ta Kıbrıs'; Eski Devirlerde Kıbrıs, Osmanlılar ve Kıbrıs, İngilizlerin İdaresinde Kıbrıs ve Kıbrıs Cumhuriyeti diye ayrı başlıklar altında kaleme alınmıştır. Kitabın son kısmında Kıbrıs'ta Türk Eserleri adlı bir bölüm koymuştur. Kıbrıs Adasında Osmanlı hakimiyeti 307 yıl sürmüştür. Bu zaman içerisinde Osmanlı'nın Kıbrıs içerisinde kendine ait mimari eserler bırakması normaldir. İşte bu bölümde Osmanlı'nın hangi şehirde hangi eseri bıraktığı ve onun tarihi hakkında bilgi vardır. Bazı eserlerin kitap içerisinde resmi de mevcuttur.

Nuri Çevikel'in “Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)” adlı kitabı 2006 yılında basılmıştır. Kitap, 1570-1878 yılları arasındaki siyasi olaylara giriş yapmadan önce, Kıbrıs'ın 1570 öncesi tarihini kısa bir şekilde aktarmıştır. Daha sonra bu iki tarih arasındaki siyasi olayları anlatmıştır. Bu olaylar arasında Osmanlı'nın Fethi ve İngiltere'ye geçişi de vardır. Son bölümünde ise Kıbrıs'ta Toplum, Ekonomi, Din-Adalet, Eğitim ve Kültür (1570-1878) adlı bir konuya yer

verilmiştir. Böylece Kıbrıs Adası sadece siyasi anlamda ele alınmamıştır. Toplum, kültür veya ekonomi gibi faktörleri açısından da incelenmiştir.

Yabancı Kaynaklar

Kıbrıs tarihi hakkında Türkçe kaynaklar olduğu gibi yabancı dilde kaynaklarda mevcuttur. “Cyprus A Historical Overview”, “Cyprus 1000 Years Of History and Civilisation”, “The History Of Cyprus an Overview” adlı çalışmalar Kıbrıs’ın tarihini tarih öncesi çağlardan başlayıp, Venedik veya Osmanlı dönemine kadar getirmiştir. “Ottoman Administration In Cyprus”, “Conquest Of Cyprus By The Turks: Divergence Of The Early Modern Period and Establishment Of Status Quo in the Mediterranean”, “Convivencia Under Muslim Rule: The Island Of Cyprus After The Ottoman Conquest (1571- 1640)” gibi çalışmalar ise Kıbrıs’ın Osmanlı tarafından fethi ve fetih sonrasındaki gelişmeleri ele almıştır.

Yabancı kaynaklarda Girne kalesinin tarihini üç dönem olarak ayırmışlardır. Birinci dönem Bizans, ikinci dönem Lusignan ve Üçüncü dönem ise Venedik’tir. Aslında bu şekilde dönemlere ayrılması bir nevi kalenin gelişim açısından da farklarını ortaya koymuştur. “The Venetian Defense Of The Mediterranean The Kyrenia Castle Cyprus (1540-1544)” adlı çalışma içerisinde Girne kalesi dönemlere ayrılmış, her dönemi kendi içerisinde değerlendirilmiştir.

“The Role Of Integrated Ancient Architecture Attributes In Promoting Tourist Destination” adlı çalışma, Shika Shayegan tarafından çalışılmıştır. Çalışma içerisinde Girne Kalesinin yanı sıra Beşparmak Dağlarında yer alan Aziz Hilarion, Buffavento ve Kantara kalelerine de değinilmiştir. Ümmü Altan Bayraktar, “Fractions In Urban and Collective Memory and Transformation Of Public Space: The Harbor Example In the Kyrenia Town” adlı makalesinde İtalyan yazar Giovanni Mariti’nin Girne ve Girne Kalesi hakkındaki görüşleri ne de yer vermiştir. Aynı şekilde Hasan Fehmi Bey’in Girne Kalesi ve şehrin limanı hakkındaki cümlelerini de makalesinde yer açmıştır.

Savvas Th. Kokkinos tarafından çalışılan “Occupied Towns/ Displaced Municipalities Of The Republic Of Cyprus: A Brief Historical Review” adlı çalışma da Girne ve Girne kalesi tarihini Ptolemaic Period (Batlamyus dönemi) döneminden Osmanlı dönemine kadar ele almıştır. Diğer bazı kaynaklarda ise bu tarih Erken Bizans dönemiyle başlamıştır.

William Dreghorn'un Girne hakkında iki tane kitabı vardır. Bu kitaplardan biri, "Sketch Guide Book to Girne Harbour and Town" (Girne Limanı ve Kasabası Eskiz Rehberi Kitabı). Bu kitabın içerisinde Girne ve kaleye ait bazı çizimler yer almıştır. Bu çizimlerin altına kısa bir bilgilendirici not koyulmuştur. Diğer kitabı da "A Guide To The Antiquities Of Kyrenia (Girne Antik Eserleri Rehberi). Kitap; Girne Kalesinin tarihi ile başlamıştır. "The Walls Of Kyrenia" (Girne Surları) başlık altında surlar hakkında bilgi vermiştir. Girne kalesi dışında yer alan bazı yapıları da ele almıştır. Bunlar St. Hilarion Kalesi, Bellapais Abbey, Buffavento Castle ve Kantara Kalesidir. Kitabın içerisinde Girne ve kaleye ait başka konulara da değinmiştir. Diğer kitap da olduğu gibi burada da anlatılan konulara ilişkin çizimler yer almıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti Eski Eserleri Dairesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti Matbaası tarafından basılan "Kyrenia Castle A Guide" isimli Girne kalesini anlatan bir kitap vardır. İlk önce Kalenin tarihi hakkında geniş bir bilgi vermiştir. Daha sonra kroki olarak kalenin planı vardır. Bu kroki üzerinde kale de var olan yerler numaralandırılıp ve bu yerler hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

Metod

Tezi yazmaya başlamadan önce bir literatür taraması yapılmıştır. Bu literatür taramasıyla birlikte önceden çalışılmış olan kaynaklar taranmıştır. Bu kaynaklar okunur ve içerisinde kullanılacak olan kısımlar fişlenmiştir. Birinci el kaynak bulmak için de Osmanlı Arşivi taranmıştır. Kıbrıs hakkında tahrir, cizye ve mühimme defterleri bulunmuştur. Bulunan hem ikinci el kaynaklar hem de arşiv kaynakları tezin içerisinde kullanılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde yazılmış ve çalışılmış eserler üzerinden Osmanlı dönemine kadar Kıbrıs'ın tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Bu giriş bölümünde hem yabancı hem de Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde ikinci el kaynaklar ve Osmanlı arşiv kaynağı olan mühimmeler kullanılmıştır. Mühimmelerden özellikle Kıbrıs' a iskan siyaseti başlığı altında yararlanılmıştır. Kıbrıs'a iskan edilen aileleri ve meslekleri gösteren tablolara yer verilerek, kaç hanenin o dönemde iskan ettirildiği toplu bir şekilde gösterilmiştir. Kalelerde görev yapan askerlerin sayısı da tablo şeklinde gösterildi ve başka bir tarih ile karşılaştırılması yapılmıştır. Böylece o yıllar içerisinde azalan veya artan asker sayıları ortaya çıkarılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ikinci el kaynaklar, yabancı kaynaklar, 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir, mühimme ve cizye defterinden yararlanılmıştır. Yabancı kaynaklar Girne ve Girne Kalesi kısmında kullanılmıştır. Bu kısımda kale hakkında bir takım resim ve şekiller de eklenmiştir. İkinci el kaynaklardan daha çok tablo öncesi bir bilgilendirme ve Osmanlı'nın idari sistemi hakkındaki kısımda yararlanılmıştır. İkinci bölümün en önemli kaynağı olan 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterinden; Girne'nin karye listesi, hane listesi, ispenç vergisi ödeyen gayrimüslimlerin kişi sayısı, bive vergisi ödeyen kadınların sayısı, bad-ı heva ve beytü'l mal vergisinin akçe miktarlarını gösteren tablolar elde edilmiştir. Böylece 1571 ve 1572 tarihinde Girne'nin kaç karyesinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu karyelerdeki hane sayıları, mücerred ve bive sayıları ayrı bir tabloda gösterilmiştir. O dönemde Girne halkından alınan vergiler ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Her verginin kendine ait bir tablosu yapılmıştır. Girne'deki askeri sistemi çalışırken özellikle mühimmelerden yararlanılmıştır. Bu mühimmelerden Girne Kalesinde görev yapan bazı askerlerin isimlerine

ulaşılmıştır. Gayrimüslimlerden alınan cizye vergisini gösteren tablo içinde 1015 nolu cizye defterinden yararlanılmıştır.

Tezin son bölümü olan üçüncü kısımda Girne'nin iktisadi düzeni değerlendirilmiştir. Bu bölümde hem ikinci el kaynaklar hem de 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defteri kullanılmıştır. İkinci el kaynaklar; Osmanlı'nın taşra sisteminin bir parçası olan eyaletlerde kurulan toprak sistemini ve tahrir defterinden elde edilen bulguları gösteren tablo öncesindeki bilgilendirme de kullanılmıştır. Üçüncü bölümünde en önemli kaynağı 111 nolu tahrir defteridir. Bu bölüm için tahrir defterindeki vergilerden yararlanılmıştır. Okunan vergiler üzerinden Girne'de yetişen ürünler ortaya çıkarılmıştır. Bunlar tablo haline getirildi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Alınan vergi türleri; tarım, hayvancılık ve işletmeden alınan vergiler diye kendi içerisinde ayrılmıştır. Böylece hangi verginin hangi sınıfa girdiğı belli olmuştur. Tezin üçüncü bölümü de bittikten sonra sonuç kısmı yazılmış ve kaynakça eklenmiştir. Ekler kısmında 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterindeki Girne'nin karyelerini gösteren bir fihrisr konulmuştur. Ayrıca birtakım resimlerde eklenmiştir.

1.BÖLÜM

OSMANLILARIN KIBRIS ADASINI FETHİ VE KURULAN İDARİ DÜZEN

Kıbrıs Adasının Osmanlıyla ilk ilişkisi fetih öncesine dayanırdı. Özellikle Memlûklerin, Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi sırasında yıkılması ve Memlûk Devletine ödenen verginin Osmanlı Devletine ödenecek olması, Kıbrıs'ı bir yönden Osmanlı'ya bağlı hale getirmiştir. Bu yüzden Kıbrıs'ın nasıl Memlûk Devletine geçiş yaptığı ve sonrasında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferiyle birlikte Memlûk Devletinin ortadan kaldırılışına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

1. Lusignan Hanedanı Döneminde Kıbrıs'ın Memlûk Devleti'ne Geçiş Süreci

Kıbrıs Adası Osmanlı fethine kadar birçok farklı devletin hakimiyetini tanımıştır. Bunlardan birisi de Lusignan Hanedanıdır. Bu dönemde Kıbrıs, Memlûkler'e vergi ödemeye başlamıştır. Devamında Kıbrıs'a hakim olacak Venedik'te bu vergiyi ödemekle mükellef olacaktır. Ancak, Lusignan bu vergiyi Memlûklere öderken, Venedik ise 1517'den itibaren Osmanlı'ya ödeyecektir. Aslında vergi aynı vergidir ama ödenen devletler farklılaşmıştır (Özkaya, 2015).

Memlûklerin, Kıbrıs ile ilk temasları Lusignan Hanedanı döneminde başlamıştır. O dönemde Memlûk Devletinin başında Sultan Baybars vardır. Lusignan Hanedanında II. Hugues tahta, ancak yerine III. Hugues naiplik yapmıştır. Bu dönemde Memlûklerin gemilerine, liman sahillerine ve elçilerine karşı III. Hugues tarafından birçok saldırı gerçekleşmiştir. Aslında bu saldırılar sadece bu döneme özgü olduğunu söylenemezdi. Çünkü I. Pierre döneminde Memlûklerin en önemli şehirlerinden biri olan İskenderiye baskını gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Kral Janus döneminde de korsancılık faaliyetleri revaçta olmuştur. I. Pierre döneminde gerçekleşen İskenderiye baskınından bahsetmek önemlidir. I. Pierre, Müslümanların elinde bulunan Kudüs'ü almak istemiştir ve bunun içinde Haçlı birliği oluşturmak istemiş ancak Avrupalı büyük liderlerden bu desteği görememiştir. Doğu Akdeniz'in giriş limanı olan ve Memlûklerin ana gelir kaynaklarından biri olan İskenderiye'ye baskın düzenlenmiştir (Üstün, 2018). Yerli halk, baskın için gelen Kıbrıs gemilerini tüccar gemisi zannetmiş ve gündelik

hayatlarına devam etmiştir. İskenderiye şehrine giren Frenkler, burayı yağmalamaya başlamış ve dükkanları ateşe vermiştir. İskenderiye'nin Hristiyanlara ait olduğu duyurulmuştur. İskenderiye şehrinde yaşayan yerli Hristiyanlar bu durumu sevinçle karşılamıştır (Akyurt, 2021). Memlûk Sultanı Şaban, bu saldırı üzerine harekete geçmiş ve Haçlılar İskenderiye'den çekilmiştir. Saldırı sonrası Venediklilerin ve Cenevizlilerin mallarına el konulmuştur. Haçlılara, Mısır ve Suriye de ticaret yapma yasağı getirilmiştir (Çetin, 2024).

Memlûk Sultanı Barsbay, sultan olduktan sonra Kıbrıs'a 1424,1425 ve 1426 tarihlerinde üç kez sefer düzenlenmiştir. 1424 tarihinde yapılan sefer, küçük bir keşif seferi olmuştur. Çünkü sadece Limasol ve çevresi üzerinde birtakım faaliyetler gerçekleştirilmiş ve bazı Kıbrıs gemileri yakılmıştır (Çetin, 2021). Memlûkler ilk seferi tamamladıktan sonra tekrardan Kıbrıs'a ikinci bir sefer için karar almışlardır. Bu karar üzerine işlek bir liman şehri olan Bulak'ta yeni gemiler inşa edilmeye başlanmıştır. (Ağır, 2010) Hristiyanların saldırılarına uğramamak için sahil bölgelere hisarlar yapılmış ve bu hisarların içerisi silahla donatılıp, atlı ve piyade asker yerleştirilmiştir. Sefere katılım gösteren askerlere yirmişer dinar para da dağıtılmıştır (Üstün, 2018). 1425 yılının haziran ayında hareket başlatılmış ve donanma Mağusa Limanına ulaşmıştır. Akabinde karaya da asker çıkartan Memlûkler hem denizden hem de karadan savaşıacaktır. Kral John, Memlûk piyadelerine karşı şövalyeleri göndermiş ancak başarı olamamışlardır. Hem Frank donanmasına karşı hem de şövalyelere karşı zafer kazanan Memlûkler, bazı köyleri ele geçirmiştir. Esir ve birçok ganimetle birlikte Mısır'a dönüş yapmıştır. Kıbrıs'a karşı yapılan iki deniz seferi, Sultan Barsbay açısından yeterli olmamıştır. Çünkü Sultan Barsbay'ın asıl amacı, Kıbrıs'tan sadece ganimet ve esir toplamak değil tam anlamıyla Kıbrıs'a hâkim olmaktır (Ağır, 2010; Üstün, 2017).

Bu yüzden 1426 tarihinde Kıbrıs'a tekrardan üçüncü kez sefere çıkılmıştır. Güçlü bir donanma ile Kıbrıs'a gelen Sultan Barsbay, Lefkoşa, Limasol ve Larnaka'yı zapt etmiştir (Çetin, 2021). Lefkoşa'nın Memlûk Devletine ait olduğu ilan edilmiştir. Bu süreçten sonra Kıbrıs, Memlûklere tabi olmuştur (Üstün, 2017).

1.2 Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi

Memlûk Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkinin Yavuz Sultan Selim döneminden önce başladığı görülmüştür. Bu ilişki ilk zamanlarda dayanışma

içerisinde olmuştur. Çünkü Yıldırım Bayezid döneminde Timur tehlikesi baş göstermiştir. Timur tehlikesine karşı Memlûk Devleti ve Osmanlı Devleti iş birliği içerisinde olmuştur (Boy, t.y.). Ancak her iki devletinde Dulkadirîler üzerinde hakimiyet kurmak istemesi ve Çukurova'yı ele geçirme isteği aralarındaki ilişkinin gerilmesine sebep olmuştur. (İnbaşı, 2022).

Memlûklerle tam anlamıyla bir mücadele safhasına, Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasıyla birlikte geçilmiştir. Çünkü Yavuz, doğu seferiyle birlikte hem Safevîlerle hem de Memlûklerle mücadeleye girişmiştir. Safevîleri sindirdikten sonra sıra Memlûklere gelmiştir (Pelister, 2021). Yavuz'un Mısır'a gerçekleştirdiği bu seferiyle birlikte Memlûklerin hem Kıbrıs'taki hem de bölgedeki gücü son bulmuştur. Osmanlıların Mısır seferiyle birlikte amaçladığı birtakım hedefleri de olmuştur. Osmanlı Devleti'nin güneyini güvence altına almak, bu hedeflerin başında gelmiştir. Osmanlı Devleti İslam'ın koruyuculuğunu yaptığı gibi aynı şekilde liderliğini de istemiştir. Ayrıca bu hedefler dışında; Müslümanlar için önemli olan beldelerin Memlûklerin elinde bulunması ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı yeterince korunmaması ve Safevî-Osmanlı arasındaki mücadele sırasında Memlûklerin tarafsız kalması gibi olaylarda seferin nedenleri arasında yerini almıştır (Akgül, 1998). Mısır seferi; Osmanlıların hem hedefleri doğrultusunda hem de Memlûklerin ortaya koyduğu uygulamalar neticesinde çıkılan bir seferdir.

1514 yılına doğru Memlûk Devleti hem Şah İsmail hem de Portekiz tehdidi altında olmuştur. Özellikle Portekizliler, Araplara karşı bir mücadele içerisine girmiştir. Çünkü Portekizliler, Hint Okyanusundaki ticaret tekeli elinde bulundurmak istemiş ve bu amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla da Sokotra Adasını ve Hürmüz'ü ele geçirmiştir (İnalçık, 2009). Böylece Portekizliler, Hint-Ortadoğu arasındaki ticareti baltalamıştır. Kızıldeniz'e kadar giren Portekiz güçleri yüzünden Mısır ülkesinde pamuklu kumaş ve pirinç kıtlığı meydana gelmiştir (Oğuzoğlu, 2022). Portekizlilerin Kızıldeniz'e kadar gelmesiyle, Mekke ve Medine de tehlike altında girmiştir (Pelister, 2021). Memlûklerin Kızıldeniz'de yapmış olduğu donanma da Portekizliler tarafından yakılmıştır. Zor bir durumda kalan Memlûkler, Osmanlı'ya yardım için başvurmuştur. Yardım çağrısı, Osmanlı tarafından karşılıksız kalmamış ve yardım gönderilmiştir. Ancak Rodos

Şövalyeleri tarafından ele geçirildiği için Memlûklere ulaşamamıştır. Daha sonra tekrardan bir yardım paketi yola çıkarıldığı ve ulaştırıldığı bilinirdi (İnalcık, 2009).

Osmanlı Devleti, Memlûk Devleti ile mücadele içerisine girmeden önce Suriye ve Mısır'daki teşkilatından oralarda olup biten olayların haberlerini almıştır. Yavuz Sultan Selim yapacağı seferi Mısır Sultanına hissettirmemek amacıyla Kansu Gavri 'ye bir mektup ile yünlü kumaşlar, kadife, samur ve köle gibi birtakım hediyeler göndermiştir (Uzunçarşılı, 1998).

1516 yılında Hadım Sinan Paşa, Yavuz Sultan Selim tarafından Fırat Nehri tarafına gönderilmiş ve sınırdaki Memlûk beylerine Fırat'ı geçip Diyarbakır'a gitmeye memur olduğunu bildirmiştir. Memlûk Sultanı Kansu Gavri, Sinan Paşa'nın ülkesinin sınırlarına kadar gelmesi üzerine Şam'a gelmiştir. Kendisi Şam'a gelince Mısır'da yerine kardeşinin oğlu Tomanbay'ı bırakmıştır (Uzunçarşılı, 1998). Yavuz Sultan Selim, yaptırmış olduğu araştırmada; Kansu Gavri'nin Şehzade Ahmet'in oğlu Kasım'ı yanında tuttuğunu ve Osmanlı ordusunu kendi topraklarından geçirmeyeceğini öğrenmiştir. Kansu Gavri ise Suriye'ye gelişini, Şah İsmail ve Yavuz'u barıştırmak için olduğunu söylese de inandırıcı olmamıştır (Emecen, 2015). Bu durum üzerine Yavuz Sultan Selim tarafından Memlûk Devletine karşı harp kararı alınmıştır (Uzunçarşılı, 1998).

Harp kararı alınması üzerine Şeyhülislam'dan Memlûk seferi için fetva alınmıştır. *(El Sual; Bir padişah İslam padişahından olup, Mekke ve Medine ve Hadim'ül Haremeyn iddiasında olup, kızılbaş bedmaaş sebbi Cihanyarı Güzin idenlerden ola, onun üstüne gayri İslam padişahı Cihanyarı menetmek için kızılbaş üzrere iderken ol mahalde Mekke, Medine padişahından kızılbaş imdad gelüp sebbi laneti men idem diyen padişaha kılıç çekseler ne lazım olur? Beyan Buyrula, El-Cevab: Öyle imanın imameti caiz değildir; Hal'i farz-ı ayndır.)* (Çavdaroğlu, 2017: 1274).

1.3 Mercidabık Savaşı

Osmanlı ordusu, 6 Ağustos 1516 tarihinde Malatya Ovası'ndan ayrılıp Halep'e doğru yola çıkmıştır. İki ordu, 24 Ağustos'ta Mercidabık Ovası'nda karşı karşıya gelmiştir. Memlûk ordusu hemen hemen Osmanlı ordusuyla aynı büyüklükte olmuştur. İki ordunun büyüklüğü birbirine yakın olmasına rağmen aradaki fark ise, Memlûk ordusunun tamamı atlı birliklerden oluşmuş ve ateşli

silahlara sahip olmamışlardır (Emecen, 2015). Kansu Gavri, topun nasıl kullanacağı konusunda tecrübeye sahibi olmadığından ötürü Mercidabık Savaşı için büyük toplar yerine menzili ve gücü az olan sahra toplarını savaş meydanına getirmiştir. Kansu Gavri'nin, Osmanlı ordusunun sol cenahına süvari taarruzu ile saldırarak sultan otağını ele geçirmek ve bunun sonucunda Osmanlı Sultanını ya öldürmek ya da esir almak gibi bir planı olmuştur. (Çavdaroğlu-Erdoğan, 2022) Memlûk süvarileri, Osmanlı ordusunun sol cenahına saldırmıştır. Osmanlı ordusu bu saldırıyı 150 topu aynı anda ateşleyerek püskürtmüştür. (Çavdaroğlu, 2017) Memlûk ordusu, bu savaşta Osmanlı ordusuna karşı başarısız olmuş ve Kansu Gavri Öldürülmüştür (Maksudoğlu, 2001).

1.4 Ridaniye Savaşı

Bu savaşta, Memlûk ordusunun başına Tomanbay geçmiştir. (Uzunçarşılı, 1998) Tomanbay hem ateşli silahları kullanması bilen hem de ordusuna hakim bir hükümdar olmuştur. Osmanlı Devleti tarafından bölgeye kervancı kılığında birçok casus gönderilmiştir. Bu casuslar aracılığıyla, Tomanbay'ın harp stratejisi ve aldığı önlemler öğrenilmiştir. Memlûk tarafı da aynı şekilde casuslar aracılığıyla Osmanlı ordusu hakkında bilgi toplamaya çalışmıştır. Mercidabık Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun harp taktiklerini iyi inceleyen Tomanbay, bu savaşta Osmanlı ordusunu kendi usulleriyle mağlup etmeyi düşünmüştür (Çavdaroğlu-Erdoğan, 2022). Osmanlı ordusunun ise, Kahire'nin kuzeydoğusunda bir köy olan ve şehre yakın bir konumda bulunan Ridaniye'ye gelebilmesi için ilk önce çöl engelini geçmesi gerekmiştir. Bir şans eseri ki çölü geçerken yağmur yağar ve su sıkıntısı baş göstermemiştir. İki ordu Ridaniye'ye de karşı karşıya gelmiş ve Osmanlı ordusu, Tomanbay ordusuna karşı cephe almıştır (Uzunçarşılı, 1998). Savaşı, Osmanlı Devleti kazanmış ve Tomanbay kaçmak zorunda kalmıştır (Tektaş, t.y.). Ridaniye Savaşıyla birlikte Memlûk Devleti ortadan kaldırılmıştır. Böylece bu devletin son bulmasıyla birlikte Kıbrıs'tan ödenen verginin yeni sahibi Osmanlı Devleti olmuştur (Özkaya, 2015). Kıbrıs ise, Osmanlı'ya vergi veren bir ada haline gelmiştir. Adanın etrafında yer alan Suriye, Mısır ve Anadolu coğrafyası artık tamamen Osmanlı toprağıydı (Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı, 1986).

Devletlerin kıyasıyla savaştığı bir ada olan Kıbrıs ve çevresi birer hazine gibiydi. Adanın ve Akdeniz'in bu nimetlerinden yararlanmak isteyenlerden birisi de korsanlardır. Bu korsanlar Akdeniz'de barınarak birçok geminin korkulu rüyası

olmuştur. 16. yüzyıla kadar uzanan bu korsanlık faaliyetleri, Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetme sebepleri arasında bile yerini almıştır. Bu yüzden fetih hazırlıklarına giriş yapmadan önce korsanlık faaliyetlerini ve Akdeniz çevresindeki korsanlığı ele almak faydalı olacaktır.

1.5 Korsanlık Faaliyetleri ve Akdeniz Bağlamında Korsanlık

Önemli ticaret yollarının ya yakınından ya da içinde geçtiği Kıbrıs ve çevresi, korsanlar tarafından mesken tutulmuş ve bu korsanların saldırıları yüzünden ticaretin akışı kötü etkilenmiştir (Özkul, 2002). Çünkü; İstanbul'a Suriye ve Mısır'dan her sene gelen gemiler gidiş ve dönüş yolunda Venedikli ve Maltalı korsanların saldırısına uğramıştır. Kötü hava şartlarında Kıbrıs'a sığınmak zorunda olan gemilerin malları müsadere edilmiştir (Şahin, 2005). Yani korsanlar hiçbir şansı kaçırmamıştır. Hac yolculuğu için yola çıkan gemiler içinde yol güvenliği yoktur (Dündar, 1998). Hatta II. Selim daha şehzade iken kendisine Mısır'dan hediyeler gönderilmiş ve bunları taşıyan gemiler de saldırıya uğramıştır (Özkul, 2002). Ancak korsanlık faaliyetleri sadece 16. yüzyıla özgü bir olay olmamıştır 16. yüzyıl öncesinde de bu tür vakalar meydana gelmiştir. Hem dünya denizlerinde hem de Akdeniz ve çevresinde korsanlık faaliyetleri gerçekleşmiştir (Durak, 2016).

Kıbrıs, jeopolitik konumundan dolayı önemli ticaret yolları üzerinde bulunan bir adadır. Ticaret yollarının üzerinde bulunması iyi bir avantaj gibi görünse de bazen kötü olaylara da kapı açmıştır. Örneğin; devletler arasında Kıbrıs için hep bir çatışma söz konusu olmuştur. Bu yüzden Kıbrıs'ın hakimiyetinde sürekli değişiklikler yaşanmıştır. O zamanlarda Kıbrıs'ın jeopolitik konumu sadece devletlerin ilgisini çekmemiş aynı zamanda korsanlarında ilgi alanında olmuştur. Bu yüzden korsanlar, Kıbrıs ve çevresi için bir tehlike unsuru olmuştur (Durak, 2016).

Korsanlık faaliyetleri ilk deniz yolculuğundan beri dünya denizlerinde görülen bir durum olmuştur. Aslında her zaman korsanların acımasız, zalim olduğunu da söylenemezdir. Çünkü bazı korsanların bağlı olduğu devlet için savaştığı da olmuştur (Erdoğan, 2010). Korsan denildiği zaman aklımızda beliren kötü şemanın nedeni ise; korsan kelimesinin yanlış bir şekilde lanse edilmesidir. Müslümanlara karşı yapılan bu tür korsanlık faaliyetleri, Hristiyan dünyasında kutsal bir görev olarak kabul edilmiş, Osmanlı'nın bünyesinde de var olan

korsanlar içinde Hristiyanlarla mücadele birer gaza ve cihat olmuştur. Bu nedenledir ki Osmanlılarda Hristiyanlarla mücadele içerisinde olanlara korsan yerine Levend kelimesi kullanılmıştır. Hristiyan korsanlar içinde Korsan, Küffar ve Harami gibi terimler atfedilmiştir (Durak, 2016).

Korsanlar, Akdeniz ve diğer dünya denizlerinde saldırdıkları geminin mallarını ve gemiyi satarak geçimlerini sağlamıştır. Bu yüzden saldırdıkları gemiye çok zarar vermeden ele geçirmeye çalışmışlardır. Ayrıca gemideki insanları da köle olarak satmışlardır. Bedelini ödeyip serbest kalan olduğu gibi ödemeyenler de köle veya kürekçi olmuştur. Korsanlar, bahar ve yaz aylarında sefere çıkıp Ekim ayı gibi dönüş yapmışlardır (Erdoğan, 2010). 16. yüzyılda da bu korsanlık faaliyetleri etkisini sürdürmüştür. Geçmişte olduğu gibi Akdeniz ve çevresi, korsanlar için ganimet olmuştur. Çünkü hem ticaret gemilerine hem de hacca giden müslümanların gemilerine saldırı gerçekleşmiştir. Osmanlı ise hacca giden müslümanların yol güvenliğini sağlamayı kendine görev bilmiştir. Bu yüzden Kıbrıs'ı fethetmek için çıkılan yolda bu korsanlık faaliyetleri de bir sebep olmuştur (Maksudoğlu, 2001). Aşağıda yer alan hükümler; Osmanlı'nın korsanlık faaliyetleri üzerine gönderdiği hükümlerdir. Bu hükümler korsanlığın önüne geçilmeye çalışıldığının bir göstergesidir.

Osmanlı Arşivinde korsanlık faaliyetleri ile ilgili yer alan hükümler şunlardır:

Hicri 25.11 966 tarihli hüküm

Kıbrıs beylerine: Mısır'dan gelen kâfir gemisiyle Kıbrıs'a uğrayan tacirlerin ve eşyalarının Rodos beyi tarafından gelecek adama teslim edilmesi hakkında.

Mahrûse-i Burusa'dan dârendegân Buncaoğlu ve Hacı Hüseyin ve Bektâş nâm kimesneler ile Bâlî nâm Yahûdî Südde-i sa'âdet'üme gelüp mezbûr Buncaoğlu'nun bir oğlu ve Hacı Hüseyin'ün iki oğlu ve Bektâş'un karındaşı ve merkôm Yahûdînün dahı bir oğlu mahmiyye-i Mısır'dan İstanbul'a gelürleriken Malta kâfirleri mezkûrları kadırğa ile alup, gidüp gemilerine yigirmi nefer kâfir koyup akablerince giderleriken rûzgâr muhâlif olup Kıbrıs adası'na bıragup bi'l-fi'l gemiler anda oldukların arz eylemeğin ol bâbda zikr olunan kimesneler ve alınan espâb ve esîri Rodos'a getürmek için emîrül-ümerâ'i'l-kirâm Rodos Begi Ahmed

dâme izzuhû'ya hükm-i şerîf gönderilmişdir. Buyurdum ki: Müşârün-ileyh tarafından âdem vardukda, zikr olunan gemiyi cümle âlât ü espâb ve içinde olan metâ 'her ne [y]se ve bile bulunan kefare dahı kaç nefer ise cümlesin defter idüp defteri ile teslîm eyleyüp gönderesin ve ne makøle gemi olup içinde âlât ü espâbdan ne olursa ve alınan tâcirlerün ne makøle ve ne mikdâr espâbları bulunduğın ve kaç nefer olduğın mufassal defter idüp bir sûretin Südde-i sa 'âdet'üme gönderesin. (Dîvân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi I, 3 Numaralı Mühimme Defteri.....3/26, s.124).

Yukarıdaki hükümden anlaşıldığı üzere; Kıbrıs Adasına uğramış olan tacirlerin ve eşyalarının korsanlar tarafından yağmalandığı ve bunların iade edilmesi istenmiştir.

Hicri 29.12. 966 tarihli hüküm:

Kıbrıs beylerbeyine: Havanın muhalefetinden dolayı karaya vuran korsan gemisindeki kâfirlerle eşyaların Antalya'ya gönderilip kadiya teslim ettirilmesi hakkında

Kıbruz beglerine hüküm ki: Bundan akdem Koldoni nâm mahalde korsan aldığı gemiün içine yigirmi nefer kâfir, koyun alup giderler iken rûzgâr muhâlif olup ol cânibe karaya urup sizün kapudanınız alup içinde bulunan espâbı dermahzen eyleyüp ve harbî kâfirleri kadunaya urduğunuz Südde-i sa 'âdet'ümde olan baylos haber virmeğın buyurdum ki: Vusûl buldukda, zikr olunan gemiyi âlât ü espâbı ve sâ'ir içinde ehl-i İslâmdan ve gayrıdan alınanları ve espâbların her ne ise cümle defter eyleyüp ve ol yigirmi nefer korsan kâfirleri yarar âdemler ile Antâliyye'ye irsâl eyleyüp gemiyi ve içinde bulunan espâbı ve sâ'ir ehl-i İslâmı ve korsan kâfirleri defteriyle kâdisına teslîm eyleyüp Südde-i sa 'âdet'üme arz idesiz. Bu bâbda mevlânâ Antâliyye kâdisına dahı hükm-i şerîfüm irsâl olunmuşdur. Te'hîr eylemeyüp emrüm üzre bî-kusûr eger ehl-i İslâm ve espâbdur ve eger korsan kâfirlerdür, cümle gönderüp teslîm eylesin. (Dîvân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi I, 3 Numaralı Mühimme Defteri.....3/385, s.174).

Yukarıdaki hükme göre; kötü hava şartlarından ötürü Kıbrıs'a sığınan bir korsan gemisinin içerisinde esir edilen kafirler ve eşyaların Antalya'ya gönderildiği anlaşılmaktadır.

Hicri 29.12. 966 tarihli hüküm:

Kıbrıs'dan gönderilecek korsanları ve eşyaları teslim alıp hıfzederek bildirmesi hakkında Antalya kadısına hüküm yazıldığına dair kayıt.

Bir hüküm dahı kâdiya getirüp teslim itdüklerinde defteri ile her ne teslim iderler ise alup kabz eyleyüp hıfz idüp dahı Südde-i sa 'âdet'üme bildüresiz diyü. (Dîvân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi I, 3 Numaralı Mühimme Defteri.....3/386, s.174).

Antalya Kadısına gönderilen bu hükümde; Kıbrıs Adasından gönderilecek olan korsanları ve eşyaları teslim alması ve onları koruması bildirilmiştir.

Hicri 29.12.966 tarihli Hüküm:

Kıbrıs beylerbeyine: Donanmanın muhalif havalarda Kıbrıs Limanı'na girmesine mâni olunmaması hakkında Mısır kapudanı Şüca Bey'in arzı üzerine emir yazıldığına dair.

Kıbrıs beglerine hüküm ki: Hâliyâ İskenderiyye Kapudanı olan kıdvetü'l-üimerâ 'i'l-kirâm Şücâ 'zîde kadruhû Südde-i sa 'âdet'üme âdem gönderüp, deryâda gezerken rûzgâr olup ve yâhûd ba 'zı levâzım için kadîmden sizün limanınıza dâhil olınagelüp, hâliyâ girmek lâzım geldükde emr vardır diyü mâni 'olduğunuz bildürdi. İmdi, buyurdum ki: Donanma-i hümayûnum ol câniblere vardukda, anun gibi rûzgâr olup ve yâhûd ba 'zı lâzım için limana girmek lâzım geldükde Südde-i sa 'âdet'ümle olan ahd-nâme mücebince ol vechile mâni 'olmayasın ki, ol sebeb ile donanma-i hümayûnuma zarar gelmelü olmaya. (Dîvân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi I, 3 Numaralı Mühimme Defteri...3/376, s.171).

Herhangi bir zamanda havanın durumundan dolayı Kıbrıs'a sığınmak zorunda kalabilecek olan Osmanlı gemilerine mani olunmaması için yazılan bir hükümdür.

Hicri 18.07. 967 tarihli hüküm:

Kapudan Piyale Paşa'ya: Gönüllü reislerden Deve Hoca'nın deryada ve diğer birkaç reisin de Girid ve Kıbrıs taraflarında fesat ve şenaatleri haber verildiğinden, bunların Dersaadet'e getirilmesi hakkında.

Gönüllü re'îslerden Deve Hoca Venediklünün deryâda zeyt yağıyla memlû gemilere râst gelüp alup te'addî eylediği istimâ' olunup ve Südde-i sa'âdet'ümde olan Venedik baylosı dahı Dergâh-ı mu'allâ'ma âdem gönderüp Körfös beglerinden kendüye mektûb gelüp dört aydan berü mezkûr Deve Hoca deryâda bir kaç Venedik gemisine râst gelüp gark idüp içinde bulunan Venedik re'âyâsın kadunaya urup ve Domine Gokartim nâm re'îsin elli fuçılık bir gemisi içinde on üç fuçı zeyt yağıyla ve Karanceşko nâm re'îsün kırk fuçı zeyt yağıyla Marcilyana gemisin ve yigirmi dört fuçı zeyt yağıyla iki gemilerin dahı alup ve ağaç ile memlû bir gemilerin dahı alup içinde olan espâbların Preveze'de bey' itmişlerdür diyü i'lâm eyledüklerin bildürmeğin buyurdum ki:

(Boşluk) Vardukda, mezkûr Deve Hoca'yı getürdüp Venediklünün ol mikdâr gemilerin alup içinde bulunan espâbın bey 'idüp Venedik re 'âyâsın kadunaya urduğı vâkı 'ise Venediklünden alduğı gemileri ve içlerinde olan zeyt yağın ne mikdâr ise cümlesin mühürleyüp bir yirde emânet koyup ve bey 'olınan yağların dahı kimlere bey 'itmişdür? Yalılarda tefahhus itdürüp kime bey 'itmiş ise akçasın cem 'idüp mühürleyüp ve mezkûr Deve Hoca'yı Südde-i sa 'âdet'üme geldiğinde bile getüresin ve andan mâ 'adâ Kolak Re'îs ve Yûnus Re'îs ve bir Küreklü Re'îs sekiz aydan berü Girid ve Kıbrıs adaları taraflarında niçe Venedik gemilerin alup ahâlîsin esîr idüp fesâd ü şenâ 'at eyledüklerin mezkûr baylos i 'lâm itmeğin zikr olınan re'îsleri dahı Âstâne-i sa 'âdet'üme bile getüresin. (Dîvân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi I, 3 Numaralı Mühimme Defteri...3/439, s.195-196).

Deve Hocanın ve diğer birkaç reisin denizde, Girid ve Kıbrıs taraflarında bozgunculuk yaptığı ve bunların İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.

Genel olarak Osmanlı Devleti, yukarıdaki hükümlerden de anlaşılacağı üzerine korsancılığı engellemek adına birtakım mücadele içerisinde olmuştur. Bu hükümler üzerinden korsanların daha çok Akdeniz ve çevresinde yoğunlaştıkları görülmüştür. Akdeniz'in ayrılmaz bir parçası olan Kıbrıs Adası da doğrudan bu saldırıların hedeflerinden birisi olmuştur.

Yukarıda yer alan hükümler Kıbrıs'ın Venedik yönetimi altında iken gönderilenlerdir. Ada fethedildikten sonra da korsanlığı engellemek amacıyla hükümler gönderilmiştir. Osmanlı Arşivinde yer alan 21/02/991 tarihli hüküm, Mağusa Beyine gönderilmiştir. Hükümün içeriğinde korsan ve düşman saldırısından

korunmak için tedbirlerin alınmasından bahsedilmiştir (BOA, A. DVNSMHM.d 44/321).

18/02/992 tarihli hüküm, Magosa Beyi Cafer Bey'e gönderilmiştir. Hükme göre; Trablusşam'a giden zahire gemilerinin korsan saldırısından korunması için Girne ve Baf beylerinde olan kadırgalarla birlikte derya muhafazasında olunması istenmiştir (BOA, A. DVNSMHM.d 44/465).

991 ve 992 tarihli hükümlerden de anlaşılacağı üzerine korsan saldırılarının varlığı Kıbrıs'ı aldıktan sonra da devam etmiştir. Ayrıca 18/02/992 tarihli hüküm; Osmanlı döneminde ada ticaretinin devam ettiğini gösteren bir belgedir. Çünkü Kıbrıs Adasından Lübnan'ın Trablusşam şehrine zahire gönderilmeye çalışılmıştır.

1.6 Fethin Sebepleri ve Hazırlıkları

Kıbrıs Adasının Venedik Devleti tarafından yönetilmesi, Osmanlı sınırları açısından tehlike arz etmiştir. Çünkü Osmanlı, herhangi bir savaşa girdiğinde Kıbrıs'ın düşmana bir üs olarak verilmeyeceğinin güvenliğini Venedik tarafı vermemiştir (Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı, 1986).

Osmanlı sınırları açısından tehlike yaratan Venedik, ada içerisinde yaşayan halka karşı da iyi bir tutum içerisinde olmamıştır. Ada halkı, iki gün angarya olarak Venedik için çalışmak zorunda bırakılmıştır. Ada içerisinde o kadar çok baskı ortamı oluşmuş ki ada sakinleri artık başka yerlere göç etmeye başlamıştır (Gazioğlu, 2000). Bu gibi durumlar halkı, II. Selim'e mektup yazmaya kadar götürmüş ve ada içerisinde Osmanlı'ya mektuplar gönderilmiştir (Özkul, 2002). Kıbrıs halkının fetih talepleri, Venedik Devletinin hem Osmanlı'ya hem de halka karşı tavrı, gerçekleştirilen korsanlık faaliyetleri ve Kıbrıs Adasının Osmanlı sınırları açısından jeopolitik öneminin bir araya gelmesiyle birlikte artık fethin kaçınılmaz bir gerçek olduğu aşikardır. Fetih kararı gündeme gelince Sokullu Mehmet Paşa, birtakım sebepler öne sürerek bu fethi desteklememiştir. Lala Mustafa Paşa, Piyale Paşa ve Ebussuud Efendi gibi isimler ise desteklemiştir (Dündar, 1998). Seferin yapılması yönündeki görüşlerin ağır basması ile hazırlıklara başlanmıştır. Sorun ilk başta diplomatik yolla çözüme kavuşturulmak istenmiş ve Venedik tarafına Tercüman Mahmud Bey elçi olarak gönderilmiştir. Korsanlık olayları gibi şikayetler bizzat Venedik Senatosuna bildirilmiş ancak bu şikayetlere kulak asılmamıştır. Bu yüzden, Kubad Çavuş'u tekrardan elçi olarak

karşı tarafa gönderilmiş ve çözüme kavuşturulmayan şikayetler yeniden dile getirilmiştir (Danışman, 1965).

Kıbrıs'ın fethini dini açıdan meşrulaştırmak için Ebussuud Efendi'den fetva alınmıştır:

Mesele “*Sabıkan bir vilâyet dâr-ı İslâm'dan olup ba'de zamânin küffâr-i hâksar alup medâris ve mesâcidin harap kılup âyin-i küfr ile mâlâmâl eylese, din-i İslâma ihanet ve etrâf-ı âleme evza-i kabîhalarını işâat itseler padişâh-ı dinpenah Hazretleri hamîyyet-i İslâm muktezasınca diyâr-ı mezkuri, küffâr-ı haksâr elinden alup Dâr-ı İslâma ilhak eylemeğe azimet buyursalar sâbikan mezkur keferenin tasarruflarında olan âhir vilâyetler musâleha olundukta ellerine virilen ahidnâmede mezkur vilayet dahil olmakla şerîatı-ı mutahhare mucibince mezkur ahidnâme nakzine azimet buyurmalarına mani olur mu ?*”

Elcevap: “*Mâni olmak ihtimali yoktur. Padişâh-ı İslâm eazzellâhü ensârehu, kefare ile sulh eylemek ol zaman meşru olur ki kâffe-i müslimine menfaat ola, olmayacak asla şer'î değildir. Menfaat müşahade olunup müebbet veyahut muvakkat olduktan sonra menfaatlı zamanda bozulması enfa' görülürse elbette bozmak vacip ve lâzım olur. Hazret-i Rasul Aleyhisselâm hicret-i nebeviyyenin altıncı yılından on yılına değin sulh idüp Hazret-i Ali Kerremallâhü vecheh ahidnâme yazup muâhede mukarrer kılunduktan sonra gelecek yıl bozmak enfa' görüp hicretin sekizinde üzerlerine varup Mekke-i Muazzama'yı fetih buyurmuşlar, Hazret-i Halîfe-i Rabbi'l Alemîn azîmethümayunlarından Cenab-ı Risaletpenah Hazretlerinin sünnet-i şerîfelerine iktida buyurmuşlar. Ketebehü'l Fakır Ebussuud*” (Algül, 1987: 40).

Bu gelişmelere rağmen Venedik tarafında değişen bir şey olmamış ve bu diplomatik yolun başarısız olmasıyla birlikte artık askeri safhaya geçilmiştir. Padişah II. Selim tarafından sefer için lazım olan silah, gemi, asker ve mühimmat gibi şeyler için bazı sancak ve eyalet beylerine hükümler gönderilmiştir (Bilgin, 2015). Bir taraftan donanmanın eksiklikleri tamamlanırken, bir taraftan da kendi gemileri ile sefere katılacak olan gönüllerin mükafatlandırılacağı bildirilerek sefere teşvik edilmiştir. Osmanlı, bu tür sefer hazırlığında iken, Venedik tarafının bu hazırlıkları işitmesini istememiştir. Bu yüzden Anadolu ve Kıbrıs arasındaki gidiş geliş olayını ortadan kaldırmak istemiştir. Adanın çevresindeki ticaret

merkezlerindeki Venedik Balyosları ile Halep ve Mısır'da görev yapan Venedik Konsolosları alıkonulmuştur. Böylece Venedik tarafına bilgi sızdırılması engellenmiştir (Köse, 2017). Sefer için hazırlanan ordunun serdarlığına Lala Mustafa Paşa getirilmiştir. Piyale Paşa'da Donanma kumandanlığına atanmıştır (Aksun, 2010).

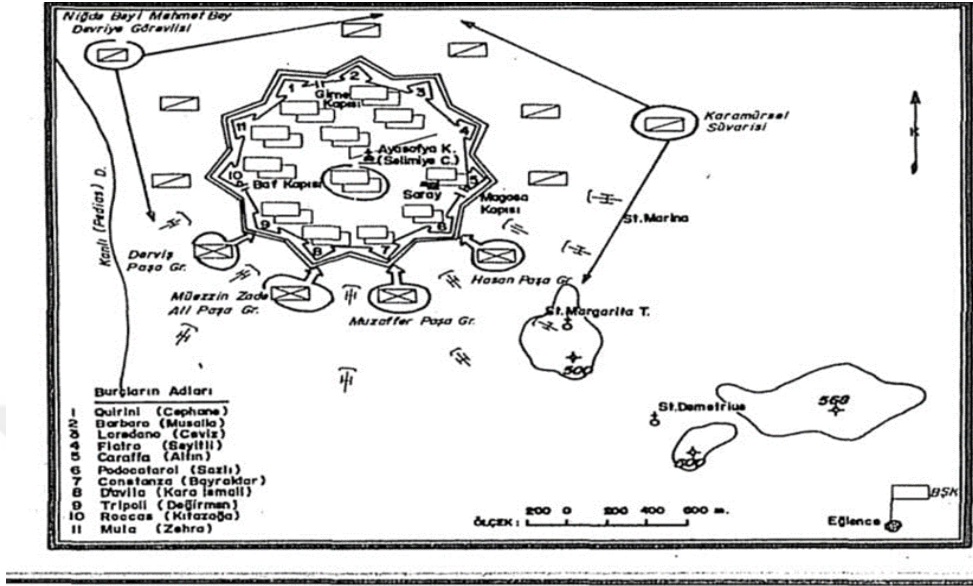
Sefer için hazırlanan donanma bir bütün olarak hareket etmezken parça parça yola çıkarılmıştır. Murat Reis, yirmi beş kadirga ile 1570 yılının mart ayında yola çıkmış ve Rodos Adasına gitmiştir. Piyale Paşa ise altmış beş kadirga ve otuz kalyon ile Nisan'da yola çıkmıştır. Müezzinzade Ali Paşa'da otuz altı kadirga, sekiz mavna, hayvan götürmesi için kırk gemi, iki çekdiri ve kırk Karamürsel ile Mayıs'ta yol almıştır (Hammer, 2007: 146).

1.7 Ada'nın Fetih Süreci

İstanbul'dan yola çıkan Osmanlı ordusunun Kıbrıs Adasında bastığı ilk kara parçası Limasol olmuştur. Karaya küçük bir kuvvet çıkaran Osmanlı karşısında, Leftari Kalesi direnmeden teslim olmuştur (Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı, 1986). Lala Mustafa Paşa'da buradaki insanların can ve mallarının emniyetini sağlamıştır. Venedikliler ise bu durumlardan hoşnut olmamıştır. Çünkü böyle savaştan teslim olmanın diğer kalelere örnek olacağı düşüncesiyle Leftari Kalesine baskın yapmıştır. Kaledeki birçok kişi öldürülmüş, kadınlar ve çocuklar dağa çıkartılmıştır (Danışman, 1965). Osmanlı ordusu Kıbrıs'ı fethetmeye başlamıştır. Adanın önemli şehirlerinden olan Mağusa ve Lefkoşa şehirlerinin hangisinin daha önce fethedilmesi konusunda aralarında müzakere yapılmıştır. Donanma kumandanı olan Piyale Paşa ilk önce Mağusa Kalesinin fethedilmesi taraftarı olmuştur. Çünkü ona göre şehrin limanı, Osmanlı gemilerinin barınması açısından elverişli durumdadır. Serdar Lala Mustafa Paşa ise, ilk önce merkez bir konumda olan Lefkoşa Kalesinin ele geçirilmesini istemiştir. En nihayetinde müzakere sonucu Lefkoşa Kalesinin alınması yönünde karar çıkmış ve Lefkoşa için harekete geçilmiştir (Aksun, 2010). Venedikliler tarafından Lefkoşa şehri, Osmanlı taarruzlarına karşı koyabilmesi için güçlendirilmiştir (Demirci, 2017). Ayrıca Osmanlı ordusuna zorluk çıkarması adına da birtakım kötü faaliyetler yapılmıştır. Örneğin; su kuyularını zehirleyerek Osmanlı'yı su bakımından yoksun bırakmak istemişlerdir. Ağaçlar ve ekin tarlaları yakılarak telef edilmiştir. Lefkoşa ve Mağusa'da yerli halkın içerisinden savunmaya yarar gösteremeyecek kişiler göz

altına alınmıştır. Kadın, çocuk ve yaşlı erkekler ise, dağlara ve köylere gönderilmiştir (Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı, 1986).

Lefkoşa'nın Kuşatılması ve Zaptı (25.081570-9.9 1570)

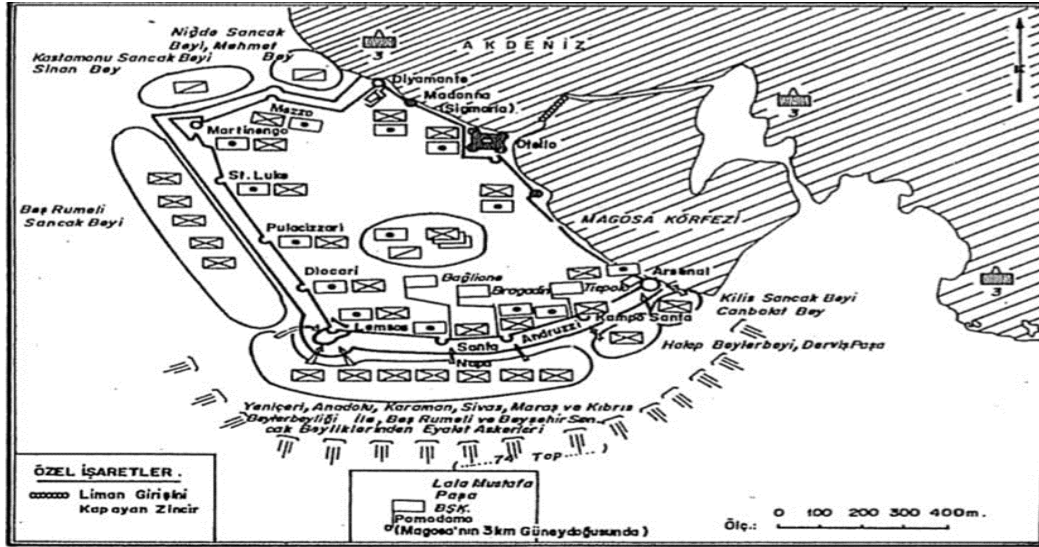
Şekil 2. Lefkoşa'nın Kuşatılması ve Zaptı (Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı, 1986:134)

Venediklilerin Osmanlı taarruzunu engellemek adına yaptığı faaliyetler ise boşa çıkmıştır. Çünkü Osmanlılar, Lefkoşa Kalesinin fethetmekten vazgeçmemiştir. Savaş stratejisi olarak orduyu, Lefkoşa Kalesinin yedi tabyasına göre ayırmıştır. Bu tabyaların karşısına geçecek isimleri Lala Mustafa Paşa karar vermiştir (Hammer, 2007) Sefere katılan Kaptan-ı Derya Ali Paşa bizzat Lefkoşa Kalesinin kuşatılmasına katılırken, Piyale Paşa ise hem düşman gemilerine engel olmak hem de Halep'ten gelebilecek olan takviyeyi Kıbrıs'a ulaştırmakla görevlendirilmiştir (Bilgin, 2015: 96).

Venedikliler, Osmanlı tarafından Kıbrıs'a karşı düzenlenecek olan fethi durdurmak amacıyla Papa'ya başvurarak, Avrupa'nın büyük devletlerinden yardım almak istemiştir. Ancak Kutsal Roma Germen İmparatoru Maksimilyan ve Fransa Kralı IX. Şarl bu isteğe cevap vermemiştir. Venedik sadece İspanya Kralı II. Filip, Papa ve Malta Şövalyelerinden olumlu yanıt alabilmiş ve aralarında bir ittifak meydana gelmiştir. Bu ittifak Lefkoşa Kalesinin düşmesine mani olamamıştır (Uzunçarşılı, 1995; Metin, 2021).

Kuşatma başlamadan önce Lefkoşalılara teslim olmaları yönünde çağrı olmuş ve teslim oldukları takdirde hür kalacakları dile getirilmiştir. Ancak bu çağrı Lefkoşalılar tarafından kabul görmemiş ve bunun üzerine Lefkoşa burçları dövülmeye başlanmıştır. Saldırlara karşı direnen kale bir türlü düşmemiştir (Alasya, 1977: 63-64). Lala Mustafa Paşa, son taarruzunu gerçekleştirmeden önce Venedik tarafına yardım gelip gelmeyeceği konusunda bilgi almış ve yardım gelemeyeceğini öğrenince asker takviyesi istemiştir. Tarihler 9 Eylül 1570'i gösterdiğinde kale tekrardan dövülmeye başlanmış ve sonunda Bodokataro, Kostarza ve Tripoli gibi bazı tabyalar düşmüştür. Kostarza tabyasına Türk bayrağı dikilmiştir. Böylece Lefkoşa Kalesi tamamen ele geçirilmiştir. Kalenin içerisine girildiğinde Vali Dandolo'da öldürülmüştür. Onu kesik başı Girne ve Baf kalelerine gönderilmiştir. Her iki kalede savaşız bir şekilde teslim alınmıştır. Lefkoşa Kalesi sonrası fethedilecek diğer bir yer ise Mağusa Kalesi olmuştur. Aynı şekilde buranın muhafızı olan Bragidon'a, Dandolu'nun kesik başı gönderilmiştir. Girne ve Baf kalelerinde olduğu gibi savaşız bir şekilde teslimiyet istenmiştir. Ancak Venedik'ten gönderilecek olan yardıma güvenen Bragidon, bu teklife olumlu cevap vermemiştir (Demirci, 2017; Hammer, 2007).

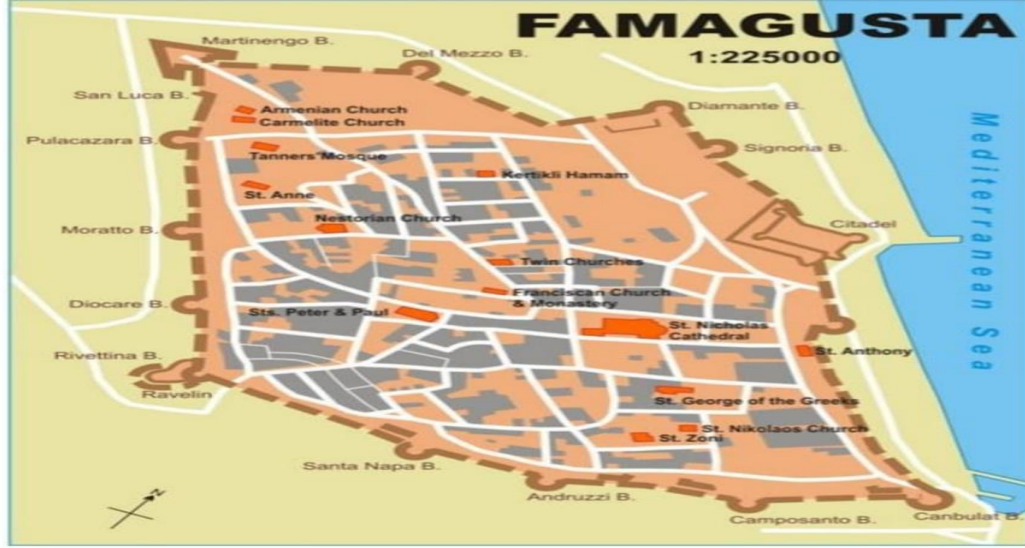
Mağusa Muharebeleri (1.10.1570-1.8.1571)

Şekil 3. Mağusa Muharebeleri (Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı, 1986:136)

Osmanlı taarruzlarına karşı Lefkoşa'yı güçlendiren Venedikliler, aynı şekilde Mağusa'nın güçlendirilmesi için de kaleye yeni eklentiler yapmışlardır (Arkan, 2015). Lefkoşa Kalesini fetheden Osmanlı ordusu, Mağusa için hareket

etmiştir. Ancak kış mevsiminin yaklaşması üzerine kuşatma bahara kalmıştır (Hasırcı, 2003). Kuşatmaya kadar kale etrafına hendek kazılmış ve kule inşa edilmiştir. Bu kule sayesinde Mağusa Kalesi sürekli gözetim altında tutulmuştur (Danışman, 1965).

Şekil 4. Mağusa Kalesi Kroki Çizimi (Arkan, 2015: 5)

Osmanlı ordusu taarruz için bir yandan hazırlıklarını tamamlarken, Venedik tarafı ise bu kuşatma sırasında erzak sıkıntısı ile karşılaşmamak adına halktan sekiz bin kişiyi şehir dışına göndermiştir (Danışman, 1965). Kış aylarının geçmesi üzerine 8 Mayıs 1571 tarihinde Mağusa kuşatma altına alınmış ve şehir 19 Mayıs günü top ateşine tutulmaya başlanmıştır. Şehir hem denizden hem de karadan dövülüyordu ve bu şekilde kuşatma on beş gün devam etmiş ama bir türlü sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine toprak sürme yöntemi devreye sokulmuştur. Bu yöntem uzun sürdüğünden ve zorluğundan ötürü her iki tarafında can kaybı yüksek olmuştur (Çevikel, 2006). Özellikle taarruz, Arsenal ve Ravelin burçları üzerine yoğunlaştırılmıştır. Surlar, lağım patlama yöntemiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Hatta taarruzun en çok yoğunlaştığı Arsenal Kulesinin tamamen yıkılmasına sebebiyet vermiştir (Arkan, 2015). Lala Mustafa Paşa, dışarıdan aldığı yardım ile Mağusa'yı iyice sıkıştırmış ve sonunda kalenin kumandanı olan Bragadino, teslim bayrağını çekmiş ve aralarında beş maddelik bir anlaşma yapılmıştır (Uzunçarşılı, 1995).

Fotoğraf 1. Mağusa Kuşatmasını Anlatan Resim (Arkan, 2015: 7)

1.8 Girne'nin Fethi

Kıbrıs Adası, Akdeniz'in üçüncü büyük Adası ve Girne, Kıbrıs'ın limanlı şehirlerinden birisidir. Ada, Osmanlı'nın fethine kadar birçok devlet ve milletin hakimiyeti altında yaşamıştır. Bu devletlerden bazıları Bizans, Lusignan ve Venedik'tir. Osmanlı fetih için harekete geçtiğinde Kıbrıs'ın yönetimi Venediklilerdeydi. Lefkoşa'nın 8 Rebi'ül 978/9 Eylül 1570'te Osmanlı'nın eline geçmesiyle birlikte fetih süreci başlamıştır. Bir yıl sonra da Mağusa'nın 9 Rebi'ül 979/1 Ağustos 1571'te alınması ile fetih tamamlanmıştır. Girne şehri, 18 Cemaziye'l ahir 978/17 Kasım 1570 tarihinde ele geçirilmiştir. Lefkoşa ve Mağusa, bizzat savaşarak alınan şehirlerdir. Girne ise savaşılmadan teslim yoluyla alınan bir yer olmuştur. Girne Kalesi, fetih sürecinden bir zarar görmemiş ve tamire de ihtiyaç duymamıştır (Karabıyık, 2020). Osmanlı, Kıbrıs'ta hakimiyet kurduktan sonra adayı idari olarak bölmüştür. Girne bu bölünmenin ardından ilk önce dört ve daha sonra altı ilçeden birinin başkenti olmuştur. Bu dönemde Girne'de yaşayan Rumların ve Hristiyanların sur içindeki şehre yerleşmeleri yasak olmuştur. Ayrıca Osmanlı askerlerinin ve ailelerinin yaşadığı kaleye girmeleri de yasaktır. Onlarda yağma ve diğer suçlarla çevrede yaşayan insanları rahatsız etmişlerdir. Bu yüzden Gireneliler, başka yerlere taşınmıştır. Girne'de geriye kalan kişiler ise yerli sakini denizcilerdir (Kokkinos, 2012).

1.9 Fetih Sonrası Kıbrıs Adasında Kurulan İdari Teşkilat

Kıbrıs Adası çok uzun yıllar boyunca kendi akıbetini belirleyememiştir. Adada hüküm süren devletler kendi yöntemlerine göre adayı yönetmiştir. 1571 tarihinden itibaren de ada Osmanlı'nın taşra teşkilatlanmasına göre şekillenmiştir.

Osmanlı'nın idari olarak taşra teşkilatına baktığımızda karşımıza; eyalet, sancak, kaza, nahiye ve en küçük idari birim olan karye çıkmıştır. Bu idari sistemler hepsi birbiriyle bağlantılıdır. Çünkü karyelerin birleşmesi sonucu nahiyeler, nahiyelerin bir araya gelmesiyle de kazalar oluşmuştur (Dündar, 1998). Sancakların bir alt birimi olan kazaların yönetiminden de kadılar sorumlu olmuştur (Dinler, 2018). Osmanlı idari sisteminin hem mali hem de askeri anlamda yapı taşı olan sancakların bir araya gelmesi ile eyaletler oluşmuştur (Kök- Kimya, 2021).

Osmanlı, Lefkoşa Kalesini ele geçirdikten sonra Kıbrıs'ı bir eyalet olarak addetmiştir. İlk önce ada içerisinde Girne, Lefkoşa ve Mağusa birer sancak olmuş ve Kıbrıs'a bağlanmıştır. Daha sonrasında Kıbrıs'ın küçük bir eyalet olduğunu düşünen devlet adamları; Zülkadiriye'den Sis, Halep'te Tarsus, Anadolu'dan Alaiye ve Karaman'da İçel sancaklarının Kıbrıs Adasına ilhakına karar vermiştir (Mert, 1968-1969). Kıbrıs'ın Beylerbeyliğine, Avlonya Sancakbeyi olan Muzaffer Paşa getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1995). Kadı olarak Kâmil Efendi, Müftü; Ekmel Efendi ve defterdar ise Mehmet adında biri kişi atanmıştır (Erdem, 2021: 14).

Kıbrıs'ın bir eyalet olarak addedilmesinden sonra Girne, Mağusa, Lefkoşa ve Baf sancak olarak ilan edilmiştir. Bu sancaklara Osmanlı tarafından sancakbeyleri atamaları gerçekleştirilmiştir. Baf Sancağına; 9 Eylül 1570 tarihinde Hassa Reislerinden olan Recep Bey, 200.000 akçe ile atanmıştır. Akabinde ise Girne Sancağına 15 Eylül 1570 tarihinde Hassa Reislerinden Kaid Mustafa sancakbeyi olarak gönderilmiştir (Mert, 1968-1969).

Tablo 1.1.1. 64 Numaralı Tahrir Defterine Göre Kıbrıs'taki Nahiyeler ve Onlara Bağlı Köy ve Mezralar

Nahiye	Mahalle	Karye	Boş Karye	Mezra	Boş Mezra
Lefkoşa	7	116		57	18

Magosa	20	20	5		
Mesariye		118	24	6	
Karpas		57	1	5	
Girne	3	64	6	15	
Pendaye		200	8	8	
Hırsofu	2	60		6	
Baf	5	111		5	
Evdim		29		2	
Limasol	3	116		9	
Mazoto		43			
Tuzla		25	5		
Toplam	40	959	49	113	18

(Dündar, 1998: 100)

Yukarıdaki tabloya göre en çok karye Pendaye Nahiyesinde. En az karyesi olan nahiye ise Mağusa'dır. Hemen hemen bütün nahiyelerinde mezralar işlenir durumdadır. Çünkü boş mezra sadece Lefkoşa'da vardır.

1.10 Osmanlı'nın Kıbrıs'ta İskân Siyaseti

Osmanlı Devleti, fetihten sonra adanın nüfusunu, tespit edebilmek amacıyla bir tahrir işlemi uygulamıştır (Ertürk, 2011). Tahrir işlemi sonucunda 905 meskûn köy ve 76 “hali harap” köy tespit edilmiştir (Gökçe, 1998). Ada nüfusun bu kadar azalmasının nedenlerine bakıldığında ise Osmanlı-Venedik savaşlarının etkisi de vardır. Çünkü insanlar savaş sırasında ya adayı terk ettiler ya da dağlara kaçmışlardır. (Atasoy, 2011). Venedik yönetimi altındayken de halkın iki veya üç gün angarya olarak çalışması da fetih öncesi ada içerisinde göçlerin olmasına da sebebiyet vermiştir (İnalcık, 1997). Boşalan adanın nüfusunu artırmak amacıyla Anadolu'dan bazı aileler Kıbrıs'a nakledilmiştir. Genellikle gönderilen aileler Orta Anadolu ve güneyinde yaşayanlardır. Sürgün fermanına göre; her on haneden birinin adaya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Gönüllü olarak gitmek isteyenlere

öncelik tanınmıştır. Ayrıca halk arasında huzursuzluk yaratan kimselerde bu sürgüne tabi tutulmuştur. Kıbrıs'a göçmeleri halinde suçlarının affedileceği dile getirilmiştir. Osmanlı bu sürgünlerle hem adayı nüfus bakımından canlandırmak hem de boş kalan arazileri değerlendirmek istemiştir (Özmen, 2018).

21 Eylül 1572 tarihli Sürgün fermanının ilgili kadılara gönderilen metni aşağıdadır.

Anadolu ve Karaman ve Rum ve Zülkadriye'de vaki olan Kadılara hüküm ki:

Halen Kıbrıs Beylerbeyi Sinan dâme ikbal-ü hu südde-i saadetime mektup gönderip Kıbrıs ceziresi asakir-i nusret eser istilâsile hayli yeterli harap olup ve harap olan yerler ziraata ve bağ ve bahçe ve şeker kamışına salih yerler olup hatta toprağında ziraat olunan hububun bir kilesinden elli altmış kile hasıl verür kuvvetli yerler olup eğer kasabat ve eğer kurası ve sair arazi ve bukaı mamur ve abadan olmak lâzım idüğü bildirmişsin. İmdi-cezire-i mezburenin ab-u havası tamam itidal üzre olup mahuf ve muhatara olan mahallerde kaleler bina olunup ve müstevfa asker tayin olunup ada-i hâkisardan bi-inayeti-ilahi teâlâ hıfz-u haraset olunup asla havf ve hatır ihtimali kalmayup tamam emn-ü emân hasıl olup ve bil-cümle ol diyar-ı kesirül-itibarın mamur ve abadan olması mühimmattan olmağın ol cezireye varanların iki yıla değin öşür ve hukuku alınmayup affolunmak üzere memalik-i mahrusamda saab ve senkistan yerlerde mütemekkin olup yer yer hususunda müzayakaları olan reayayı ve reaya arasında şirret ve şekâ ile maruf olanları ve vilaye tahririnde yazılmayup kalan reaya ve reaya oğlanlarını ve sonradan ahar yerden gelüp mütevattın olanları ve kendulerin yerleri olmayup ücret ile yer dutan reayayı ve müddet-i medideden berü aylak ve bağ bahçe ve yer davasın edüp araları faslolmayup niza üzre olanları ve ehl-i karyeden olup yerlerin ve yurtların birağup şehirlerde mütemekkin olanları velhasıl eğer kasabat ve eğer kûra ve şehirlerde bi-kâr olup işi gücü olmayup leventlik eyleyenlerden ve şehir ve kasabatta sakin olan erbab-ı hiref ve sanayiden Pabuççu ve başmakçı ve derzi ve takyeci ve kemhacı ve mutaf ve hallaç ve kazaz ve aşçı be başçı ve mumcu ve semerci ve nalbant ve bakkal ve debbağ ve dülger ve bennâ ve taşçı ve kuyumcu ve kazancı ve sair ehli sinaiden ve bilcümle her nevi şehirden ve kasabat hanelerine göre her on haneden bir hane ihraç edüp, dahi yarar adamlara koşup kış erinceye

değin mükemmel esbab ve davarları ve çiftleriyle cezire-i mezbureye göçürmek emredüp buyurdum ki, diye devam etmektedir (Gazioğlu, 2000: 102).

Sürgüne zorunlu tutulanlar olduğu gibi gönüllü gidenlerin olması içinde birtakım vaatlerde bulunulmuştur. Kıbrıs'a göçmeleri halinde iki veya üç yıllık bir vergiden muaf olacaklardır. Hem de sürgün edildikleri yerlerde kendi mülkleri haline gelecektir (Ertürk, 2011). Kıbrıs'a gitmek için yazılan ve gitmeyenlere ceza verilecektir (Dündar-Aydın, 2012). Sürgüne tabi tutulan haneler; Niğde, Kayseri, Alanya, Manavgat, Antalya, İçel ve Bozok gibi yerlerden seçilmiştir (Emecen, 2015). Bu sürgünler Anadolu'daki idareciler tarafından desteklenmiştir. Çünkü insanların yeni ekonomik kaynakları bulmasını istemişlerdir. Bu yüzden sürgün edilecek aileler sıkı denetim altında tutulmuş, güvenli erişimleri için yollar temizletilmiş ve yiyecek teminin de bulunulmuştur (Dündar-Çalışkan, 2022). Bu sırada Kıbrıs'ta yaşayan Rumların, Osmanlı'nın hakimiyetini zor çıkarmadan kabul ettikleri için Venedik zamanındaki ağır vergileri ve bazı angaryaları kaldırılmıştır. Ayrıca Kıbrıs Adasına gönderilecek aileler arasında sadece Müslümanlar aileler yoktur. Bu sürgün hükmüne Gayrimüslim ailelerde tabi tutulmuştur. Yine de Kıbrıs'a en çok Müslüman aileleri gönderilmiştir (Özmen, 2018). Kıbrıs'ın fethi tamamlanınca farklı coğrafyalar da yaşayan Yahudiler de adaya iskan ettirilmek istenmiş ve bunun için fermanlar yayınlanmıştır (Yıldırım, 2012).

Osmanlı Arşivinde yer alan Hicri 05/06/985 tarihli hüküm, Kıbrıs Beylerbeyine gönderilmiştir. Filistin'in Safed şehrinden beş yüz Yahudi hanenin seçildiği ve bunların kadırgalar tarafından Kıbrıs'a taşınmasını bildiren bir hükümdür (BOA, A. DVNSMHM.d 31/412).

Hicri 05/06/985 tarihli hüküm ise Mansure ve Kuneýtıra Kadılarına gönderilmiştir. Yukarıda yer alan hüküm gibi Safed şehrinden Yahudi hanelerinin Kıbrıs'a gönderilmesini bildirmiştir (BOA, A. DVNSMHM.d 31/411).

Yukarıda yer alan 985 tarihli hükümde; Yahudilerin zengin kesiminden olan hanelerin gönderilmesi istenmiştir. Genellikle de Filistin'in Safed şehrindeki Yahudiler, bu sürgüne tabi tutulmuştur. Ancak bir yıl sonra Kıbrıs'a gönderilecek Yahudi hanelerinin sürgün edilmesi vazgeçilmiştir. Hicri 07/03/986 tarihli hüküm ise sürgüne tabi tutulan Yahudilerin, Kıbrıs'a sürülmesinden vazgeçildiğini

gösteren bir hükümdür (BOA, A. DVNSMHM.d 36/40). Yahudilerin, Kıbrıs Adasına sürgün edilmesinden neden vazgeçildiğini de Hicri 16/03/986 tarihli hüküm izah etmektedir. Hükümün içeriğine göre; Yahudilerin Kıbrıs Adasına nakledildiği takdirde miri ve saireye zarar geleceği düşünülmüştür (BOA, A. DVNSMHM.d 34/581).

Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasını şenlendirmek amacıyla yaptığı sürgünlerde sadece Müslüman aileleri değil, aynı zamanda farklı dinden olan haneleri de Kıbrıs'a yerleştirmek istemiş ve bundan dolayı Filistin'de yaşayan Yahudilerde bu sürgüne tabi tutulmuştur. Ancak daha sonrasında devletin çıkarlarına zarar gelebileceği düşüncesi ile bu sürgünden vazgeçilmiştir.

Kıbrıs'ta yaşayan topluluklardan birisi de Ermenilerdir. Kıbrıs Adasına savaş esirliği ve zorunlu göçler gibi nedenlerle gelmişlerdir. Venedik döneminde ise Yunan ve Ortodoks baskısı altında belirli köylerde yaşamaya zorlanmışlardır. Osmanlı döneminde ise bu baskıları görmemişlerdir. Hatta her alanda özgürlük verilmiş ve kimlik sorunu ile karşı karşıya kalmamışlardır (Bal, 2017). Lefkoşa ve Mağusa kuşatması sırasında Osmanlı ordusuna yardım ettikleri için de Latinlere ait olan Benedictine Manastırına sahip olmuşlardır (Sözer, 2005). Kıbrıs'ta yaşamış olan Maruniler, adaya 8 ve 13. Yüzyıllar arasında yaşanmış olan göç dalgaları sonucunda yerleşmişlerdir. Özellikle yoğun göçler Lusignan döneminde gerçekleşmiştir (Dayıoğlu, 2014). Osmanlı döneminde ise Maronit köylerinin sayısında düşüş yaşanmıştır (Sözer, 2005).

Tablo 1.1 2. Kıbrıs'a Sürülen Hane sayısı ve Kazaları

Bulunduğu Bölge	Hane Sayısı	Bulunduğu Bölge	Hane Sayısı
Aksaray	225	Mamuriye	61
Akşehir	130	Selendi	49
Beyşehir	262	Gülнар	134
Anduğu	145	Mud	173
Bor	69	Silifke	251
Develikarahisar	197	Ilgın	48
Niğde	172	İshaklı	87
Seydişehir	202	Koçhisar	88

Ürgüp	64	Ermenek	54
Toplam	2361		

(Oğul, 2020: 41).

Yukarıdaki tabloda adı geçen ilçelerin büyük çoğunluğu İç Anadolu ve Akdeniz bölgesindedir. Sürgün hükmünde belirtildiği gibi sürgüne giden hanelerin çoğu İç Anadolu Bölgesinden seçilmiştir. En fazla Kıbrıs'a hane gönderen ilçe ise Beyşehir'dir. Bu ilçe Konya iline bağlıdır. En az hane gönderen ilçe ise Konya iline bağlı Ilgın'dır. Böylece Konya ili hem en fazla hane gönderen hem de en az hane gönderen ilçelere sahiptir. Diğer ilçelerin bazıları Mersin, Nevşehir ve Niğde gibi illere bağlıdır.

Tablo 1.1 3. İçel Sancağının Kazalarından Adaya Gönderilen Hane Sayıları

Kaza	Toplam Köy Sayısı	Toplam Avarız-ı Hane Mevcuda	Sürülen Hane
Ermenek	28+Nefs-i Ermenek	540	54
Mamuriye	72	604	61
Selendi	64	490	49
Gülнар	77	1.342	134
Mud	78+Nefs-i Mud	1.735	173
Silifke	96+1 Cemaat	2.012	201
Toplam		6.725	672

(Gökçe, 1998: 4)

Bu sürgün hükmü dahilinde cezalandırmak amaçlı gönderilenlerde mevcuttur. Ancak her kişi böyle değildir. Çünkü meslek gruplarından gidenlerde olmuştur (Ertürk, 2011) Aşağıdaki tablo buna bir örnektir.

Tablo 1.1.4. 1572 Yılında Adaya Gönderilen Ailelerin Meslek Grupları

Hallaç	20
Haffaf (Çizmecı)	2
Çilingir	1
Aşçı	1

Demirci	5
Tellak	4
Ayakkabıcı	9
Tüfekçi	1
Debbağ	
Tüccar	2
Terzi	7
Keçeci	2
Nalbant	1
Marangoz	1
Taşçı	1
Talib-i İlm	1
Kürekçi	1
Hayyat (Dikici)	1
Muytab (Kıl Dokuyucu)	1

(Gazioğlu, 2000: 108)

Yukarıdaki tabloya göre; O dönemde Kıbrıs'a en çok hallaç gönderilmiştir. Adaya hallaçtan sonra en çok gidenler arasında ayakkabıcı, terzi, demirci ve tellak vardır. O dönemde en çok hangi mesleğe ihtiyaç varsa Anadolu'dan da o meslek grupları Kıbrıs'a sürgün edilmiştir.

Tablo 1.1.5. Seydişehir ve Beyşehir'den Gönderilen Ailelerin Meslek Grupları

	Beyşehir	Seydişehir
Niteliksiz	214	156
Çiftçi	36	22
Hayyat (Terzi)	2	
Çilingir	1	
Haffaf (başmakçı)	1	1
Hallaç (pamukçu)	1	10
Kazzaz (ipekçi)	1	
Tellak	1	3

Eskici (pabuçcu)	1	2
Boyacı	1	
Demirci	1	2
İmam		1
Aşçı		1
Cüllah (çulcu)		1
Tüfekçi		1
Neccar (Marangoz)		1
Kasab		1
Toplam	260	201

(Erdoğan, 1996: 15)

Beyşehir ve Seydişehir ilçelerinden Kıbrıs'a en çok niteliksiz kişilerin gönderildiği görünmüştür. Bu niteliksiz insanlar arasında her on haneden seçilen ailelerin bulunduğu ya da sürgün cezasına çaptırılan kişilerin olduğunu söylenebilirdi. Niteliksiz kimselerden sonra en çok çiftçiler gönderilmişken, diğer meslek gruplarından ise birer kişi gönderilmiştir. Seydişehir ve Beyşehir ilçelerinden Kıbrıs'a en çok nitelik kimse sürgüne tabi tutulmuştur. Meslek gruplarından ise en fazla çiftçiler Kıbrıs'a nakledilmiştir. Çiftçilerin Kıbrıs'a götürülmesi, tarımsal faaliyetlerin yapılacağını gösteren bir durumdur.

1.11 Fetih Sonrası Adada Kurulan Askeri Teşkilat

Askeri teşkilatlanma deyince aklımıza genellikle kara askeri birlikler gelmektedir. Ancak Kıbrıs için bu durum böyle değildir. Çünkü bir ada olduğundan ötürü donanma ya da kalelerde görev yapan askerlere daha çok ihtiyacı vardır. Osmanlı Devleti de bunun için genellikle kalelerde görev yapan askerleri göndermiştir. Bunlar içerisinde kale muhafızları, azaplar, topçular ve gönüllüler vardır. Adaya gelen askerler özellikle Girne, Lefkoşa, Mağusa, Limasol ve Baf Kalesinde hizmet etmişlerdir (Taşbaş, 2012).

Adanın askeri anlamda teşkilatlanmasının beş kale üzerinden olduğu görülmüyordu. Yukarıdaki bilgiyi doğrulayacak cinsten Osmanlı Arşivinde 27/07/985 tarihli bir hüküm vardır. Bu hükme göre; Lefkoşa, Girne, Mağusa, Baf

ve Limasol Kalesine, Osmanlı Devleti tarafından gönüllü, topçu, cebeci ve müstahfız gönderilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d. 31/793).

1.12 Kalelerde Görev Yapan Askeri Sınıflar

Kale ağası olarak da bilinen dizdarlar, Kıbrıs'a gönderilen askerler arasındaydı. Dizdarların görev yaptıkları kalelerde ikamet etme gibi zorunlukları vardır. Mühimmat koruma, askeri organizasyonu tertip ve yönetme, tahkimatın bakımı gibi sorumlulukları vardır (Engin, 2022). Dizdarlar; beylerbeyi, sancakbeyi ve kadıya karşı sorumlu ve onların denetimi altında idi (Türkmenoğlu, 2021: 35). Dizdarların yardımcıları olan Kethüdalar ise, kale erlerinin dirlik ve düzeninin sağlanmasından ve diğer hizmetlerin görülmesinden sorumluydu (Batmaz, 1996: 5). Adaya gönderilen diğer bir askeri sınıfta Yeniçerilerdir. Kapıkulu askerleri içerisinde en imtiyazlı ve en kalabalık piyade sınıfıydı (Erkmen, 2019: 63). Yeniçerilerin adadaki sayısı tam olarak bilinmiyor, 1.000 civarında oldukları tahmin ediliyordu. Yeniçeriler, adadaki kalelerin muhafazasından sorumlu olmuşlardır. Ayrıca Yeniçeri Ağaları adanın imarı içinde hizmette bulunmuşlardır. Hatta Lefkoşa, Mağusa ve Baf kalelerinin tamir edilmesi sorumluluğu o dönemde Yeniçeri ağalarına verilmiştir. Kalelerde görev alan diğer bir askeri grupta gönüllüler olmuştur (Dündar, 1998).

Tablo 1.1.6. Kıbrıs'ta Görev Yapan Gönüllü Asker Sayısı

Kale	1571-1572	1642
Lefkoşa Kalesi	254	254
Mağusa Kalesi	203	197
Baf Kalesi	104	113
	Toplam: 561	Toplam: 564

(Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1971:136 -Dündar, 1998: 167)

1572 ve 1642 yılları arasında Lefkoşa Kalesinde gönüllü asker sayısında bir değişiklik olmazken, diğer kaleler için bunu demek mümkün değildir. Çünkü hem Mağusa hem de Baf Kalesindeki gönüllü asker sayısında değişiklik söz konusu olmuştur. Mağusa Kalesindeki asker sayısı düşüş yaşarken, Baf Kalesindeki askerde ise artış vardır.

1.12.1 Müstahfızlar (Hisar Erleri)

Kalelerde görev yapan hisar erleri, kalelerin korunmasından sorumlu olmuşlardır. Ayrıca bulunduğu kale de tamir edilmesi gereken yerlerin onarılması içinde hizmet etmişlerdir (Kılıç, 2012).

Tablo 1.1.7. Kıbrıs'ta Görev Yapan Müstahfız Sayısı

Kale	1571-1572 Yılları	1642 Yılı
Lefkoşa Kalesi	309	298
Mağusa Kalesi	409	352
Baf Kalesi	102	81
Girne Kalesi	107	84
Limasol Kalesi	52	48
	Toplam: 979	Toplam: 870

(Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1971:136 -Dündar, 1998: 170)

Yukarıdaki tabloya göre 1572 ve 1642 yılları arasında Kıbrıs'ın en önemli kalelerinde görev alan mustahfız sayısındaki artış ve inişe baktığımızda; Lefkoşa, Baf, Girne, Limasol Kalesindeki asker sayısında düşüşler vardır. Sadece Mağusa Kalesinde asker sayısı artış göstermiştir.

1.12.2 Azaplar

Düşman saldırısına karşı koyan ilk birliktir (Önsel, 2022). Bu grup, kuvvetli ve genç kesimden oluşmuştur. 16. Yüzyıla kadar yeniçerilerin ön safhasında bulunarak ilk hücumla onlar karşılaşırdı. İlk başta yaya asker olarak bulunan azaplar sonrasında kalelerde görev yapması içinde görevlendirilmiştir (Halaçoğlu, 2014).

Tablo 1.1.8. Kıbrıs'ta Görev Yapan Azap Sayısı

Kale	1571-1572 Yılları	1642 Yılı
Lefkoşa Kalesi	309	243
Mağusa Kalesi	312	257
Baf Kalesi	104	97
Girne Kalesi	105	84
Limasol Kalesi	52	100

	Toplam: 882	Toplam: 781
--	-------------	-------------

(Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1971:136 -Dündar, 1998: 174)

Yukarıdaki tabloya göre Kıbrıs kalelerinde görev yapan Azapların 1572 ve 1642 yılları arasındaki asker sayısındaki artış ya da azalışı göz önüne alındığında; Lefkoşe, Mağusa, Baf ve Girne Kalesinde asker sayısında azalış olmuştur. Sadece Limasol Kalesindeki askerde bir artış vardır.

1.12.3 Cebeciler

Osmanlı Devleti'nde her askeri sınıfın bir görevi olduğu gibi cebeciler denilen bu askerlerinde kendi has bir görevi vardır. Sefer sırasında yeniçerilere yay, ok vb. silah teçhizatları sağlamak ve onları cepheye taşımakla görevli olmuşlardır. Sefer olmadığı zaman da silahların bakımı ile uğraşmışlardır (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1999).

Tablo 1.1.8. Kıbrıs'ta Görev Yapan Cebeci Sayısı

Kale	1571-1572	1642
Lefkoşa Kalesi	31	33
Mağusa Kalesi	32	32

(Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1971:136 -Dündar, 1998: 178)

Bu tabloyu dikkate aldığımızda bu askeri sınıfın sadece iki kalede görev aldığı görülmüştür. İki tarih arasındaki asker sayısında çok bir değişiklik yoktur.

1.12.4 Topçular

Kapıkulu ocaklarının yaya kısmını oluşturan bu askeri sınıfın görevi; top mermisi yapmak, top dökmek ve top atmaktır (Şahbaz, 2019).

Tablo 1.1.9. Kıbrıs'ta Görev Yapan Topçu Sayısı

Kale	Fetih Sonrası	1642 Yılı
Lefkoşa Kalesi	102	99
Mağusa Kalesi	152	139
Baf Kalesi		18
Girne Kalesi		12
	Toplam: 254	Toplam: 268

(Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1971:136 -Dündar, 1998: 180)

Yukarıdaki tabloya göre; topçular fetih sonrası sadece Lefkoşa ve Mağusa Kalesinde varken, daha sonra Baf ve Girne Kalesine de gönderilmişlerdir. Girne ve Baf kalesindeki topçu sayısı ilk başta belirtilmezken, 1642 yılındaki asker sayısı belirtilmiştir. Böylece bu kalelere topçuların daha sonra gönderildiği gözükmiştir.

Kıbrıs, dışında gerçekleşen bir savaşa adada görev yapan eyalet askerleri gitmek zorundadır. Gitmedikleri takdirde ellerinden dirlikleri alınmıştır. Eğer savaşta ölmez ise adaya geri dönme mecburiyeti vardır (Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1971).

1.13 Tımarlı Sipahiler

Osmanlı ordusunun en önemli askeri sınıfı olan Tımarlı sipahilere bir dirlik verilmiştir. Bunun karşılığında sipahi, askeri hizmette bulunmuş ve reayanın devlete ödeyeceği vergiyi toplamıştır (Halaçoğlu, 2014). Tımar sahibi, reayadan topladığı vergi ile hem kendini geçindirmiş hem de sefere her an hazır olan bir asker (cebelü) beslemiştir. Bir sefere çıkmadan önce beylerbeyi tarafından yoklama yapılmıştır. Bu yoklama sırasında sefere katılmayan ve beslediği askeri getirmeyen sipahinin toprağı elinden alınmıştır (Pala, 1996). Sefere giden ve başarı gösteren sipahilerin ise maaşlarına zam yapılmıştır. Sipahiler, savaş sırasında sağ ve sol kanatta bulunarak merkezi, yanlardan gelebilecek olan saldırı karşı korumuşlardır. Savaşta öldüğü takdirde geride kalan çocukları, devlet korumasına alınmış ve maaşa bağlanmıştır (Halaçoğlu, 2014). Adanın savunulması için Lefkoşa, Girne, Baf, Limasol ve Mağusa kalelerindeki askerlerin yanı sıra bir de Anadolu'dan tahsis edilen İçel, Alaiye, Tarsus ve Sis sancaklarının Tımarlı sipahilerinden de yararlanılmıştır (Dündar, 1998).

1.14 Kıbrıs'ta Osmanlı Eğitim Sistemi

Osmanlı eğitimi sisteminin temeli dini esaslara dayanmıştır. (Gazioğlu, 2000) Eğitim hayatının ilk basamağı olan ilkokullar, Osmanlı'da iptidai olarak adlandırılmış ve eğitime dini esaslarla başlamıştır. Sıbyan, özel ve vakıf okulları olmak üzere üç dereceye ayrılmıştır (Yorulmaz, 2001). Halk arasında mahalle mektebi olarakta bilinen Sıbyan okulları, Osmanlı'nın en yaygın eğitim kurumlarından birisi olmuştur (Atalay, 2003; Aydın, 2023). Genellikle cami ve mescit yanlarında bulunmuşlardır (Nurçin-Gümrükçüoğlu, 2020). Bu mektepte öğrencilere okuma-yazma, basit hesap işlemleri ve bazı dini bilgiler öğretilmiştir (Sözcün, 2015). 998 tarihinde Girne'ye Cafer Paşa vakfı tarafından bir Sıbyan mektebi inşa edilmiştir. Bu mektep Girne Kalesi yakınında bulunan camiyle bitişiktir. Mektepte görev yapacak kişinin akçe hem camide de imam ve hatiplik yapması da istenmiştir. Bu hizmetleri karşılığında günde 7 akçe verilmesi kararlaştırılmıştır (Korkmazer, 2023).

Vakıf kurumu olarak kurulan Sıbyan mekteplerinde eğitim ve öğretim ücretsizdir. Buralarda görev yapan muallimlerin ve diğer görevlilerin maaşları vakıftan karşılanmıştır (Aydın, 2023). Sıbyan mektebinin hocaları ilk başta Kıbrıs dışından gelirken, zamanla ada içerisindeki medreseler mezun vermeye başlayınca, yerli hocalar görev yapmaya başlamıştır (Sözcün, 2015). 1571 ve 1600 yılları arasında Kıbrıs'ta kurulan Sıbyan mekteplerinin sayısı 11'e ulaşmıştır (Aydın, 2023).

1.14.1 Medreseler

Osmanlı'nın Kıbrıs'ta tesis ettiği başka bir eğitim kurumu da medreselerdir. Adanın ilk medresesi II. Selim tarafından kurulan Büyük Medresedir (Nurçin-Gümrükçüoğlu, 2020). Bu medrese, Kıbrıs'ın en eski ve en köklü medresesi olma özelliğini taşımıştır. Mağusa'da kurulan Lala Mustafa Paşa Medresesi ise Kıbrıs'ın ikinci büyük medresesidir. Kıbrıs'ta kurulan medreseler aynı Sıbyan mektepleri gibi vakıf kurumları olmuştur (Aydın, 2023). Bu medreseler, diğer Osmanlı medreseleri ile benzerdir (Atalay, 2003). Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta yaşayan Gayrimüslim halkın kendi eğitim ve öğretim faaliyetini düzenleyebilme hakkı

vardır. Bu yüzden Rum öğretmenleri tayin etme görevi başpiskoposlara aittir (Göregen, 2016).

Hem sosyal hayatın hem de eğitimin destekçisi olan vakıflar, Osmanlı toplumundan önemli bir yere sahiptir. Osmanlı tarafından Kıbrıs'ta kurulan Sıbyan okullarının ve medreselerin genellikle vakıf kurumu olduğu görülmüştür (Yorulmaz, 2001).

Tablo 1.1.10. Vakıf Sıbyan Mektepleri

	Lefkoşa	Gazimağusa	Girne
Vakıf Sıbyan Vakıfları	Ayasofya	1. Mağusa 2. Kara Nikola 3. Argaca 4. Fethiye	1. Girne 2. Lapta 3. Kazafena 4. Melatya
	Tahtel kale		
	Ömeriye		
	Minareliköy		
	Yeni Cami		
	Pir Paşa		
	Sarayönü		
	Balikitre		
	Debbağhane		
	Nevbethane		
	Abdi Çavuş		
	Çulhahane		

Tablo 1.1.11. Vakıf Sıbyan Mektepleri

	Larnaka	Baf	Limasol
Vakıf Sıbyan Mektepleri	Zuhuri	Omorfo	Camii Cedit
	Camii Sağır	Ayoszomeno	Piskobu
	Kasaba	Peristerona	Malya

(Gökel-Dağlı, 2015: 750)

Tablo 1.1.12. Vakıf Olmayan Sıbyan Mektepleri

	Lefkoşa	Gazimağusa	Girne
	Arabahmet		

Vakıf Olmayan Sıbyan Mektepleri	Kaymaklı	1. Galata 2. Kaleburnu 3.İstroncilo 4. Konetra 5.Yeneğra 6. Vadili 7. Ay Antroniko	1. Templos 2. Vasilya
	Deftera		
	Dizdarköyü		
	Abohor		
	Lefke Orta Cami		
	Gönyeli		
	Ambeliku		
	Orunda		
	Linu		
	Angolem		
	Ayakebir		
	Elye		
	Petre		
	Mora		

Tablo 1.1.13. Vakıf Olmayan Sıbyan Mektepleri

	Larnaka	Baf	Limasol
Vakıf Olmayan Sıbyan Mektepleri	Kasaba Cami	Hirsofu	Evdim
	Kebir	Poli	
	Tuzla	Aşağı Arodez	
	Köfunye	Aynikola	
	Dohni	Hulu	
	Vuda	Yalya	
	Tatlı su	Antroliku	
	Lefkara		

(Gökel-Dağlı, 2015: 750)

1.14.2 Ayasofya Sıbyan Okulu

Ayasofya Sıbyan Okulu fetih sonrası Lefkoşa’da kurulmuştur. Okulun giderleri devlet karşılanmıştır. Okuldaki görevli öğretmene, Menteşzâde Hacı İsmail Ağa tarafından günde 3 para ödenmesi için vakfiye yapılmıştır (Yorulmaz, 2001).

1.14.3 Pir Paşa Medresesi

Bu Sıbyan okulu, H. 989-1003 (1580-1584) yılları arasında Piri Paşa tarafından yaptırılmıştır. Piri Paşa, Kıbrıs'ta Beylerbeyi olarak görev yapmış birisidir (Tırnava, 2019).

2. BÖLÜM

2.1 OSMANLI İDARESİNDE GİRNE

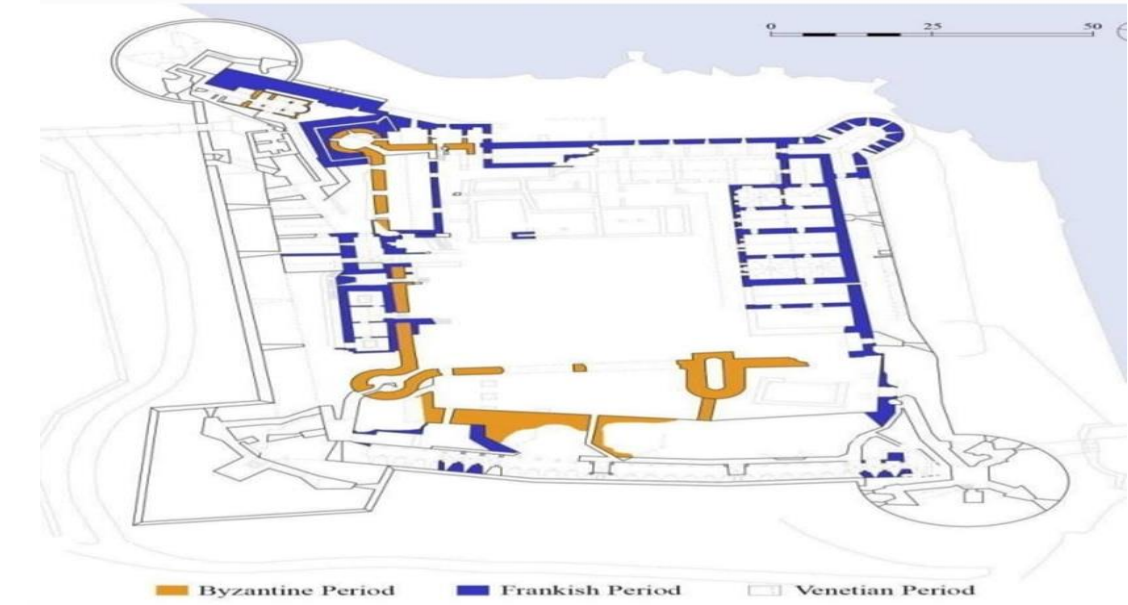
1571 yılından itibaren Osmanlı'nın bir parçası olan Kıbrıs, birçok devlet ve milletin izlerini taşımaktadır. Bu devletler arasında Bizans, Lusignan ve Venediklilerin bıraktığı izler daha ön plana çıkmaktadır. Özellikle Girne Kalesi üç devletin kalıntılarından oluşan bir yapıdır.

Fotoğraf 2. Girne Kalesini Gösteren Bir Gravür. William Dreghorn tarafından çizilmiştir (Camiz- Khalil, 2016: 376).

2.2 Girne Kalesinin Tarihçesi

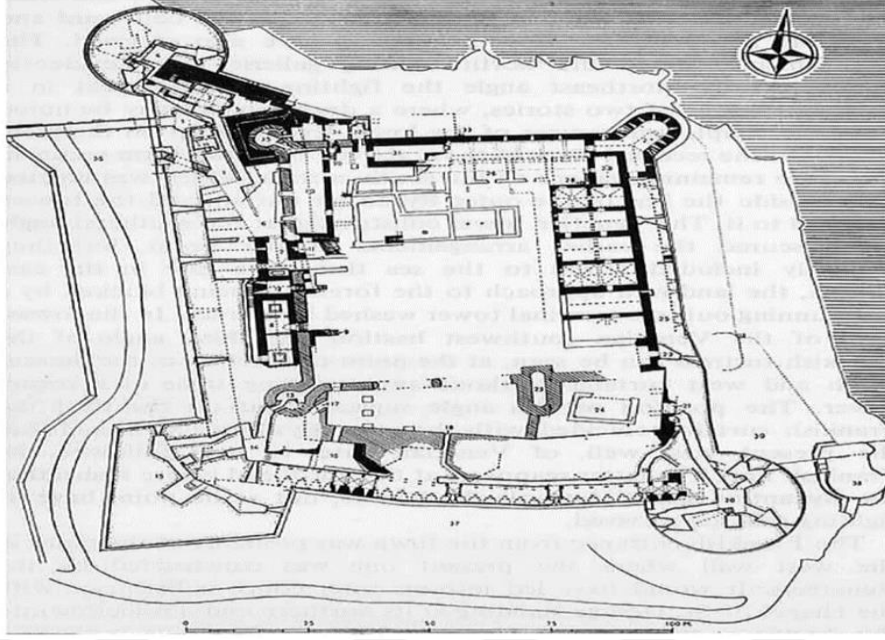
Girne Kalesinin Arap istilasına karşı Bizanslılar tarafından yapıldığına dair bir kanı vardır. Ancak bazı kaynaklarda ise kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir diye de bir ibare geçmiştir. Bu yüzden kesin bir bilgi söylemek zordur. Bu belirsizlikler olsa da kale; Bizans, Lusignan ve Venedik kalıntılarından oluşmaktadır. Bu üç dönem içerisinde kale için sürekli bir dönüşüm söz konusudur. Bizans tarafından yapılan surların amacı; şehri düşman saldırısına karşı korumaktan çok zırhlı şövalyeleri ve okçuları barındırmak içindi (Camiz-Khalil, 2016; Bayraktar, 2015).

Şekil 5. Bizans, Lusignan ve Venedik Dönemindeki Girne Kalesini Anlatan Bir Grafik (Volzone-Bıgongıarı, 2018: 2).

Kıbrıs Adasının Lusignan Hanedanı ile tanışması Richard'ın adayı Tapınak Şövalyelerinden geri alınca, Guy de Lusignan'a satmasıyla olmuştur. Böylece ada, Venedik hakimiyetine kadar uzun yıllar Lusignan Hanedanı tarafından idare edilmiştir. Bu dönem içerisinde Girne Kalesi daha çok askeri açıdan kullanılmıştır. Bu yüzden sulh zamanlarında dinlenme, harp sırasında ise sığınma yeridir. Bir haçlı soylusu olan Jean D İbelin, küçük olan kaleyi genişletmiştir. Bu dönem içerisinde kale sadece genişlemekle kalmaz, yeni bir girişe, at nalı şeklinde kulelere, zindanlara da sahip olmuştur (Camiz-Khalil, 2016; Girne bölgesi, 1978).

Lusignan Hanedanından sonra gelen Venedikliler, onlardan aldıkları tahkimatları hem korumayı hem de yeni dönüşümler yapmayı planlamıştır. Bu yüzden Avrupa'nın en iyi askeri mimarları Kıbrıs'a getirilmiştir. Barutun kullanılmayı başlanması üzerine kale, ateşli silahlara dayanacak bir vaziyete sokulmuştur (Camiz-Khalil, 2016). Dikdörtgen planlı olan Girne Kalesi, şehrin savunulmasında önemli bir faktördür. Kale hem savunma amaçlı hem de Lusignan döneminde olduğu gibi askeri sığınak olarak kullanılmıştır. Ancak İngiliz sömürge döneminde olduğu gibi hapishane gibi farklı bir hizmet içinde kullanılmıştır (Uçar, 2004; Bayraktar, 2015).

Şekil 6. Girne Kalesi Planı (Camiz- Khalil, 2016: 374)

Her dönem içerisinde farklı dönüşümler yaşayan kale, özellikle Venedikliler döneminde top mermisi saldırılarına direnmesi için yeniden yapılmıştır. Bu dönüşüm hem silah tekniklerin değişiminden hem de farklı yöneticilere ev sahipliği yapmasından da kaynaklanmıştır. Kale zamanın şartlarına göre yeniden inşa edilse de Osmanlı'ya karşı direnmeden teslim olmuştur (Shayegan, 2019; Bertocci-Ceylanlı, 2018).

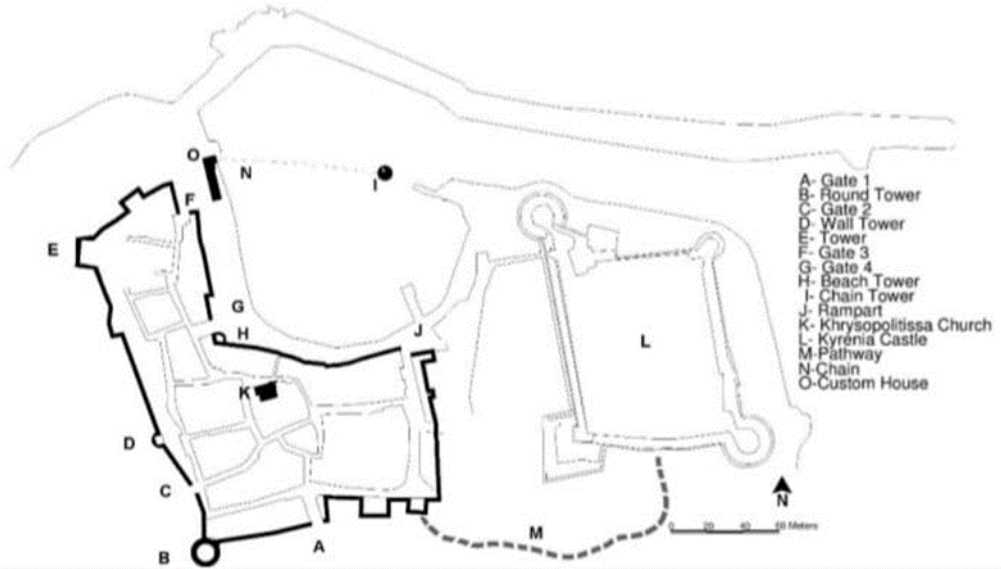
Osmanlı, Kıbrıs'ta hakimiyet kurduktan sonra adayı idari olarak bölmüştür. Girne bu bölünmenin ardından ilk önce dört ve daha sonra altı ilçeden birinin başkenti olmuştur. Bu dönemde Girne'de yaşayan Rumların ve Hristiyanların hem sur içindeki şehre yerleşmeleri hem de Osmanlı askerlerinin ve ailelerinin yaşadığı kaleye girmeleri yasaktır. (Kokkinos, 2012).

Girne Kalesinin Osmanlı döneminde hapisane olarakta kullanıldığını gösteren Hicri 07/10/978 tarihli bir hüküm vardır. Bu hüküm Vezir Mustafa Paşa'ya gönderilmiştir. Hükme göre; Vezir Mustafa Paşa tarafından yakalan Ayamavralı Zaim Bali adlı kişinin Girne Kalesine kapatılması ve mallarına el konulup, kendisinin ise tutuklu olarak süddet-i saadete gönderilmesi bildirilmiştir (BOA, A. DVNSMHH.d 12/236).

Girne kalesinin içerisinde Saint George adlı bir Bizans Kilisesi yer almıştır. Bu kilise Bizans ve Lusignan döneminde kale surlarının dışında iken Venedikliler döneminde ise kale içine alınmıştır (Camiz-Khalil, 2016).

Fotoğraf 3. Girne Kalesi İçerisinde Yer Alan St. George Adlı Kilisenin İç Kısmı
(Volzone-Bıgongıarı, 2018: 3)

Şekil 7. Girne Sur Planı (Camiz-Griffo, 2020:1094)

2.3 Girne’de Kurulan İdari Sistem

Kıbrıs, Osmanlı Devleti’nin hakimiyetine girdikten sonra onun idari sistemine göre şekillenmiş ve taşra sistemi içerisinde yer alan eyalete dönüştürülmüştür. Eyalet olduktan sonra Anadolu’dan Sis, Tarsus, Alaiye ve İçel Kıbrıs’a bağlanmıştır. Ayrıca ada içerisindeki Lefkoşa merkez olurken, Mağusa, Baf ve Girne’de birer sancağa dönüşmüştür. (Çelikkut, 2019) Sancaklara yapılan ilk tevcihlerde 15 Eylül 1570 yılında Girne’ye, Kaid Mustafa atanmıştır (Mert, 1968-1969).

Girne ve Baf Sancağına gönderilen sancakbeyleri hakkında hicri olarak 12.08.979 tarihli bir hüküm yer almaktadır. Bu hüküm şöyledir: “*Kethüdasına virildi. Cezîre-i Kıbrıs beglerbegisine Hüküm ki:*

Cezîre-i Mezkûrda Gerine ve Baf sancakları begleri Receb ve Mustafa dâme izzihu resm-i berâtları mutasarrıf oldukları sâliyânelerinden alınıp hazine-i âmirem için zabt olunmasın emr idüp buyurdum ki:

Vardukda, zikr olunan begler kullarımın beratları resimlerin mutasarrıf oldukları sâliyânelerinden alup hazine-i âmirem için zabt itdüresin” (Yücel, 1996: 125-126).

Hicri olarak 12/05/992 tarihli hüküm, Gireniye (Girne) Beyi olan Şaban’a gönderilmiştir. Bu hüküm şöyledir; “*Dergâh-ı Mualla çavuşlarından kıdvetü’l emacid vel-ayan Firdevs zide mecduhu Mısır canibine müteveccih oldukda kendü gemine alup irsal eylemek emredüp buyurdum ki vardukda müşarun ileyhi kendü gemine alıb emin ve salim Mısır’a ulaştırasın*”. 1571 tarihinde Girne Beyi Mustafa iken, 1584 tarihine gelindiğinde ise Girne Beyinin Şaban olduğu görülmüştür (BOA, A.DVNSMHM.d.. 53/79).

2.3.1 Sancak Yönetimi

Osmanlı Devleti’nin temel idari birimi olan sancakların hemen hemen hepsinin bir merkezi vardır. Ancak aralarında az da olsa merkezi bulunmayan sancaklarda mevcuttur. Böyle sancakların halkı genellikle göçebeydi ve sancaklar, sancakbeyi tarafından yönetilmiştir (Özçelik, 2016: 29-31; Şahin, “Sancak” 36/97-99).

Sancakları yöneten sancakbeylerinin iki tür görevi vardır. Askeri olarak görevi; emredilen seferlere katılmaktır. Asıl görevi olarak diyebileceğimiz idari yönden sorumluluğu; yönettiği sancağın düzenini ve emniyeti sağlayarak, halkını huzur ve rahat bir şekilde yaşatmaktır (Ünal, 2016). Bu sorumlulukları yerine getirebilmek içinde sancak dışında değilde bizzat sancağın merkezinde oturmuşlardır (Şahin, “Sancak” 36/97-99). Sancakbeyleri, yaptıkları görevler neticesinde en az 200 bin akçeden başlayan ve kıdemine göre de 500-600 bin akçelere kadar giden haslar tasarruf ettikleri görülmüştür. Ayrıca alınan bu haslar dışında başka gelirleri de mevcuttur. Bu gelirleri arasında serbest olmayan bir tımar arazisinde işlenen suçtan ötürü alınan cürüm cinayet resmi de vardır (Ünal, 2016).

2.3.2 Nahiye Yönetimi

Arapça kökenli bir kelime olan nahiye, Osmanlı’da bir yönetim bölgesini ifade etmiştir. Ancak nahiye kavramının Osmanlı’da tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmiyordu. 15. Yüzyıldan beri kullanıldığı farz ediliyordu (Erkan, 2022). Bazen tahrir defterlerinde kaza birimi, nahiye olarak geçmiştir. Aslında biri hukuki, biri de askeri olarak birbirini tamamlardı. Nahiyeler, kendi içerisinde çeşitli köy ve mezraları barındırmış ve başında tımarlı sipahilerden biri bulunmuştur (Şahin, “Nahiye” 32/306-308).

1571-1572 tarihli Tahrir defterine göre Girne nahiyesinde 65 tane karye vardır. Bu karyelerin 6 tanesi boş’tur. Girne’nin karyeleri dışında 15 tane Mezraa ve 14 tane de Manastır’ı vardır. Karyeler içerisinde en fazla gelire sahip olanlar Dikomo Kato ve Dikomo Pano (3253809) dur. Bu iki karyenin geliri tahrir defterinde ortak bir şekilde verilmiştir. En az gelire sahip olan karye de Tera Petra (146) dır (BOA, TK.GM. d... 111/144’a-144b).

2.3.3 Karye (Köy) Yönetimi

Osmanlı taşra sistemin en son halkası olan karyeler, nüfuslarının az olmasından ötürü diğer idari birimlerden ayrılmıştır. Bu idari birimde hayvancılık ve ziraat ön planda olmuştur (İnci, 2016).

Osmanlı Devleti’nde nüfusun önemli bir kısmını ve ana vergi kaynağını köylüler oluşturmuştur (Öztaşkın, 2008: 111). Çünkü köylüler üreten bir sınıftı ve bu ürettikleri mahsuller üzerinden vergi ödemişlerdir. Bu üretimin kesilmemesi için köylülerin toprağını bırakmaması lazımdı. Bu yüzden Osmanlı, bunu

engellemek amacıyla toprağını bırakan köylüden çift-bozan vergisi almıştır (Bilge, 2015).

Köylerin yönetiminden köy kethüdası sorumluydu. Halk ile hükümet arasındaki ilişkinin köprüsünü de imam ve papazlar kurmuştur (Öztaşkın, 2008).

Tablo 2.1.1. Girne Nahiyesi Fihristi

1. Karye-i? ¹ 60500	2. Karye-i Lapse 104001	3. Karye-i Çiyadi 1511	4. Karye-i Kopyondi 3530
5. Karye-i Potunal 1925	6. Karye-i Duto 2910	7. Karye-i Yeri 1871	8. Karye-i Atalu 18814
9. Karye-i Tera Petra 146	10. Karye-i İstefani 5762	11. Karye-i Balyo Samiro 3347	12. Karye-i Tirmiti 8211
13. Karye-i Karmi Kortamiye 2294	14. Karye-i İlya 8582	15. Karye-i Mirto 2537	16. Karye-i Emiyati 1785
17. Karye-i Divortemu 18038	18. Karye-i Koyluş 1352	19. Karye-i Ortasa 3137	20. Karye-i Harça 3157
21. Karye-i İvaderuş 1577	22. Karye-i Kallogirya 4060	23. Karye-i Aya Yorgi Apati 3333	24. Karye-i Kırmı 17981
25. Karye-i Ağridi 4765	26. Karye-i Dorimi 6352	27. Karye-i Kotaha 8180	28. Karye-i Diyatiko 20411
29. Karye-i Kelipenali 9657	30. Karye-i Kadye 2790	31. Karye-i Aya Yorgi Vaso 1974	32. Karye-i Katabikani 11550

¹111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Karye İsmidir.

33. Karye-i Manastır Delapanis 15460	34. Karye-i Dikomo Kato 35. Karye-i Dikomo Pano 325380		36. Karye-i Samiro 1061
37. Karye-i Aya Kıpte 10749	38. Karye-i Damilos 8253	39. Karye-i Vasilya 23189	40. Karye-i Mazaniye 1229
41. Karye-i Karpaşa 11489	42. Karye-i Mart'i 3302	43. Karye-i Gampayi 1236	44. Karye-i Asumato 7022
45. Karye-i Doldamu 6807	46. Karye-i Peristo Girsola 5583	47. Karye-i Aya Ormola 10357	48. Karye-i Kulma Gilti 10693
49. Karye-i Donus Kulma Gilti 5859	50. Karye-i Deniskalipo 3994	51. Karye-i Termisa 4353	52. Karye-i Pilesi 5471
53. Karye-i Larnaka 10993	54. Karye-i Ağridaki 1494	55. Karye-i Dimetota 4311	56. Karye-i Yedelya 5248
57. Karye-i Aya Edin 4906	58. Karye-i Vaki 1261	59. Karye-i Balyo Sofa 3086	Karye-i Çipo Hali
61. Mezraa-i Pelaki Menali 175	62. Mezraa-i Kadye 200	63. Mezraa-i Derinye 190	64. Mezraa-i Zuleteriye 50
65. Mezraa-i Aya Liyoriye 30	66. Mezraa-i Aya Yorgi Karado 350	67. Mezraa-i Asrapogu 275	68. Mezraa-i Nimasili 150
69. Mezraa-i Piresyomi 3090	70. Mezraa-i Palgire 100	71. Mezraa-i Pero 250	72. Mezraa-i Aya Yorgi Vaki 50

73. Mezraa-i Ayora 120	74. Mezraa-i Lehavuru 200	75. Mezraa-i Maluğasma 70	76. Manastır-ı Kopyondi
77. Manastır-ı Aya Yorgi Atalu 250	78. Manastır-ı İva Kariye 1300	79. Manastır-ı Silosu 75	80. Manastır-ı Aya Yorgi 70
81. Manastır-ı Kabrine 145	82. Manastır-ı Melanderiye 300	83. Manastır-ı Endo Koyte 200	84. Manastır-ı Aya Ladyu 100
85. Manastır-ı İsratiko 950	86. Manastır-ı Delapayis 1000	87. Manastır-ı Aya Perikog 215	88. Manastır-ı İsra Pito 120
89. Manastır-ı Aya Ohaça 50	90. Karye-i Onisa Hali	91. Karye-i Aya Pavlu Hali	92. Karye-i Koca Hali
93. Karye-i Melanisko Hali	94. Karye-i Ağarlu Bolnu Hali		

111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterinde yer alan Girne ve diğer nahiyelerin karye sayılarına bakıldığında; Girne 65, Mağusa'da 20, Karpas'ta 57 veya 58, Hırsofu'da 62 ve Evdim'de 29 tane karye vardı. Mağusa ve Evdim'in karye sayıları Girne'ninkinden azdır. Aralarında Girne'ye en yakını Hırsofu'ydi (BOA, TK.GM. d. 111/ 73a-327a).

2.4 Girne'de Bulunan Mezralar

Tablo 2.1.2. Girne Bulunan Mezralar

Mezraa	Gelir	Mezraa	Gelir
Mezraa-i Pelaki Menali	175	Mezraa-i Piresyomi	390
Mezraa-i Kadye	200	Mezraa-i Palgire	100

Mezraa-i Derinye	190	Mezraa-i Pero	250
Mezraa-i Zuleteriye	50	Mezraa-i Aya Yorgi Vaki	50
Mezraa-i Aya Liyoriye	30	Mezraa-i Ayora	120
Mezraa-i Aya Yorgi Karado	350	Mezraa-i Lehavuru	200
Mezraa-i Asrapogu	375	Mezraa-i Maluğasma	70
Mezraa-i Nimasili	150		

Toprak sisteminin bir parçası olan mezralar; ekilebilen ve ziraat yapılan yerlerdir. Sadece birkaç ev ve tarım arazisinden oluşup, köy içerisinde yer almışlardır. Ancak yerleşim yerlerinde değildir. (Karagöz, 2020). Buralarda yetişen mahsullerden vergi alındığı için tahrir defterlerinde kayıtlarını bulmak mümkündür (Şahin, “Mezraa”, 29/546-548). Bazı mezraların yetişen ürünleri ve öşür miktarları ayrı gösterilirken, bazılarında ise direk vergi hasılatı yazılmıştır. Hatta ürünü ve öşürü ayrı gösterilen mezraların diğerlerine göre daha büyük olduğu söylenmiştir (Sarıkaya, 2014). 16. yüzyıl içerisinde Osmanlı’nın nüfusunda artış söz konusu olunca, tarım arazileri yetmemeye başlamıştır. Bundan dolayı mezralara ihtiyaç artmış ve mezra sayısının da fazlalaşma olmuştur (Şahin, “Mezraa”, 29/546-548).

111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterine göre; Girne’de toplam 15 tane mezra vardır. Bu mezralarda yetişen ürünler ve öşürü hakkında bilgi verilmemiştir. Direk hasılatları kayda geçmiştir. Hasılatı en yüksek olan mezra; Mezraa-i Piresyomi’dir. En az hasılatı sahip olan ise; Mezraa-i Aya Liyoriye’dir. Bu tahrir defterinde yer alan diğer bazı nahiyelerinin mezra sayılarını incelediğimizde; Hırsofu Nahiyesinin 6 tane mezrası varken, Karpas’ın 5, Evdim’in ise 2 tane mezrası vardır (BOA, TK.GM. d. 111/117ab-327a). Yukarıda sayılan nahiyelerin mezra sayıları Girne’ninkinden azdır.

2.5 Girne’de Bulunan Manastırlar

Tablo 2.1.3. Girne'de Bulunan Manastırlar

Manastır	Gelir	Manastır	Gelir
Manastır-1 Kopyondi	1300	Manastır-1 Endo Koyte	200
Manastır-1 Aya Yorgi Atalu	250	Manastır-1 Aya Ladyu	100
Manastır-1 İvakariye	350	Manastır-1 İsratiko	950
Manastır-1 Silosu	75	Manastır-1 Delapayis	1000
Manastır-1 Aya Yorgi	70	Manastır-1 Aya Perikog	215
Manastır-1 Kabrinye	145	Manastır-1 İsrâ Pito	120
Manastır-1 Melanderiye	300	Manastır-1 Aya Ohoça	500

111 Nolu Kıbrıs Mufasssal Tahrir defterine göre; Girne’de 14 tane manastır vardır. Bu manastırların sadece hasılatı kayda geçmiştir. Manastırlar arasında en fazla hasılatı olan yer Manastır-1 Kopyondi. En az hasılatı sahip olan da Manastır-1 Aya Yorgi’dir. Tahrir defterinde diğer nahiyelerin manastır sayılarını incelediğimizde; Lefkoşa ve Mesarye’de 5, Karpas 3, Pendaye 9, Hırsofu 6, Baf 9, Limasol 5 ve evdim, Mazoto, Tuzla’da ise birer tane Manastır vardır. Yukarıdaki nahiyeler içerisinde en fazla Manastır Girne’de vardır (BOA, TK.GM. d. 111/18a-431a). Girne’nin yukarıdaki nahiyelere göre daha fazla Manastır’a sahip olması daha çok Gayrimüslim nüfus olduğu gibi farklı dönemlerde yapılmış olan manastırların korunmasından ötürü de olabilir.

2.6 Girne'nin Nüfus Dağılımı

Girne nahiyesine ait nüfus dağılımını göstermesi açısından adanın hemen fethinden sonra yapılan ilk tahrir sayımı önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğunda tahrir işlemi, tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerin arazisini, nüfusunu ve vergi gelirlerini tespit etmek için yapılmıştır (Bilge, 2015). Tımar sistemi ile ilişkilendirildiği için tımar sisteminin var olduğu yerlerde tahrir yapılmışken, tımar olmayan yerlerde ise tahrir yapılmamıştır (Güneş, 2014). Osmanlı tarafından gönderilen eminler, fethedilen yerin nüfus ve gelir kaynaklarının tespitini yapmış ve deftere kaydetmiştir. Bu yüzden her sancağın nüfus ve gelir kaynaklarını içeren bir defteri oluşmuştur. Bu tahrir işlemleri, 10, 20 veya 30 yılda tekrarlanmıştır (Kangül, 2016). Tahrir işlemi tamamlandıktan sonra defter, İstanbul'a gönderilmiş ve Sultan tarafında mühür basılmıştır. Mühürlü tarafı, tahriri yapılan eyalete geri gönderilmiş, diğer sureti ise merkez de kalmıştır (Bilge, 2015).

2.6.1 Hane

Osmanlı'nın nüfus ve vergi tespitlerinde ilk başvurduğu nokta hane sayımıydı. Çünkü bu sayımlarda vergi ödeyecek düzeyde olan nüfus baz alınmıştır (Ayan-Kılıç, 2022). Ancak tahrir defterlerinde yer alan hane başlığı altında kaç kişilik bir ailenin olduğu ise belirsiz bir durumdur (Orbay, 2011).

Osmanlı Devleti; toprağını kullanan, toprağını kaybetmiş aileleri ve toprağı olmayan ya da az olan aileleri çift resmi sisteminde ayrı tutmuştur. Böylece, bunların vergi yükü toprak miktarına göre değil de emeğine göre belirlenmiştir. Vergi bakımından kademelendirmeye bakıldığında ilk sırada çiftlik sahibi olan köylüler yer almıştır. Bu toprakların yarısı kadar bir arazi sahibi olan nim çiftler ise köylüleri takip etmiştir. Bennaklar bu kademelendirmenin üçüncü basamağıydı. Son basamakta yer alanlar ise Osmanlı tahrir defterlerine mücerred adıyla yazılan bekarlar ve üreten kimselerdir (İnalcık, 1990).

Vergi kademelendirmesinin üçüncü basamağında bulunan bennaklar; evli ya az toprağı bulunan ya da hiç bulunmayan kimselerdir. Bennaklar, Osmanlının vergi aldığı bir sınıftı ve kendi içerisinde iki gruba ayrılmıştır. Yarım çiftlikten daha az toprağı bulunan kimseler ekinli bennak diye adlandırılmıştır (Emecen, "Bennak" 5/458-459). Kendisine ait bir toprağı olmayan ve dönüm resmi ödeyerek

toprak kiralayan kimselerde caba bennak diye kayıtlara geçmiştir (İnalcık, 1996). Her iki grubunda vergi miktarları bölgelere göre değişkenlik göstermiştir. Ekinli bennak'ın akçe miktarı 12-18 arasında iken, caba bennak'ın akçe miktarı ise 6-13 arasındadır. (Bilge, 2015: 125).

Belli bir yaşa gelen ve iş tutabilen kimselerde Osmanlı kayıtlarına mücerred diye yazılmıştır (Yardımcı, 2006). Osmanlı Devleti'ne vergi ödeyen bir gruptur. Ancak her bölgedeki mücerred'ler için geçerli değildir. Çünkü bazı bölgelerdeki mücerred'ler vergi ödememişken, bazıları da resm-i mücerred adı altında 6 akçe ödemıştır. Evlendikleri takdirde bennak statüsüne geçiş yapmışlar ve bennak vergisi ödemişlerdir (İnalcık, 1996).

Tablo 2.1.4. Girne Hane Tablosu

Karye	Hane	Mücerred	Bive
Karye-i ? ²	147	49	
Karye-i Lapse	353	92	31
Karye-i Çiyadi	8		
Karye-i Kopyondi			
Karye-i Potunal	6	1	
Karye-i Duto	10	3	
Karye-i Yeri	12	1	
Karye-i Atalu	9	1	
Karye-i Tera Petra	9	1	
Karye-i İstefani	23	1	
Karye-i Balyo Samiro	5	3	
Karye-i Tiriti	26	9	1

² 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Karye İsmidir.

Karye-i Karmi Kortamiye	9	2	
Karye-i İlya	27	2	2
Karye-i Mirto	17	4	
Karye-i Emiyati	13	5	
Karye-i Divortemu	57	12	3
Karye-i Koyluş			
Karye-i Ortasa	13	1	
Karye-i Harça	13	1	
Karye-i İvaderuş			
Karye-i Kallogirya			
Karye-i Aya Yorgi Apati			
Karye-i Kırini	35	6	1
Karye-i Ağridi	21	2	
Karye-i Dorimi	14	4	
Karye-i Kotaha	12	3	
Karye-i Diyatiko	79	17	2
Karye-i Kelipenali	55	16	
Karye-i Kadye			
Karye-i Aya Yorgi Vaso	7	3	
Karye-i Katabikani	70	15	10
Karye-i Manastır Delapanis	64	9	9
Karye-i Dikomo Kato	20	1	

Karye-i Dikomo Pano	37	1	
Karye-i Samiro			
Karye-i Aya Kıpte	27	9	
Karye-i Damilos	34	6	
Karye-i Vasilya	115	14	5
Karye-i Mazaniye			
Karye-i Karpaşa	34	11	8
Karye-i Marti		2	
Karye-i Gampayi	42	8	
Karye-i Asumato	16	4	
Karye-i Doldamu	14	2	1
Karye-i Peristo Girsola	25	5	1
Karye-i Ormola	20	2	
Karye-i Kulma Gilti	42	2	
Karye-i Donus Kulma Gilti	11	2	
Karye-i Deniskalipo	20	7	
Karye-i Termisa	21	1	
Karye-i Pilesi			
Karye-i Larnaka	29	7	
Karye-i Ağridaki	3	3	
Karye-i Dimetota	7	1	1
Karye-i Yedelya	15		
Karye-i Aya Edin	15	4	1
Karye-i vaki			
Karye-i Balyo Sofa	10	7	2

	Toplam Hane: 1.671	Toplam Mücerred: 362	Toplam Bive: 79
--	-----------------------	-------------------------	-----------------

Yukarıdaki tablo da yer alan mücerred kelimesi: bekar olarak yaşayan kişi anlamına gelirdi. Bive ise, o dönemde eşi ölen dul kadınlara verilen bir isimdir. Girne'nin karyeleri içerisinde en fazla hanesi olan Lapse'dir (353 hane). En az hane de Ağrıdaki karyesindedir (3 hane). Lapse hem hane olarak fazla hem de mücerred ve bivenin en fazla olduğu karyedir (Mücerred 92, Bive 31) (BOA, TK.GM. d. 111/147a-167b). Yani Lapse karyesinde 92 tane bekar ve 31 tane de dul kadın vardır.

111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterine göre; diğer bazı nahiyelerin mücerred sayıları şu durumdaydı: Evdim'de 275, Karpas'ta 517, Tuzla'da 45, Hırsofi'de 595 mücerred bulunduğu görüldü (BOA, TK.GM. d. 111/121a-436a). Hırsofi de bulunan mücerred sayısı Girne'dekinden fazladır. Böylece Hırsofi de Girne'ye göre daha çok bekar Müslüman erkek vardır. Tuzla'nın mücerred sayısı Girne'ninkinden azdır. Girne'ye göre; Tuzla da daha az bekar Müslüman erkek vardır.

Yukarıdaki tablo içerisinde yer verilen bive sayısının toplamı 79'tur. Yani Girne'de 79 tane dul kadın yaşamını sürmüştür. Diğer bazı nahiyelerin bive sayılarına baktığımızda; Karpas'ta 11, Hırsofi de 8, Mağusa'da 180, ve Tuzla'da 8 bive'nin bulunduğu tespit edilmiştir (BOA, TK.GM. d. 111/63b-437a). Mağusa'da bulunan bive sayısı Girne'nin bive sayısından fazlaydı. Diğerlerin bive sayısı ise Girne'ninkinden azdır. Yukarıda adı geçen nahiyeler arasında en çok dul kadın Mağusa'da vardır.

111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterinde hane, mücerred veya bive sayısı verildiği gibi aynı şekilde asker sayısı da belirtilmiştir. Bunun yanında müslim, çift ve pir fani gibi diğer unsurlarda kayıt altına alınmıştır. Pir fani; çok yaşlı durum da olanlara hitap edilmiştir. Girne'nin karyeleri içerisinde sadece Manastır Delapanis ve Damilos'ta birer tane çok yaşlı kişi vardır. Müslim sadece Tirmiti'de varken, çift ise Aya Ormola da vardır. Karyeler de bulunan toplam asker sayısı ise 116'tır. En çok nefer Aya Yorgi Apati ve İvaderuş'ta vardır (18 tane) (BOA, TK.GM. d. 111/150b-167a).

Tablo 2.1.5. Girne'de Bulunan Nefer Sayısı Tablosu

Karye	Nefer	Müslim	Çift	Pir Fani
Karye-i Kopyondi	17			
Karye-i Tiriti		1		
Karye-i Koyluş	4			
Karye-i İvaderuş	18			
Karye-i Kallogirya	13			
Karye-i Aya Yorgi Apati	18			
Karye-i Kadye	3			
Karye-i Manastır Delapanis				1
Karye-i Dikomo Pano	17			
Karye-i Samiro	4			
Karye-i Damilos				1
Karye-i Mazaniye	7			
Karye-i Aya Ormola			1	
Karye-i Pilesi	8			
Karye-i Vaki	5			
	Toplam Nefer: 116	Toplam M: 1	Toplam Ç: 1	Toplam Pir: 2

111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterindeki diğer bazı nahiyelelerin asker sayısına bakıldığında; Lefkoşa'da 18, Mesarye'de 112, Karpas'ta 37, Hırsofi de 5, Evdim'de 10, Tuzla'da 44, neferin bulunduğu tespit edilmiştir (BOA, TK.GM. d.

111/25b-439a). Yukarıda adı geçen nahiyelerin nefer sayıları Girne’de bulunan asker sayısından azdır.

2.6.2. Girne’nin Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu

Girne’nin nüfus yapısı içerisinde hem Müslümanlar hem de Gayrimüslimler vardır. 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defteri, Girne’nin nüfusunu ortaya koyabilmek için önemli bir kaynaktır. Bu deftere göre; Girne’de toplam müslüman sayısı 8.355’tir (1.671 hane). Mücerredler’in sayısı 362, bivenin de 79’dur (BOA, TK.GM. d. 111/147a-167b). Girne’de 362 tane bekar erkek ve 79 tanede dul kadın vardır. Girne’nin Gayrimüslim nüfusu 13.435’tir. (2.687³x5)

Tablo 2.1.6. 111 Numaralı Tahrir Defterine Göre Girne'nin Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu

KARYE	Müslim Nüfus	Gayrimüslim Nüfus
Karye-i ? ⁴	735	
Lapse	1.765	2.225
Çiyadi	40	40
Kopyondi		85
Potunal	30	35
Duto	50	65
Yeri	60	65
Atalu	45	50
Tera Petra	45	50
İstefani	115	120
Balyo Samiro	25	40
Tirmiti	130	175
Karmi Kortamiye	45	55
İlya	135	145
Mirto	85	105
Emiyati	65	90
Divortemu	285	345
Koyluş		30
Ortası	65	70
Harça	65	70
İvaderuş		90
Kallogirya		65

³ 2.687 kişi İспенç Vergisi Ödeyenlerdir

⁴ 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Karye İsmidir

Aya Yorgi Apati		90
Kırini	175	155
Ağridi	105	115
Dorimi	70	90
Kotaha	60	75
Diyatiko	395	480
Kelipenali	275	355
Kadye		15
Aya Yorgi Vaso	35	50
Katabikani	350	4.250
ManastırDelapanis	320	365
Dikomo Kato	100	
Dikomo Pano	185	190
Samiro		20
Aya Kıpte	135	130
Damilos	170	200
Vasilya	575	645
Mazaniye		35
Karpaşa	170	175
Marti		110
Gampayi	210	250
Asumato	80	100
Doldamu	70	80
Peristo Girsola	125	150
Aya Ormola	100	195
Kulma Gilti	210	220
Donus Kulma Gilti	55	65
Deniskalipo	100	135
Termisa	105	110
Pilesi		40
Larnaka	145	180
Ağridaki	15	30
Dimetota	35	40
Yedelya	75	75
Aya Edin	75	95
Vaki		25
Balyo Sofa	50	85
	Toplam N: 8.355	Toplam N: 13.435

Yukarıdaki tabloya göre; Girne'nin Gayrimüslim nüfus sayısı Müslümanların nüfus sayısından fazladır. Çoğu karyede Gayrimüslim nüfus daha baskındır.

2.7 Reaya'dan Alınan Vergi Türleri

2.7.1 İспенç Vergisi

Evli veya değil, topraklı-topraksız olması fark etmeksizin gayrimüslim reayanın ergenlik çağındaki erkeklerinden alınan bu verginin ismi, bazı kaynaklarda “İспенçe” veya “Kapu Resmi” de olarak da geçmiştir. Müslüman tebaadan alınan çift-resmi vergisinin bir karşılığıdır. Bu verginin miktarı 10 veya 50 akçe arasındadır. Ancak genel olarak 25 akçe alınmıştır. Bu ispenç vergisi dahilinde bulunan bive vergisi karşılığında, dul kadınlardan 6 akçe tahsil edilmiştir (Kazıcı, 2020; Bilge, 2015).

Girne'nin karyelerinden genellikle İспенç vergisi karşılığında 30 akçe tahsil edilmiştir. Bazı karyelerden küsuratlı olarak alınmıştır. Girne'de Toplam 2.687 kişi bu vergiyi ödemiştir. İnsan sayısı bakımından en fazla ödeyen yer karye Katabikani 'dir (850 kişi). En az ödeyen karye ise Kadye'dir (3 kişi) (BOA, TK.GM. d. 111/150a-167b).

Tablo 2.1.7. Girne'de İспенç Vergisi Ödeyen Kişi Sayısı

Karye	İспенçe Ödeyen Kişi Sayısı	Karye	İспенçe Ödeyen Kişi Sayısı
Lapse	445	Aya Yorgi Vaso	10
Çiyadi	8	Katabikani	850
Kopyondi	17	ManastırDelapanis	73
Potunal	7	Dikomo Pano	38
Duto	13	Samiro	4
Yeri	13	Aya Kıpte	26
Atalu	10	Damilos	40
Tera Petra	10	Vasilya	129
İstefani	24	Mazaniye	7
Balyo Samiro	8	Karpaşa	35

Tirmiti	35	Marti	22
Karmi Kortamiye	11	Gampayi	50
İlya	29	Asumato	20
Mirto	21	Doldamu	16
Emiyati	18	Peristo Girsola	30
Divortemu	69	Aya Ormola	39
Koyluş	6	Kulma Gilti	44
Ortasa	14	Donus Kulma Gilti	13
Harça	14	Deniskalipo	27
İvaderuş	18	Termisa	22
Kallogirya	13	Pilesi	8
Aya Yorgi Apati	18	Larnaka	36
Kırini	31	Ağridaki	6
Ağridi	23	Dimetota	8
Dorimi	18	Yedelya	15
Kotaha	15	Aya Edin	19
Diyatiko	96	Vaki	5
Kelipenali	71	Balyo Sofa	17
Kadye	3		

111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir defterindeki diğer bazı nahiyelerin ispenç vergisi ödeyen kişi sayısına bakıldığında; Mağusa 502, Evdim 2.051, Tuzla 428 ve Pendaye 7.271 kişinin bu vergiden mükellef olduğu görülmüştür. Pendaye de ispenç ödeyen kişi sayısı yukarıda belirtilen sayıdan fazla ya da az olabilme ihtimali vardır (BOA, TK.GM. d. 111/ 74a-440a). Girne ile diğer nahiyelerdeki sayıları karşılaştırdığımızda ortaya çıkan sonuç şudur; Pendaye’de bu vergiyi öden kişi sayısı genel itibariyle Girne’de ispenç ödeyen kişi sayısından fazladır. Girne’ye göre Tuzla ‘da ispenç ödeyen kişi sayısı daha azdır. Evdim’de ödeyen kişi sayısı Girne’ye göre az olsa da yine de Tuzla ve Mağusa’ya göre daha fazladır.

2.7.2 Cizye Vergisi

Osmanlı Devleti’nde Müslüman ve Gayrimüslim reaya bir arada yaşamını idame ettirmiştir. Bu iki kesimde Osmanlı’ya belli başlı vergiler ödemiştir. Aynı vergilere tabi oldukları gibi farklı olarak ödedikleri vergilerde mevcuttur. Bunlardan birisi olan cizye vergisini Gayrimüslimler ödemiştir. Bu vergi karşılığında Osmanlı onların emniyeti sağlamış ve bundan dolayı da cizye vergisi almıştır (Yörük, 2007). Bu vergiye tabi tutulanlar Gayrimüslim faal erkeklerdir. Osmanlı, vergi verebilecek nüfusu tespit etmek amacıyla tahrir yapmış ve bu tahrir sonucunda hazırlanan deftere ise “Defter-i Cizye-i Gebran” denmiştir (Kısa, 2016). Vergi verenlerin 14 ve 75 yaşa aralığında olması ve hem ruhen hem de bedenlen sağlıklı olmasına dikkat edilmiştir (Kocaoğlu, 2016). Kadınlar, rahipler, çocuklar, yaşlılar ve fakirler, bu vergiyi ödememiştir (Kısa, 2016). Emin denilen kişiler tarafından toplanmış ve bu kişiler gulaniyye adı altında her haneden 40’şar akçeyi de kendileri için almıştır (Kurt, 2024). Osmanlı Arşivinde yer alan 29/12/1015 tarihli cizye defteri; Kıbrıs Vilayetinde yer alan nahiyelerdeki cizye veren karyeleri ve onların ödediği cizye miktarlarını gösteren bir defterdir. Girne Nahiyesinde bu vergiyi ödeyen karyeler ve cizye miktarlarını gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 2.1.8. Girne’de Cizye Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye-i Dorimi 12	Karye-i Vaki 6	An Karye-i Esto 13	Karye-i Ağridi 14
Karye-i bin med 59	Karye-i Limnar 85	Karye-i Geldin 12	Karye-i Aya Ormola 11
Karye-i Balyo Sofa 10	Karye-i Modi 2	Karye-i Karnase 32	Karye-i Kordomyo 13
Karye-i Karlı 8	Mahalle-i Anasalmalu 38	Karye-i Nikogunye 63	Mahalle-i İsradiko 67
Karye-i Yumad 6	Mahalle-i Aya Yorgi 55	Karye-i Anadolfo 71	Karye-i Mirhal 20

Karye-i Somalu 20	Karye-i Kusmahdi 54	Karye-i Mirli 12	Karye-i Ağridaki 6
Karye-i Veli 20	Karye-i Kasay 52	Karye-i Muhasye 7	Karye-i İmadyi 10
Karye-i? 15	Karye-i Larnaka 30	Karye-i Anağradi 18	Karye-i Dimruye 6
Karye-i Aya Yorgi 10	Karye-i Kotsondi 16	Karye-i Anabilho 38	Karye-i İsfan 30
Karye-i Kralya 14	Karye-i Kubalmed 10	Karye-i Harça 16	Karye-i Gulusi 20
Karye-i Aya Yorgi 23	Karye-i Oduy 14	Karye-i Balogriye 15	Karye-i Derkoy 21
Karye-i İlya 31	Karye-i Vasilya 85	Karye-i Frakman Manastırı 50	Karye-i Anako 10
Karye-i Yedelya 14	Karye-i Balyo Saki 10	Karye-i Bodlu tabi 4	Karye-i Kralman tabi 65
Karye-i Arbu 24	Karye-i Sismallu 29	Mahalle-i Labye 24	Karye-i Analuki 14
Karye-i Simadi 4	Mahalle-i Aya Lohodi 23	Mahalle-i Korgo tabi 23	Mahalle-i Analisyabdi 70
Mahalle-i Krakod 47	Mahalle-i Anasye 24	Karye-i Dalorki 53	Karye-i Kobrino Kura 13
Karye-i Badi 8	Karye-i Aya Peristo 39		

2.7.3 Bive Resmi

Osmanlı tahrir defterlerinde yer alan bive vergisi, kocası ölmüş kadınlardan alınmıştır. Bu kadınlara halk arasında dul denmiştir. Devlet bunlardan 6 akçe miktarında bir vergi tahsil etmiştir (İnalcık, 1996). Bu vergi en çok Lapse karyesinden ödenmiştir (BOA, TK.GM. d. 111/150a-167b).

Tablo 2.1.9. Girne'de Bive Vergisi Ödeyen Kişi Sayısı

Karye	Bive Vergisi Ödeyen Kişi Sayısı
Lapse	31
Çiyadi	1
Tirmiti	1
İlya	2
Divortemu	3
Kırini	1
Diyatiko	2
Katabikani	10
ManastırDelapanis	9
Vasilya	5
Karpaşa	8
Peristo Girsola	1
Dimetota	1
Aya Edin	1
Balyo Sofa	2

2.7.4 Bad-ı Heva Vergisi

Bad-ı heva vergisi birçok vergiyi içerisinde barındırmıştır. Bu verginin içeriğine baktığımızda; Cürm-ü cinayet resmi adı altında bir vergi türü daha karşımıza çıktı ve bu verginin diğer adı ise cerimedir. Vergi, tımar topraklarında

işlenen suçlardan ötürü alınmıştır (Becermen, 2000). Bu verginin içerisinde yer alan diğer vergi türü de tapu-yı zemin resmi vergisidir. Bu vergi, üç yıl arka arkaya toprağını ekmeyen ya da ölen birinin toprağını başka bir reayaya tapusu ve ücreti karşılığı satıldığında elde edilen vergidir (Erol, 2021). Kız veya dul kadın evlenirken kocası tarafından ödenen vergiye resm-i arus denmiştir ve bu vergi de bad-ı heva'nın içerisine dahildir. Tımar sahibine ya da sancak beyine ödenmiştir (Aydeniz, 2019).

Tablo 2.1.10. Girne'de Bad-ı Heva Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Bad-ı Heva Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)	Karye	Bad-ı Heva Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)
Karye-i? ⁵	13750	Kadye	20
Lapse	160	Aya Yorgi Vaso	60
Çiyadi	8	Katabikani	250
Kopyondi	15	ManastırDelapanis	200
Potunal	10	Dikomo Pano	250
Duto	12	Samiro	15
Yeri	21	Aya Kıpte	120
Atalu	8	Damilos	100
Tera Petra	7	Vasilya	500
İstefani	60	Mazaniye	25
Balyo Samiro	15	Karpaşa	150
Tirmiti	80	Marti	80
Karmi Kortamiye	80	Gampayi	120
İlya	85	Asumato	100
Mirto	100	Doldamu	65
Emiyati	75	Peristo Girsola	75
Divortemu	150	Aya Ormola	150
Koyluş	25	Kulma Gilti	65

⁵ 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Karye İsmidir.

Ortas	40	Donus Kulma Gilti	60
Harça	30	Deniskalipo	17
İvaderuş	65	Termisa	80
Kallogirya	18	Pilesi	45
Aya Yorgi Apati	35	Larnaka	150
Kırini	100	Ağridaki	35
Ağridi	80	Dimetota	60
Dorimi	45	Yedelya	60
Kotaha	40	Aya Edin	80
Diyatiko	350	Vaki	25
Kelipenali	150	Balyo Sofa	120

2.7.5 Beytü'l Mal Vergisi

Osmanlı Devleti'nde, eğer bir malın mirasçısı bilinmiyorsa o mal beytü'l mal'dan sayılmıştır. Üç ay içerisinde mirasçısı çıkmaz ise hazine adına el koyulmuştur. Mirasçı ortaya çıktığı takdirde malları geri alabilmiştir (Sahillioğlu, "Bâd-ı Hevâ" 4/416-418). Mirasçı eğer ülke içerisindeyse mal-ı gayp diye adlandırılmıştır. Yurtdışında ve yeri bilinmiyorsa mal-ı mefkud denmiştir (Bakışçı, 2018).

Tablo 2.1.11. Girne'de Beytü'l Mal Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Mahsul-u Beytü'l Mal Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)	Karye	Mahsul-u Beytü'l Mal Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)
Karye-i ? ⁶	9750	Kadye	10
Lapse	122	Aya Yorgi Vaso	25
Çiyadi	7	Katabikani	150
Kopyondi	11	ManastırDelapanis	150
Potunal	4	Dikomo Pano	150

⁶ 111 Nolu Kıbrıs Mufasssal Tahrir Defterinde Okunamayan Karye İsmidir

Duto	7	Samiro	10
Atalu	6	Aya Kıpte	80
Tera Petra	6	Damilos	40
İstefani	35	Vasilya	380
Balyo Samiro	10	Mazaniye	25
Tirmiti	25	Karpaşa	150
Karmi Kortamiye	15	Marti	45
İlya	65	Gampayi	80
Mirto	35	Asumato	70
Emiyati	35	Doldamu	45
Divortemu	75	Peristo Girsola	50
Koyluş	15	Aya Ormola	75
Ortasa	32	Kulma Gilti	45
Harça	20	Deniskalipo	13
İvaderuş	45	Termisa	45
Kallogirya	12	Pilesi	15
Aya Yorgi Apati	15	Larnaka	120
Kırini	40	Ağridaki	25
Ağridi		Dimetota	40
Dorimi	15	Yedelya	45
Kotaha	15	Aya Edin	50
Diyatiko	300	Vaki	10
Kelipenali	75	Balyo Sofa	75

2.8 Girne’de Kurulan Askeri Sistem

Osmanlı Devleti, fetih sonrasında Kıbrıs’ın güvenliği ve düşman saldırısından korunması amacıyla Kıbrıs Adasına asker göndermiştir. Adaya giden askerler arasında gönüllüler, azablar, kale muhafızları, topçular ve yeniçeriler vardır. Bu askerler; Limasol, Lefkoşa, Mağusa, Baf ve Girne Kalesinde görev yapmışlardır. Gönderilen toplam asker sayısı 2.779’tur (Taşbaş, 2012). Girne Kalesinde görev yapan askerler arasında gönüllü ve cebeciler yoktur. Topçu sınıfı başlarda yokken daha sonrasında görev almışlardır (Dündar, 1998). 01/08/992

tarıhli hükme göre; “*Girne Kalesinin top ubashılığına Halil Oğlu Mehmed getirildi.*” (BOA, A.DVNSM  .d.54/432). Böylece Girne kalesinde top ularında görev yaptığı ve hatta göreve gelen bir topçu bашının isminin de Mehmed olduğu ortaya çıkmıştır.

Fetih sonrası hemen Girne Kalesinde göreve yapmaya bашlayan askerler; m stahfızlar ve azaplardır. 1571 ve 1572 yıllarında Girne Kalesinde 107 m stahfız varken bu sayı 1642 yılında geldiğinde 84’e düşmüştür. Girne de görev yapan azapların sayısı 1571 ve 1572 yılında 105 iken, 1642 yılında 84 düşmüştür (Dündar, 1998; Genel Kurmay Harp Tarihi Bășkanlıđı, 1971). Girne Kalesinde görev yapan askerlerden birisi de dizdarlardır. Ancak kalede ka  dizdarın görev yaptığı bilinmiyordur. Sadece görev aldıkları mühimmelerden anlaşılmıştır. 29/01/979 tarihli Niřan-ı şerif’te Girne Kalesinde görev yapan dizdarın yerine bir bășkasının tayin edildiğine dair bir hüküm yer almıştır. Bu hüküm şöyle bășlamıřtır: “*Niřan-ı şerif ki Dergâh-ı malu’m yeni erilerinin sekbanları bölük bășlarından ...  zvornikli  smail.... Girne Kalesi dizdarı olup ref’i olan Ahmed yerine otuz akçe ulufe ile tayin olunduğunu ifade eder*”. Buna göre 29/01/ 979 tarihinden önce Girne kalesinin dizdarının Ahmed olduğu, ancak daha sonra bu tarihten sonra  zvornikli Ahmed’in onun yerine Girne Kalesi dizdarı olduğu görülmüştür (BOA, A.DVNSM  .d. 13/1344).

24/02/ 979 tarihli hükümde ise, Girne Kalesi dizdarı Ahmed’in adam öldürme ve rüşvet su larının isnad edilmesi ve eđer suçlu ise hapsedilmesi istenilmiştir. Yukarıdaki hükümde belirtildiği gibi Girne Kalesi dizdarı iken bu görevden alınıp yerine  zvornikli  smail tayin edilmiştir. Görevinden alınmasının nedeni ise bu hükümde gösterilmiştir. Hüküm şöyle bășlamıřtır: “*Vezir Mustafa Pařa ’ya hüküm ki südde-i saadetime mektup gönderüp ...derg h-ı ...bendelerinden iken Girne Kalesi dizdarı... Ahmed i  n vasıl nam... katl edüp zindanda olan katlı ve sözlerden    neferan rüşvet alup diye devam etmektedir*”. Böylece Girne Kalesinin dizdarlarından birisinin ismi Ahmet, diğerinin ismi de  zvornikli  smail’dir (BOA, A.DVNSM  .d. 12/931).

Fetih sonrası Girne Kalesine görevlendirilen kale askerleri dışında kalenin korunması açısından da bășka kalelerden Girne Kalesine gönderilen neferler hakkında 08/01/979 tarihli bir hüküm yer almıştır. Bu hüküm   il Beyi

Abdülga  ur'a ve Mamuriye dizdarına gönderilmiştir. Hükme göre; Girne Kalesinin muhafazası için on askerin gönderildiği ve askerlerin görevlerini yaptıkları sürece ulufelerine karışılmaması bildirilmiştir (BOA, A. DVNSMHM.d 13/943). Bu hüküm, Girne Kalesinin korunması için başka kalelerden asker gönderildiğinin bir kanıtıdır.

2.9 Osmanlı Döneminde Girne'ye Yapılan Eserler

Kıbrıs'ın fethi sırasında II. Selim, Lala Mustafa Paşa'ya 26 Ekim 1570 tarihli bir hüküm göndermiştir. Hükümün içeriğinde fethi tamamlanan Girne ve Baf ehirlerine birer tane hamam ve cami yapılmasının emredildiği yer almıştır. (Armağan, 2022) II. Selim hayratları arasında kasrun/kale cami de vardır. Bu caminin Girne Kalesi'nde L zinyanlardan kalma bir salonun içine inşa edildiği söylenmiştir. Bu caminin aydınlatılması içinde 416 akçe karşılığında 28 kıyye/okta zeytin ya ının ayrıldığı bilgisi Sultan Selim'in vakıflarından 1612-13 yıllarındaki muhasebe kaydında ortaya çıkmıştır. (Korkmazer, 2023)

A  a Cafer Paşa Camisi, XVI. Yüzyılda Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa tarafından Girne'de inşa edilmiştir. İnşasında kesme ta   kullanılmış ve enine dikdörtgen bir yapıya sahiptir. Ayrıca tek   erefeli minaresi vardır. (Bayhan, 2024) Girne'de yapılan    ibadethane arasında en b y     bu camidir. ( zerden, 2023)

Kıbrıs Beylerbeyi Kaptan-ı Derya Cafer Paşa bin Abdülmennan, Girne'de A  a Cafer Paşa Camisi, Mağusa'da   e  me ve hamam yaptırmıştır. Kıbrıs Adasında görev yaptığı süre boyunca dört vakıf kurmuştur. Fetihden sonra Kıbrıs Adasında ilk vakıf kuran Osmanlı yöneticilerinden birisidir. (Armağan, 2022)

Sultan Selim'in Kıbrıs Adasında icra ettiği vakfa ait iki tane bedesten kaydı vardır. Bu bedestenlerden birinin Girne'de bulunduğu kayda alınmıştır. 1612-13 yıllarına ait bir muhasebe defterinde iki tane bedestenin olduğu ve bunlardan bir tanesinin Girne'de bulunduğu kayıt altına alınmıştır. (Korkmazer, 2023)

2.10 Girne'de Bulunan Türbe ve Tekkeler

Girne'de Hz. Ömer Tekkesi ve Sadık Paşa Türbesi vardır. Hz. Ömer Tekkesi,  atalk y'dedir.  atalk y, Girne'nin 5km doğusunda yer almıştır (Yıldırım, 2018). Bu tekke de yedi tane kahramanın ya da yedi yatrın mezarının olduğu söylenmiştir. Halk arasında dolaşan efsaneye göre; Kıbrıs Adasını soymak

için gelen korsanları, Müslüman Araplar kavarlar ve ondan sonra ortadan kaybolmuşlardır. Köylüler ise kıyıdaki kayalarda nal izlerini gördüğünü zannederler ve bu kişilerin Hz. Ömer'in adamları olduğunu düşünmüşlerdir (Keser, 2010).

1570 tarihinde şehit düşen Cezayirli Sadık Paşa'nın mezarı Girne Kalesinin girişindedir (Yıldırım, 2018).

3.BÖLÜM

3.1 OSMANLI İDARESİNDE GİRNE'DE İKTİSADİ HAYAT

Kıbrıs, Osmanlı'nın bir parçası olduktan sonra kendine bağlı sancaklarla birlikte bir eyalete dönüşmüştür. Bu eyaletler Osmanlı taşra sisteminin bir halkasıdır. Bundan dolayı Kıbrıs'ta bu halkanın bir parçası haline gelmiştir. Bahse konu dönemde eyaletler; salyaneli ve salyanesiz olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Salyanesiz eyaletlerde tahrir yapılmış, tımar sistemi uygulanmış ve merkeze bağlıdır (Bingöl, 2016). Salyaneli eyaletlerde ise tımar sistemi uygulanmamıştır. Beylerbeyi, sancakbeyi ve diğer görevlerin başında bulunan kimselerin maaşları salyaneli eyaletin hazinesinden karşılanmıştır (Bostan, "Sâlyâne" 36/59-60).

Salyanesiz eyaletlerde var olan tımar sistemi de kendi içerisinde bazı yönlerden ikiye ayrılmıştır. Bu ayrışmalardan birisi bad-ı heva vergisine göredir. Çünkü serbest olan tımarlarda bu vergiyi tımar sahibi almıştır (Üçok, 1944). Serbest olmayan tımarlarda ise, bu verginin gelirin devlet el koymuştur (Dal, 2023). Aynı şekilde tımarlar, tevcih şekline göre de ayrılmıştır. Divan-ı Hümayun'un onayı olan tımarlar tezkireli tımardır. Divan-ı Hümayun onayı olmayan sadece beylerbeyi tarafından verilenler ise tezkiresiz tımardır (Kılıç, 2019).

Toprak sisteminin ayrılmaz bir parçası olan tımar, vergi ve toprak işleme sistemidir. Savaşlarda fayda sağlayan askerlere ve yüksek memurlara verilmiştir. Ayrıca her bölgede veya her eyalette olan bir sistemde değildi (Solmaz, 2022). Tımar sisteminin en önemli aktörlerden birisi de sipahilerdir. Askeri hizmetleri karşılığında kendilerine devlet tarafından bir arazi tahsis edilen sipahiler hem asker beslemek hem de sefer sırasında orduya katılmakla mükellefti. Sipahi, toprağı reayaya vermiş ve vergisini toplamıştır (Şahin, 2012). Ayrıca sipahinin nerede tımarı bulunursa orada ikamet etme zorunluluğu vardır. Eğer tımarının bulunduğu sancak dışında oturmuş ise bu onun azline sebep olan bir durumdur (Hatipler, 2010).

Osmanlı Arşivinde yer alan 02/05/978 tarihli hüküm de: "*Mahmud b. Abdullah, müslim-i nev, 1000; Yusuf b. Abdullah, müslim-i nev, 7000; Mustafa 7000. Mezburlar Gireniye (Girne) Kalesi'nden gelip İslama gelmeğın mezkûr*

Mahmud beyzade olduğu ecilden ibtidadan on bin akçe tımar ve mezbûr Yusuf'a ibtidadan altı bin akçe tımar verilmek buyruldu. Badehu Mustafa'ya on bin akçe tımar buyruldu ve Yusuf'a yedi bin buyruldu'' (Aynen) (BOA, A. DVNSMHM.d 8/568). Yukarıdaki hüküm; 1570 ve 1571 yıllarında verilen tımar miktarlarını göstermiştir.

Salyanesiz eyaletlerde yapılan tahrir uygulaması aynı şekilde fetih sonrası Kıbrıs'ta da gerçekleştirilmiştir. Böylece Kıbrıs'ın salyanesiz eyaletler içerisinde olduğu ve Kıbrıs Adasında da tımar sisteminin uygulandığı söylenebilirdi.

3.2 Kıbrıs'ta Ziraat

Osmanlı, Kıbrıs'ta üretilen ürünlerin hem bol ve kaliteli olması hem de halkın alabileceği şekilde ucuz olması ile yakından ilgilenmiştir. Böylece ada içerisindeki mal arzı yüksek olacaktır. Osmanlı'nın diğer dikkat ettiği bir hususta; Kıbrıs Adasında var olan iktisadi ünite de değişme olmaması veya var olan ekonomik düzenin devam etmesidir. Ayrıca hazineye giren gelir miktarını yüksek tutmak ve ulaşmış olduğu düzeyin altına inmemesini sağlamakta, Osmanlı'nın önem verdiği bir husustur (Tamçelik, 2014). Adadaki ziraat faaliyetler kuru tarım şeklinde yapılmıştır. Çünkü hem iklimin değişkenliği hem de su bakımından yetersiz olunması gibi durumlar kuru tarım yapmaya sevk etmiştir. Bu yüzden topraklar bir yıl nadasa bırakılmıştır. Dinlendirilen topraklarda buğday, arpa, yulaf, susam, pamuk, keten, afyon, nohut ve mercimek gibi ürünler yetiştirilmiştir. Bu ürünler arasında en çok buğday ve arpa ön plana çıkmıştır (Özkul, 2010).

3.2.1 Hınta (Buğday) Üretimi

İnsanların en çok tükettiği besinlerden biri olan ekmeğin hammaddesi buğdaydır. Buğday, tahıllar arasında en çok yetişen üründür. Onun tahıllar arasında en çok yetişmesi, ekmeğin hammaddesi olmasından da kaynaklanmıştır (Ünal, 1989). Kıbrıs'ta en iyi buğday, Baf bölgesinde yetiştirilmiştir. Üretilen buğday, sert ve küçük taneli olmuştur. Buğday ekiminin ekim ayında başladığı ve havanın şartlarına göre ocak ayına kadar devam ettiği olmuştur. Hasat zamanı ise mayıs sonu ve haziran başıdır (Çetinkaya, 2024).

Tablo 3.1.1. Girne'de Üretilen Buğday Miktarı Tablosu

Karye		Karye	
-------	--	-------	--

	Üretilen Buğday Miktarı (Kile)		Üretilen Buğday Miktarı (Kile)
Lapse	2950	Aya Yorgi Vaso	60
Çiyadi	30	Katabikani	230
Kopyondi	120	ManastırDelapanis	150
Potunal	100	Dikomo Pano	950
Duto	100	Samiro	50
Yeri	40	Aya Kıpte	140
Atalu	30	Damilos	250
Tera Petra	60	Vasilya	650
İstefani	120	Mazaniye	50
Balyo Samiro	150	Karpaşa	750
Tirmiti	250	Marti	120
Karmi Kortamiye	60	Gampayi	500
İlya	250	Asumato	300
Mirto	100	Doldamu	250
Emiyati	40	Peristo Girsola	175
Divortemu	750	Aya Ormola	500
Koyluş	50	Kulma Gilti	415
Ortasa	132	Donus Kulma Gilti	130
Harça	140	Deniskalipo	125
İvaderuş	30	Termisa	150
Kallogirya	150	Pilesi	300
Aya Yorgi Apati	150	Larnaka	450
Kırini	900	Ağridaki	40
Ağridi	170	Dimetota	80
Dorimi	250	Yedelya	200
Kotaha	350	Aya Edin	170
Diyatiko	500	Vaki	50
Kelipenali	200	Balyo Sofa	100
Kadye	85		

Girne bölgesinde yetişen toplam buğday kilesi 15.592'dir. En fazla üretim yapan yer Lapse'dir (2950). En az üretin yapan yerler de İvaderuş, Atalu ve Çiyadi'dir. Bunların her birinin kilesi 30'tur. Genel olarak Girne'nin bütün karyelerinde yetişen bir üründür (BOA, TK.GM. d. 111/ 150a-167b). Her karye de yetişmesi ile de Girne'de en çok üretilen ürünler arasında başı çekmiştir.

3.2.2 Şair (Arpa) Üretimi

Hububatlar arasında buğdaydan sonra en fazla ihtiyaç duyulan ve yetiştirilen ürün arpadır (Çam, 2010). Osmanlı tahrir defterlerine "Cevv" ya da "Şair" olarak yazılmıştır. Hem hayvanların yemi olarak hem de ekmek yapımında kullanılmıştır (Yanık, 2024). Kıbrıs'ta da üretimi yapılmıştır. Adadan elde edilen arpanın cinsi, Mısır arpası ile karşılaştırıldığında daha iyidir (Çetinkaya, 2024).

Tablo 3.1.2. Girne'de Üretilen Arpa Miktarı

Karye	Üretilen Şair (Arpa) Miktarı (Kile)	Karye	Üretilen Şair (Arpa) Miktarı (Kile)
Lapse	1500	Aya Yorgi Vaso	60
Çiyadi	50	Katabikani	300
Kopyondi	90	ManastırDelapanis	150
Potunal	50	Dikomo Pano	1100
Duto	70	Aya Kıpte	250
Atalu	3	Damilos	100
Tera Petra	25	Vasilya	500
İstefani	300	Mazaniye	30
Balyo Samiro	100	Marti	130
Tirmiti	140	Gampayi	700
İlya	300	Asumato	350
Mirto	100	Doldamu	450
Emiyati	40	Peristo Girsola	345
Divortemu	650	Aya Ormola	330
Koyluş	35	Kulma Gilti	300

Ortasa	36	Donus Kulma Gilti	200
Harça	25	Deniskalipo	175
İvaderuş	50	Termisa	150
Kallogirya	70	Pilesi	150
Aya Yorgi Apati	60	Larnaka	260
Kırini	600	Ağridaki	10
Ağridi	200	Dimetota	190
Dorimi	300	Yedelya	200
Kotaha	500	Aya Edin	200
Diyatiko	300	Vaki	40
Kelipenali	140	Balyo Sofa	100
Kadye	35		

Girne'nin karyelerinde yetişen arpa ürününün toplam kilesi 12.536'tır. 1 kile arpa miktarı 6 akçedir. En fazla arpa üretimini yapan karye Lapse'dir. (1500 kile). En az üretim yapan yer de Atalu'dur (3 kile). Genel olarak aynı buğday gibi Girne'nin bütün karyelerinde yetişen bir üründür (BOA, TK.GM. d. 111/150a-167b). Her karye de yetişmesiyle birlikte arpa, Girne'nin en çok yetişen ürünlerinden birisi olmuştur.

3.2.3 Mercimek Üretimi

Tablo 3.1.3. Girne'de Üretilen Mercimek Miktarı

Karye	Üretilen Mercimek Miktarı (Kile)	Karye	Üretilen Mercimek Miktarı (Kile)
İstefani	7	ManastırDelapanis	12
Tirmiti	5	Aya Kıpte	5
Karmi Kortamiye	3	Damilos	6
Mirto	6	Vasilya	8
Emiyati	2	Mazaniye	3
Divortemu	3	Karpaşa	3

Ortas	5	Marti	5
Harça	4	Gampayi	6
Kallogirya	7	Asumato	2
Aya Yorgi Apati	4	Doldamu	5
Kırini	8	Kulma Gilti	30
Diyatiko	3	Donus Kulma Gilti	5
Kelipenali	15	Deniskalipo	13
Kadye	10	Termisa	4
Aya Yorgi Vaso	3	Yedelya	23
Katabikani	6	Aya Edin	2

Girne Nahiyesinin 32 karyesinden mercimek üretimi yapılmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/152a-167a). Hemen hemen bütün karyelerde yetişen bir ürün değildir. Ortalama bir üretime sahiptir.

3.2.4 Bakla Üretimi

Toplam 34 karye de üretimi yapılan bir mahsuldür (BOA, TK.GM. d. 111/152a-167a). Aynı mercimek gibi bütün karyelerde üretimi yapılmamıştır. Ortalama bir üretime sahiptir.

Tablo 3.1.4. Girne'de Üretilen Bakla Miktarı

Karye	Üretilen Bakla Miktarı (Kile)	Karye	Üretilen Bakla Miktarı (Kile)
Balyo Samiro	1? ⁷	Dikomo Pano	10
Tirmiti	3	Aya Kıpte	5
İlya	2	Damilos	10
Mirto	10	Vasilya	50
Emiyati	1	Mazaniye	5
Divortemu	7	Karpaşa	5
Ortas	12	Marti	4

⁷ 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Kile Miktarıdır

Harça	7	Gampayi	20
Kallogirya	7	Asumato	6
Aya Yorgi Apati	5	Doldamu	12
Kırini	15	Kulma Gilti	13?
Dorimi	6	Donus Kulma Gilti	4
Kotaha	30	Deniskalipo	5?
Diyatiko	40	Larnaka	10
Aya Yorgi Vaso	5	Ağridaki	2
Katabikani	20	Dimetota	3
ManastırDelapanis	25	Vaki	6

3.2.5 Zeytin Üretimi

Tarih boyunca ada halkı tarafından; aydınlanma, besin, ısı elde veya tedavi gibi değişik alanlarda kullanımı yapılan zeytin, Kıbrıs Adasında bolca yetişen bir üründür. Hem iç pazarda hem de ihracat alanında önemli bir gelire sahip olmasından ötürü ada içerisinde çok sayıda zeytinlik oluşturulmuştur (Korkmazer, 2023). Kıbrıs Adasının temel ürünlerinden birisi olan ve aynı şekilde keçiboynuzu gibi zahmetsiz yetişen zeytin, sadece hasat zamanı emek isteyen bir mahsuldür. Zeytinlerin toplama işleminde kadınlar ve çocuklar çalıştırılmıştır (Çetinkaya, 2024). Ada içerisinde zeytincilik en çok kuzey ve güney sahillerinde yapılmıştır. Elde edilen zeytin hem tüketilir hem de zeytin yağı olarak kullanılmıştır. Zeytin yağını elde etmek içinde yağ değirmenleri iş görmüş ve bu yağlar adanın ekonomisine katkı sağlamıştır (Özkul, 2010).

Tablo 3.1.4. Girne'de Üretilen Zeytin Miktarı

Karye	Üretilen Zeytin Miktarı (Kile)	Karye	Üretilen Zeytin Miktarı (Kile)
Çiyadi	30	Aya Yorgi Vaso	10
Kopyondi	70	Katabikani	110
Potunal	15	ManastırDelapanis	25
Duto	240	Dikomo Pano	5

Yeri	35	Samiro	11
Atalu	35	Aya Kıpte	40
Tera Petra	35	Damilos	150
İstefani	40	Vasilya	120? ⁸
Balyo Samiro	10	Mazaniye	3
Tirmiti	75	Karpaşa	25
Karmi Kortamiye	50	Marti	15
İlya	210	Gampayi	18?
Mirto	15	Asumato	8
Emiyati	2	Doldamu	3
Divortemu	5	Peristo Girsola	2
Ortası	15	Aya Ormola	10
Harça	45	Kulma Gilti	53
İvaderuş	5	Donus Kulma Gilti	20?
Kallogirya	40	Termisa	25
Aya Yorgi Apati	20	Pilesi	3
Kırini	18	Larnaka	230
Ağridi	40	Ağridaki	4
Dorimi	7	Dimetota	100
Diyatiko	45	Yedelya	9
Kelipenali	150	Vaki	1
Kadye	30	Balyo Sofa	10

Girne’de toplam 52 karyede üretimi yapılmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/ 150b-167b). Buğday ve arpa gibi Girne’de en çok yetişen ürünler arasındadır. Yani zeytin üretimi açısından Girne zengin bir yerdir.

3.2.6 Harnup (Keçiboynuzu) Üretimi

Adanın kıtlık zamanlarında pekmez ya da hayvan yemi olarak kullanılan keçiboynuzu, Kıbrıs’ın temel ürünleri arasında yerini almıştır. Hem de Kıbrıs köylüsünün sevdiği ürünlerden birisidir. Çünkü zahmetsiz bir şekilde yetiştirildi

⁸ 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Kile Miktarıdır

(Çetinkaya, 2024). Adanın ihraç ürünleri arasında yer almasından dolayı da bol miktarda yetiştirilmiştir (Korkmazer, 2023). Osmanlı döneminde ada içerisindeki harnup ağaçlarına tapu verilmiş ve hasat zamanı devlet tarafından belirlenmiştir (Karadağ-Aylanç, 2020). Osmanlı tekelinde iken keçiboynuzu üretimi düşüktür. Daha sonra tekel ortadan kaldırılınca ekim alanları artmış ve bunun sonucunda üretiminde artış gözükmiştir. Ada içerisinde en çok Leymosun ve Girne’de varken, en kalitelisi ise Lefkara’da dır (Çetinkaya, 2024).

Tablo 3.1.6. Girne'de Üretilen Harnup Miktarı

Karye	Üretilen Harnup (Keçiboynuzu) Miktarı (Kantar)	Karye	Üretilen Harnup (Keçiboynuzu) Miktarı (Kantar)
Lapse	4	Kadye	5
Atalu	1	Aya Yorgi Vaso	3
Tera Petra	2	Katabikani	35
İstefani	20	ManastırDelapanis	35
Balyo Samiro	15	Aya Kıpte	30
Tirmiti	8	Damilos	8
Karmi Kortamiye	6	Vasilya	3
Emiyati	2	Mazaniye	1
Divortemu	2	Gampayi	1
Harça	1	Kulma Gilti	3
Kallogirya	2	Deniskalipo	1
Aya Yorgi Apati	1	Larnaka	1
Diyatiko	4	Yedelya	3
Kelipenali	40	Aya Edin	1

Girne’de toplam 34 karye de üretimi yapılmıştır. 28 karyeden kantara üzerinden vergi alınmıştır. Yukarıdaki tablo da yer alan karyeler vergiyi ölçü birimi kantara bazında ödeyenlerdir (BOA, TK.GM. d. 111/ 150a-167b). Genel anlamda tüm karyelerde üretimi yapılmadığı için Girne’nin en çok üretilen ürünleri arasında yerini alamamıştır.

3.2.7 Resm-i Meyve ve Bostan

Bostan da yetiştirilen kavun, karpuz ve salatalık gibi ürünler için alınan bir vergi türüdür. Aynı şekilde bahçe vergisinde olduğu gibi, ürünün hangi amaçla yetiştirildiğine bakılmıştır. Yani satılmak amacıyla yetiştiriliyorsa yüzde 10-50 oranında vergi verilmiştir. Vergiler, ürünlerin olgunlaşma zamanında tahsil edilmiştir (Becermen, 2000)

Girne'nin 22 karyesinden bu vergi alınmıştır. Toplam akçe: 4.410'dır. En fazla akçe ödeyen karye: Vasilya'dır (1200). En az akçe ödeyen karyeler: Vaki ve Mazaniye 'dir (10) (BOA, TK.GM. d. 111/ 150b-167b)

Tablo 3.1.7: Girne'de Resm-i Meyve ve Bostan Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Resm-i Meyve ve Bostan Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)	Karye	Resm-i Meyve ve Bostan Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)
Kopyondi	15	Aya Yorgi Vaso	110
Tirmiti	60	Aya Kıpte	900
Mirto	120	Vasilya	1200
Divortemu	150	Mazaniye	10
Koyluş	200	Karpaşa	100
Ortası	250	Doldamu	15
İvaderuş	390	Peristo Girsola	55
Kallogirya	15	Aya Ormola	70
Ağridi	150	Dimetota	240
Kotaha	15	Vaki	10
Diyatiko	300	Balyo Sofa	35

3.2.8 Burçak Üretimi

Tablo 3.1.8. Girne'de Üretilen Burçak Miktarı

Karye	Üretilen Burçak Miktarı (Kile)	Karye	Üretilen Burçak Miktarı (Kile)
-------	--------------------------------	-------	--------------------------------

Atalu	40? ⁹	Vasilya	35
İstefani	70	Marti	2
Mirto	3	Gampayi	15
Emiyati	2	Asumato	7
Divortemu	9	Doldamu	35
Harça	10	Peristo Girsola	30
Kallogirya	10	Aya Ormola	50
Aya Yorgi Apati	4	Kulma Gilti	30
Kırini	18	Donus Kulma Gilti	10
Dorimi	10	Deniskalipo	10
Diyatiko	10	Termisa	8
Kelipenali	13	Pilesi	8
Katabikani	12	Larnaka	23
ManastırDelapanis	20	Ağridaki	1
Aya Kıpte	4	Vaki	10
Damilos	25	Balyo Sofa	6

32 karye de üretimi yapılmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/151b-167b). Aynı mercimek ve bakla gibi ortalama bir üretime sahiptir.

3.2.9 Pamuk Üretimi

Venedik döneminde Kıbrıs'ta üretilen pamuk, en önemli ihraç ürünleri arasında yerini almıştır. Bu durum pamuğun, Kıbrıs ekonomisinde önemli sektörlerden biri olmasını sağlamıştır. Pamuk üretimi, Venedik sonrası Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Kıbrıs'ta en iyi pamuk Lefkoşa ve Gazimağusa'da yetiştirilmiştir (Uluca, 2006). Pamuğun toplanmasında işçiler çalıştırılmış ve toplanan pamuklar, Kıbrıs'ın Tuzla kazasının mahzenlerinde depolanmıştır (Özkul, 2010).

Kıbrıs'ta üretilen pamuk, Osmanlı zamanında vergi kalemlerinden birisi olmuştur. Osmanlı tahrir kayıtlarına “Öşr-i Penbe” ve Resm-i Penbe” isimleriyle

⁹ 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterindeki Okunamayan Kile Miktarıdır

yazılmıştır. Bu ürünün hasılat zamanı kozaların ağızlarını açıp pamuğun ortaya çıktığı vakittir (Sağlam, 2011: 74; Bilge, 2015: 140).

Tablo 3.1.9. Girne'de Üretilen Pamuk Miktarı

Karye	Üretilen Penbe (Pamuk) Miktarı (Kantar)
Lapse	50
Tirmiti	4
Mirto	4
Divortemu	2
Kallogirya	2
Katabikani	1
Dikomo Pano	15
Vasilya	7
Kulma Gilti	1
Donus Kulma Gilti	7
Pilesi	1
Larnaka	2
Dimetota	2

Girne’de pamuk’un tartı birimi olarak kantar üzerinden alındığı 13 karye vardır. Ağridi ve Dorimi gibi karyelerde ise resm-i penbe adıyla akçe miktarında toplanmıştır. Bazı yerlerde ise farklı bir tartı birimi yazılmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/150a-166b). Diğer ürünler ile kıyaslandığında üretimi çok azdır. Bu yüzden Girne’nin tamamında yetişen ürünlerden birisi de değildir.

3.3.1 Keten Üretimi

Sanayi ürünleri içerisinde en çok üretimi yapılan keten, Osmanlı döneminde, vergi alınan bir üründür. Osmanlı tahrir kayıtlarına “Resm-i Keten”, “Öşr-i Keten”, “Resm-i Kenevir”, Resm-i Kendir”, “Öşr-i Kendir” gibi birçok

farklı isimle kayıta geçmiştir. Demet başına vergi alınmıştır (Bilge, 2015: 140; Dündar, 1998: 233).

Girne nahiyesinde demet miktarı üzerinden vergi alınmıştır. Tüm karyelerden alınan bir vergi türü değildir. Sadece 33 karyeden alınmıştır. Bu 33 karyenin toplam demet miktarı 1.368'tir. En çok demet üreten karye Lapse (435 demet) en az üreten karye de Asumato'dur (3 demet) Toplam akçe miktarı 2.696'dır. Demet başına 2 akçe alınmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/ 150b-166b).

Tablo 3.1.10. Girne'de Üretilen Keten Miktarı

Karye	Üretilen Keten Miktarı (Demet)	Karye	Üretilen Keten Miktarı (Demet)
Lapse	435	Aya Kıpte	150
Çiyadi	10	Damilos	30
İstefani	20	Vasilya	25
Tirmiti	10	Karpaşa	15
İlya	30	Marti	10
Mirto	15	Gampayi	15
Emiyati	10	Asumato	3
Divortemu	180	Doldamu	12
Ortasa	10	Aya Ormola	30
Kallogirya	30	Kulma Gilti	25
Aya Yorgi Apati	23	Donus Kulma Gilti	25
Kırini	35	Deniskalipo	15
Kotaha	20	Termisa	10
Diyatiko	45	Pilesi	10
Kelipenali	35	Larnaka	35
Katabikani	25	Dimetota	15
Dikomo Pano	10		

3.3.2 Resm-i Meyve ve Besatin veya Resm-i Besatin

Tahrir defterlerine “Resm-i Besatin” veya “Resm-i Meyve Besatin” diye yazılan bu vergi türü; bağ, bahçe veya bostanlarda üretilen mahsullerden alınmıştır (Bakışçı, 2018).

Toplam 5 karye de üretimi gerçekleşmiştir. Bu karyeler şunlardır: Lapse, Gampayi, Kulma Gilti, Donus Kulma Gilti ve Deniskalipo'dur. Lapse karyesinden 14500 akçe, Gampayi 50, Kulma Gilti 75, Donus Kulma Gilti 25, Deniskalipo 50 akçe vermiştir. Aralarında en çok akçe alınan yer Lapse'dir. En az akçe ödeyen yer ise Donus Kulma Gilti'dir. Gampayi ve Deniskalipo'nun akçe miktarı aynıdır (BOA, TK.GM. d. 111/150a-165a).

3.3.3 Mahsul-u Mukataa-i Bahçe Vergisi

Bu vergi toplam 22 karyeden alınmıştır. 22 karyenin toplam hasıl miktarı 18.910'dur. En fazla hasılatı olan yer Manastır Delapanis'tir. En az hasılatı sahip yerler ise İstefani ve Kadye'dir. (BOA, TK.GM. d. 111/150a-167a)

Tablo 3.1.11. Girne'de Mukataa-i Bahçe Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Mahsul-ı Mukataa-i Bahçe Vergisi ve Toplam Hasılı	Karye	Mahsul-ı Mukataa-i Bahçe Vergisi ve Toplam Hasılı
Çiyadi	210	Kelipenali	420
Kopyondi	200	Kadye	100
Yeri	540	Katabikani	1000
İstefani	100	ManastırDelapanis	6250
Balyo Samiro	120	Dikomo Pano	400
Karmi Kortamiye	160	Aya Kıpte	720
İlya	880	Pilesi	200
Emiyati	150	Larnaka	1000
Kallogirya	400	Ağridaki	420
Dorimi	500	Yedelya	200
Diyatiko	4800	Aya Edin	140

3.3.4 Bağcılık Faaliyetleri

Girne Nahiyesinde yer alan zirai alanlardan birisi de bağcılıktır. Bağcılıkla birlikte üzüm yetiştirilmiştir. Tarlada yetişen diğer ürünlere kıyasla, çok emek ve yoğun bir çalışma isteyen bir alandır (Sinav, 2007). Ancak buna rağmen Kıbrıs'ta

üzüm yetiştiriciliği yapılmış ve Kıbrıs tarih boyunca şarapları ile ön plana çıkan bir yer olmuştur. Üzüm ayrıca pekmez yapımı içinde kullanılmıştır. Genel olarak Kıbrıs'ta yetiştirilme alanı geniş olmasına rağmen Mesarye, Mağusa, Girne ve Karpaz gibi yerlerde ise üretimi düşüktür (Özkul, 2010; Çetinkaya, 2024).

Girne'de bağcılık faaliyetleri sadece 4 karye de yapılmıştır. Bu karyeler şunlardır; Duto, Tirmiti, Diyatiko ve Aya Kıpte'dir (BOA, TK.GM. d. 111/151a-160b). Bağcılığın sadece dört karye de yapılması Girne'de bağcılık faaliyetlerinin az olduğunun bir göstergesidir.

3.4 Hayvanlardan Alınan Vergi Türleri

Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısının temelinde hayvancılık ve tarım yer almıştır (Sinav, 2007). Osmanlı'nın hayvancılık faaliyetleri büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa dayanmıştır. Büyükbaş hayvanlar genellikle çift sürme ya da taşıma ile ilgili alanlarda kullanılmışken küçükbaş hayvanlar da tüketim amaçlı kullanılmıştır (Göktepe, 2018). Osmanlı Devleti'nin iktisadi açıdan önemli bir kolu olan hayvancılık, Kıbrıs'ta da yapılmıştır (Çetinkaya, 2024). Kıbrıs'ta hayvancılığın yapıldığının göstergesi ise; Kıbrıs Mufassal Tahrir defterine kayıtlı olan vergilerin içerisinde hayvanlar üzerinden alınan vergilerinde bulunmasıdır. Bunlardan birisi de adet-i ağnam vergisidir. Bu vergiyi, Osmanlı, genellikle bütün bölgelerden 2 ve 3 koyun karşılığında 1 akçe tahsil etmiştir. Ancak bazı haslar da değişkenlik olmuştur. Örneğin; beylerbeyi ve sancakbeyi haslarından 2 koyuna 1 akçe alırken, padişah ve vezir haslarından ise 1 koyuna 1 akçe alınmıştır (Taşkın, 2013). Adet-i ağnam vergisi, Girne Nahiyesinden alınan bir vergidir. Girne idari olarak bir sancak olduğu için adet-i ağnam vergisinden tahsil edilen miktarın 2 koyuna 1 akçe olduğu söylenebilirdi (BOA, TK.GM. d. 111/150a-167b).

Tablo 3.1.12. Girne'de Adet-i Ağnam Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Adet-i Ağnam Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)	Karye	Adet-i Ağnam Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)
Lapse	1000	Katabikani	150
Kopyondi	110	ManastırDelapanis	150

Potunal	20	Dikomo Pano	350
Duto	30	Samiro	80
Yeri	55	Aya Kıpte	30
Atalu	250	Damilos	300
Tera Petra	100	Vasilya	500
İstefani	350	Karpaşa	200
Balyo Samiro	250	Gampayi	255
Tirmiti	300	Asumato	300
Karmi Kortamiye	100	Doldamu	10
İlya	400	Peristo Girsola	100
Mirto	150	Aya Ormola	200
Emiyati	150	Kulma Gilti	400
Divortemu	1200	Donus Kulma Gilti	40
Ortasa	150	Deniskalipo	150
Harça	50	Termisa	150
Kallogirya	12	Pilesi	50
Aya Yorgi Apati	100	Ağridaki	200
Kırini	70	Dimetota	100
Ağridi	200	Yedelya	70
Dorimi	200	Aya Edin	300
Kotaha	7 ¹⁰	Vaki	5
Aya Yorgi Vaso	50	Balyo Sofa	200

3.4.1 Resm-i Dalyan Vergisi

Osmanlı'nın hayvanlar üzerinden aldığı vergilerden bir tanesi de resm-i dalyan vergisidir. Bu vergi balıkçılık yapan kimselerden alınmıştır. Osmanlı'nın resm-i kayıtlarına “Resm-i Dalyan, Resm- Ağ, Balık Öşrü, Saydı-ı Semek gibi değişik isimlerle geçmiştir. Verginin miktarı değişiklik göstermiştir. Sadece dalyanlarda tutulan balıklar bu vergiye tabidir (Demirel, 2020).

¹⁰ 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterindeki Okunamayan Akçe Miktarıdır

Bu vergi, Girne'nin sadece bir karyesinden¹¹ 4000 akçe olarak alınmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/147a). Bu verginin alınması, Girne'de balıkçılık yapıldığının bir göstergesidir. Ancak sadece bir karye ile sınırlı kalmıştır.

3.4.2 Resm-i Göğül

“Resm-i Göğül ve Resm-i Harir” isimleriyle anılan bu vergi, ipekböceği kozalarından alınmıştır (Demirel, 2020). İpekböceği içinde gerekli olan dut ağacı, Kıbrıs Adasında yetiştirilen ağaçlar arasındadır (Korkmazer, 2023). Sadece iki renk ipek üretimi yapılan Kıbrıs'ta, Baf Nahiyesi sarı ipek üretiminde öne çıkan bir yerdir (Özkuş, 2010).

Girne'de ipek böcekçiliği sadece 3 karye de yapılmıştır. Bu karyeler arasında; Katabikani, Manastır Delapanis, Karpasa vardır. Akçe üzerinden vergi alınmıştır. Katabikani 135, Manastır Delapanis 170, Karpasa 95 akçe ödemiştir (BOA, TK.GM. d. 111/159a-162b). Bu verginin sadece üç karyeden tahsil edilmesi aslında ipekböcekçiliğinin, Girne'de yaygın olmayan bir hayvancılık türü olduğunu göstermiştir.

3.4.3 Adet-i Deştbanî Vergisi

Bir başkasının tarlasına giren ve onların mallarına zarar veren hayvanın sahibinden tahsil edilen vergiye adet-i deştbanî denmiştir (Taşkın, 2013). Tarla sahibinin zararı ödettirilmiş ve hayvan sahibinden her hayvan başına 5 akçe cerime alınmıştır (Aydeniz, 2019).

Tablo 3.1.13. Girne'de Adet-i Deştbanî Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Adet-i Deştbanî Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)	Karye	Adet-i Deştbanî Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)
Lapse	218	Katabikani	220
Çiyadi	15	ManastırDelapanis	150
Kopyondi	14	Dikomo Pano	120
Potunal	6	Samiro	5

¹¹ 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Karye İsmidir. Girne Nahiyesi Fihristi İçerisinde 1 Numaralı Karyedir

Duto	11	Aya Kıpte	70
Atalu	5	Damilos	60
Tera Petra	7	Vasilya	280
İstefani	35	Mazaniye	10
Balyo Samiro	12	Karpaşa	100
Tirmiti	35	Marti	30
Karmi Kortamiye	25	Gampayi	70
Mirto	45	Asumato	30
Emiyati	25	Doldamu	15
Divortemu	115	Peristo Girsola	50
Koyluş	15	Aya Ormola	45
Ortası	18	Kulma Gilti	30
Harça	10	Deniskalipo	15
İvaderuş	20	Termisa	15
Kallogirya	10	Pilesi	10
Aya Yorgi Apati	20	Larnaka	35
Ağridi	40	Ağridaki	15
Dorimi	15	Dimetota	10
Kotaha	25	Yedelya	15
Diyatiko	200	Aya Edin	30
Kelipenali	45	Vaki	5
Kadye	5	Balyo Sofa	15
Aya Yorgi Vaso	30		

Yukarıdaki tabloda yer alan karyelerden bu vergi akçe olarak tahsil edilmiştir. En çok bu vergiyi ödeyen yer de Vasilya'dır (280). Hemen hemen bütün karyelerden alınmış bir vergi olması, bu tür olayların yaşandığını gösteren bir durumdur (BOA, TK.GM. d. 111/ 150a-167b).

3.4.4 Bidat-ı Hinazir

Osmanlı toplumunda sadece Müslüman kesim yaşamamıştır. Aynı şekilde Gayrimüslimlerde yaşamlarını idame ettirmiştir. Müslümanlar tarafından domuz hayvanının yetiştirilmesi, ticaretinin yapılması ve tüketilmesi yasaktı. Ancak

Gayrimüslim reaya için bunlar geçerli değildi ve bundan ötürü Gayrimüslim tebaanın domuz besleyenlerinden bidat-i hinazir adıyla bir vergi alınmıştır. Bu vergi literatüre; kara canavar, canavar resmi veya domuz vergisi diye değişik isimlerle de geçmiştir (Yeşilyurt, 2022). Eğer evde beslenen domuzlar varsa onların her birinden 1 akçe alınırken, sürü şeklinde beslenenlerden ise 2 domuz başına 1 akçe alınmıştır (Taşkın, 2013).

Tablo 3.1.14. Girne'de Bidat-ı Hinazir Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Bidat-ı Henazir Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)	Karye	Bidat-ı Henazir Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)
Lapse	575	Kelipenali	110
Çiyadi	15	Aya Yorgi Vaso	15
Kopyondi	25	ManastırDelapanis	135
Potunal	10	Dikomo Pano	55
Duto	20	Samiro	10
Atalu	15	Aya Kıpte	70
Tera Petra	15	Vasilya	210
İstefani	040	Mazaniye	12
Balyo Samiro	10	Karpaşa	55
Tirmiti	55	Marti	35
Karmi Kortamiye	15	Gampayi	85
İlya	50	Doldamu	25
Mirto	55	Peristo Girsola	45
Emiyati	30	Aya Ormola	65
Divortemu	115	Kulma Gilti	75
Koyluş	7	Donus Kulma Gilti	20
Ortasa	22	Deniskalipo	50
Harça	20	Termisa	45
İvaderuş	32	Pilesi	10
Kallogirya	25	Larnaka	65

Aya Yorgi Apati	35	Ağridaki	7
Kırini	55	Dimetota	20
Ağridi	35	Yedelya	30
Dorimi	20	Aya Edin	30
Kotaha	25	Vaki	7
Diyatiko	190		

Girne’de toplam 51 karye bu vergiyi akçe cinsinden ödemiştir. En çok akçe ödeyen karye, Lapse’dir. Demek oluyor ki en çok domuz yetiştiriciliği Lapse karyesinde yapılmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/150a-167a). Genel olarak Girne karyelerinde domuz yetiştirildiği söylenebilirdi. Bu verginin tahsil edilmesi aslında hemen hemen bütün karyelerde Gayrimüslim reayanın varlığına da işaret etmektedir.

3.4.5 Resm-i Küvvare Vergisi

Kıbrıs Adasında yapılan diğer bir hayvancılık faaliyeti de arıcılıktır. Bu vergi arı kovanlarından alınmıştır (Alaca, 2021). Her kovan başına 2 akçe verilmiştir (Kütükoğlu, 2020). Osmanlı tahrir defterlerine “Resm-i Küvvare, Resm-i Kovan ve Öşr-i Asel” gibi isimlerle yazılmıştır (Günay, 1999). Verginin devlet tarafından tahsil edilme şekli iki türdür. Bazı yerlerde bal olarak alınırken, bazı yerlerde ise öşür karşılığı olarak akçe cinsinden toplanmıştır (Kazıcı, 2019: 120). Osmanlı toplumunda sadece arıcılıkla uğraşan kesim halk değildir. Aynı şekilde müderrisler, kadılar ve yüksek rütbeli memurlar da bal üretmek için kovana bakıyorsa belli bir oranda öşür’den muaftır. Aynı şekilde Osmanlı ordusu içerisinde yer alan yeniçerilerde kendi geçimlerini sağlamak amacıyla besledikleri dokuz kovana kadar öşür vermezken, on veya daha fazlası için öşür vermiştir (Başdemir, 2015).

Tablo 3.1.15. Girne'de Resm-i Küvvare Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Resm-i Küvvare Vergisi ve Toplam Geliri (Akçe)
-------	--

Atalu	10
Tirmiti	30
Karmi Kortamiye	50
İlya	200
Mirto	10
Harça	15
Kallogirya	10
Diyatiko	80
ManastırDelapanis	300
Damilos	180
Karpaşa	74
Gampayi	30
Kulma Gilti	80
Donus Kulma Gilti	24
Termisa	15
Larnaka	10
Dimetota	10
Yedelya	85
Aya Edin	500

Toplam 19 karyeden alınan bir vergidir (BOA, TK.GM. d. 111/151b-167a). Verginin alınması aslında Girne’de arıcılık faaliyetinin yapıldığının bir göstergesidir. Ancak Girne’nin tamamında yapılan bir hayvancılık türü değildir.

3.5 Girne’de İşletmelerden Alınan Vergi Türleri

3.5.1 Resm-i Meyhane Vergisi

Osmanlı toplumunda sadece Müslüman halk yoktur. Gayrimüslimlerde bu toplumun bir parçasıdır. Gayrimüslimlerin yaşadığı yerlerde meyhane adında şarap satın alınan bazı yerler vardır. Osmanlı’da bu meyhane denilen yerleri vergiye tabi tutmuş ve verginin ismi de kayıtlara” Resm-i Meyhane “olarak geçmiştir (Bakışçı, 2018: 25-26).

Bu vergiyi ödeyen karyelerin toplam akçesi: 2.345'tir. En fazla akçe ödeyen karye Diyatiko'dur (640). Ez az akçe ödeyen karye: İlya ve Marti'dir (40) (BOA. TK.GM. d. 111/151b-164b). Bu tabloda yer alan karyelerde meyhanelerin bulunduğu ve o dönemde Gayrimüslimlerle ilişkilendirilen bu yerlerin varlığı aslında bu karyelerde Gayrimüslim nüfusunda olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.1.16. Girne'de Resm-i Meyhane Vergisi Ödeyen Karyeler

Karye	Mahsul-u Meyhane Vergisi ve Toplam Vergisi (Akçe)
Atalu	350
Tirmiti	70
İlya	40
Divortemu	60
Harça	50
Kırini	80
Diyatiko	640
Kelipenali	150
Katabikani	300
Manastır Delapanis	240
Dikomo Pano	100
Aya Kıpte	70
Damilos	75
Marti	40
Kulma Gilti	80

3.5.2 Bac-ı Pazar ve İhtisab Vergisi

Osmanlı Devleti'nin ilk ticari vergisi olan pazar bacı vergisi, II. Mehmet ve I. Süleyman kanunnamelerinde bir alışveriş vergisi olarak kabul edilmiştir. (Tekin, 2019) Bu vergi, Pazar yerlerinde satılan mallar için ödenmiş ve ürünlerin miktarına ve cinsine göre de belli ölçüde vergi alınmıştır (Bakışçı, 2018: 27). Bu vergi Girne'de sadece iki karyeden alınmıştır. Bu karyelerden birisi Lapse'dir. Lapse'den 145 akçe, diğer karyeden ise 2500 akçe alınmıştır (BOA, TK.GM. d. 111/ 147a-

150a). Girne'nin sadece iki karyesinden bu verginin alınması aslında iki pazar yerinin olduğunu göstermiştir.

3.5.3 Değirmenler (Asiyab)

Tarım faaliyetleri, her dönemin ya da her devletin önemli gelir kapılarından birisi olmuştur. Osmanlı Devleti içinde bu durum söz konusudur. Çünkü Osmanlı'nın da ekonomisine büyük gelir getiren bir faaliyettir. Tarım faaliyetlerinin olduğu bir alanda değirmenlerinde olmaması kaçınılmazdır. Üretilen buğdayın öğütülmesi için değirmene ihtiyaç vardır. Ayrıca bu görevinin yanında değirmenler, tarım alanlarının sulanmasına da yardımcıdır. Küçük bir işletme olarak kabul edilmiş ve Osmanlı tahrir kayıtlarına da “Asiyab” olarak geçerek ayrı bir vergi geliri olmuştur (Günay, 1999). Bu vergi bazı yerlerde hububat şeklinde alınırken, bazen de nakdi olarak toplandığı da olmuştur. Değirmenlerden alınan akçe miktarları şöyledir: bütün sene işleyen 60, altı ay 30 ve üç ay işletilen değirmenlerden 15 akçe alınmıştır (Başkutlu, 2022).

Girne'de toplam 6 karye de değirmen bulunmuştur. Değirmen bulunan karyeler şunlardır: Lapse, İlya, Diyatiko, Manastır-1 Delapanis, Dikomo Pano ve Yedelya'dır. Lapse karyesinde 2 değirmen bulunmuştur. Aynı şekilde Manastır Delapanis'te de 2 değirmen mevcuttur. Geri kalan diğer yerlerde birer değirmen vardır. Değirmenlerde; Asiyab-1 Hassa ve Asiyab-1 Mevkuf adıyla ayrılmıştır. Asiyab-1 Hassa değirmeni; Lapse ve Yedelya karyelerinde vardır. Asiyab-1 Mevkuf değirmeni ise; Lapse ve Manastır Delapanis'te vardır (BOA, TK.GM. d. 111/150a-166b).

3.5.4 Mahsul-u Mukataa-i İskele-i Girne

Bu vergi, Girne'nin bir karyesinden¹² 59000 akçe olarak alınmıştır. ((BOA, TK.GM. d. 111/147a)

¹² 111 Nolu Kıbrıs Mufassal Tahrir Defterinde Okunamayan Karye İsmidir. Girne Nahiyesi Fihristi İçerisinde 1 Numaralı Karyedir

SONUÇ

Kıbrıs'ta hakimiyet kuran bazı devletler bizzat adaya gelip yerleşirken bazıları ise uzaktan yönetmeyi seçmiştir. Osmanlı fethine kadar olan süreçte değişik devletleri tarihinde görmek mümkündür.

Kıbrıs adının farklı zikredilmesinin nedenleri arasında birçok devlet ve milleti barındırması yer almıştır. Çünkü her gelen yeni bir devlet kendine göre bir isim koymuştur. Bu durum da Kıbrıs adı konusunda ortak bir karara varılamamasına sebebiyet vermiştir. Bakır, adanın her zaman en önemli madeni olmuştur. Çünkü ihracat ürünleri arasında yerini hep yerini almıştır. Böylece Kıbrıs için bakır ihracatı hem ticaret anlamında hem de diğer devletlerle yeni ilişkilerin kurulduğu zemin anlamına gelmiştir.

Roma dönemine kadar hakim olan devletlerin genellikle yönetimleri siyasi olarak kalmıştır. Çünkü ada üzerinde kültürel anlamda pek bir izleri yoktur. Roma dönemiyle Kıbrıs yeni dönüşümlere kapı açmıştır. Böylece Kıbrıs üzerinde Roma hakimiyeti sadece siyasi bir figür olarak kalmamıştır.

Hristiyanlık dini, ada içerisine ilk Roma döneminde yayılmaya başlamıştır. Bizans dönemiyle birlikte daha da etkisini göstermeye devam etmiştir. Her gelen devlet kendine ait bir başkent seçmiştir. Özellikle Salamis ve Baf şehirleri başkent olarak ön plandadır. Adanın kaderini değiştiren olaylardan birisi de Üçüncü Haçlı Seferidir. Bu Haçlı Seferi için yola çıkan Aslan Yürekli Richard'ın adaya uğramasıyla birlikte adanın statüsü değişmiştir. Çünkü Richard öncesi Kıbrıs Adası ya bağıllık sözüyle ya da mücadele sonucu bir devletin hakimiyetini tanırken, Richard sonrası, satılan bir toprak statüsüne indirilmiştir. Satın alan hanedan ise Lusignan Hanedanıdır. Bu Lusignanlar uzun yıllar Kıbrıs'ta hüküm süren devletlerden birisi olmuştur. Lusignan Hanedanından sonra gelen Venedik yönetimi Kıbrıs için çok da iyi bir yönetim olmamıştır. Ada için en iyi yönetimlerden birisi Osmanlı döneminde kurulmuştur. Osmanlı'nın bir parçası olduktan sonra yeni bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır.

Osmanlı devleti, Kıbrıs'ta sadece siyasi olarak kalmamıştır. Adanın gelişmesi ve değişmesi için adımlar atmıştır. İlk önce adayı idari olarak bir düzene koymuştur. Sonrasında diğer eyaletlerinde uygulandığı politikaları Kıbrıs içinde

uyarlamıştır. Fetih sonrası adanın en çok ihtiyaç duyduğu şey nüfustur. Çünkü fetih öncesinde Ada'nın nüfusunda azalmalar olurken, savaşla birlikte bu sayısı daha da artmıştır. Osmanlı bu durumda hem Kıbrıs Adasını nüfus olarak çoğaltmak hem de kalıcı olabilmek adına Anadolu'dan göç başlatmıştır. Bir yerin nüfusunu tespit edilmek amacıyla başvurulmuş ilk uygulama tahrir işlemidir. Osmanlı'da Kıbrıs'a bu tahrir işlemini uygulayarak Kıbrıs'ın nüfusu hakkında bilgi sahibi olmuştur. İskanla birlikte Kıbrıs'ta Müslüman nüfus oluşmaya başlamıştır. Anadolu'dan gönderilen hanelerin çoğu Müslümandır. Bu dönemde Girne'nin Müslüman nüfusu 8.355'tir. Nüfus konusu iskân politikası dahilinde halledilmiştir. Adaya göçen insanlar arasında meslek sahibi olan kimselerde bulunmuştur. Adanın üretime geçmesi için en çok çiftçilere ihtiyacı vardır. Bu yüzden çiftçiler adaya en çok göç edenler arasında yerini almıştır. Adanın üretime geçmesi Osmanlı için yeni bir vergi gelirini de beraberinde getirmiştir. Vergi tespitleri içinde tahrir işlemi uygulanmıştır. Yapılan tahrirler hangi ürünler üzerinden vergi alındığını birebir göstermiştir. Bu yüzden tahrir hem nüfus hem de vergileri tespit etmek için ideal bir uygulamadır. Kıbrıs'ta uygulanan tahrir işlemi aslında salyanesiz eyalet olmanın getirdiği bir sonuçtur. Çünkü Ada topraklarında tımar sistemi uygulanmıştır. O dönemde salyanesiz eyaletlerin özellikleri arasında tımar ve tahrir yer almıştır.

Fetih sonrası Kıbrıs'ta gerçekleşen ilk tahrir de Kıbrıs Adasının birçok nahiyesinin karyeleri, hane, mücerred, bive ve vergi tespitleri yapılmıştır. Bu karyelerden birisi olan Girne'nin toplam 65 karyesinin olduğu ortaya çıkmıştır. 65 karyenin toplam 1.671 tane hanesi tespit edilmiştir. Bunların içerisinde 362'si mücerrettir. Mücerred o dönem de bekar erkek anlamına gelmiştir. 79 tane de dul kadın vardır. Girne'yi diğer bazı nahiyeler ile karşılaştırıldığında mücerred sayısı Tuzla'ninkinden fazladır. Ancak Hırsofi 'ye göre azdır. Girne'ye göre Hırsofi'de daha çok bekar erkek bulunurken, Tuzla da ise az daha bekar erkek vardır. Girne'de bulunan dul kadın sayısı Mağusa'ya göre azdır. Karpas, Hırsofi ve Tuzla'ya göre ise fazladır. Girne'nin nüfusunu ilgilendiren kısım bu şekildedir. Nüfusun içerisinde Gayrimüslim reayanın olduğunu alinan vergiler üzerinden anlaşılmıştır.

Osmanlının bizzat reaya üzerinden tahsil ettiği vergiler arasında ispenç, cizye, bive, bad-ı heva ve beytü'l mal vardır. İспенç ve cizye vergisi Gayrimüslimlerden alınmıştır. Özellikle ispenç vergisi; Girne'nin bütün karyelerinden alınan bir vergi türüdür. Her karyeden alınması aslında bu karyelerde

gayrimüslim nüfusun olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde cizye vergisinin alınması da Gayrimüslim nüfusu işaret etmiştir. Girne'den hem ispenç hem de cizye vergisi tahsil edilmiştir. Ayrıca Girne'de bulunan manastırların isimleri de tahrir defterine yazılmıştır. Bunlardan yola çıkarak Girne'de Gayrimüslim bir nüfusun olduğu ve onlar için kutsal sayılan mekanlarında inşa edildiği yapılan tahrirle birlikte ortaya çıkmıştır. Toplum içerisinde dul diye nitelendirilen kadınlarda vergi ödeyen kesimdenidir. Girne'de bu vergi her karyeden alınmamış sadece bazı karyelerden alınmıştır. Yani her karyede dul yoktur.

Girne'de tarım yapılan alanlardan birisidir. Topraklarında buğday, arpa, zeytin, mercimek, bakla, burçak harnup, pamuk, keten, yetiştirilmiştir. Buğday her karyeden yetiştirilen ürünler arasındadır. Arpa ve zeytin üretimi de Girne'de çok ön plandadır. Mercimek, burçak, keten ve bakla ise ortalama bir üretime sahiptir. Çünkü Girne'nin her karyesinde yetişen ürünlerden değildir. Harnup 'ta her karyede üretilmeyen ürünlerden birisidir. Pamuk üretimi ise Girne'de düşüktür. Bağcılık faaliyetleri birkaç karye ile sınırlı kalmıştır. Girne'de en çok üretilen ürünler buğday, zeytin ve arpa 'dır. En az üretilenler arasında pamuk vardır. Bağcılık da çok azdır.

Girne'de tarımsal faaliyet dışında hayvancılıkta yapılmıştır. Hayvancılıktan alınan vergiler arasında; Adet-i Deştbanı, Adet-i Ağnam, Resm-i Küvvare, Bidat-ı Hinazir, Resm-i Dalyan, Resm-i Göğül vardır. Bu vergilerin hepsi Girne'den alınan vergiler arasındadır. Adet-i Ağnam vergisi Girne'nin hemen hemen bütün karyelerinden alınmıştır. Böylece küçükbaş hayvan Girne genelinde yaygın olarak yetiştirilmiştir. Aynı şekilde bidat-ı hinazir vergisi de çok alınan vergi türüdür. Domuz yetiştirildiğinin bir göstergesidir. Ayrıca bu vergi gayrimüslim nüfusunda varlığını göstermiştir. Çünkü Osmanlı bu vergiyi sadece gayrimüslimlerden tahsil etmiştir. Adet-i deştbanı vergisi de genellikle her karyeden alınan vergilerden birisidir. Bu vergi ile Osmanlı, bir hayvanın bir kimsenin malına zarar vermemesini önlemek istemiştir. Ancak karyelerden bu verginin alındığını görmek yine de bu tür olayların Girne'de gerçekleştiğini göstermiştir. Resm-i kevvare vergisi sadece belli başlı karyelerden alınmıştır. Böylece arıcılık faaliyeti Girne genelinde çok yapılmayan bir hayvancılık türüdür. İpek böcekçiliği de Girne'de çok yapılmamıştır. Balıkçılık ise sadece bir karye ile sınırlı kalmıştır.

Girne’de alınan vergilere göre; en çok koyun ve domuz hayvanının yetiştirildiği görülmüştür. Arıcılık, ipekböcekçiliği, balıkçılık ise Girne’de yaygın olmayan hayvancılık türleridir. Ancak arıcılık diğerlerine göre daha fazla yapılmıştır.

Girne’de dört tür işletme vardır. Bunlar meyhane, değirmen, pazar ve iskeledir. Meyhaneler tüm karyelerde olan bir işletme türü değildir. Belli başlı yerlerde meyhaneler vardır. Girne genelinde toplam altı karye de değirmen bulunmuştur. Bazı karyelerde iki değirmen türü vardır. Pazar ise sadece iki karye de bulunmuştur. Çok sınırlı kalan işletmelerden birisi de iskeledir. Çünkü Girne’de sadece bir karyeden iskele vergisi alındığı görülmüştür.

Girne, Kıbrıs’ın nahiyeleeri içerisinde tarım ve hayvancılığın yapıldığı yerlerden birisidir. Ayrıca belli başlı işletmelere de sahiptir. Tarımsal faaliyetler içerisinde en çok buğday, arpa ve zeytin üretimi yapılmıştır. Girne’de hayvan olarak en çok koyun ve domuz yetiştirilmiştir. Her anlamda Girne, Kıbrıs için ekonomik olarak katkı sağlayan nahiyeleerden birisi olmuştur.

KAYNAKLAR

Bu tez çalışmasında APA atıf sistemi kullanılmıştır.

ARŞİV VESİKALARI

BOA, TK.GM. d. 111/17-440
BOA, MAD. 5094
BOA, A. DVNSMHHM.d. 44/321
BOA, A. DVNSMHHM.d. 44/465
BOA, A. DVNSMHHM.d. 31/412
BOA, A. DVNSMHHM.d. 31/411
BOA, A. DVNSMHHM.d. 36/40
BOA, A. DVNSMHHM.d. 34/581
BOA, A.DVNSMHHM.d. 31/793
BOA, A. DVNSMHHM.d. 12/236
BOA, A.DVNSMHHM.d. 53/79
BOA, A.DVNSMHHM.d.54/432
BOA, A.DVNSMHHM.d. 13/1344
BOA, A.DVNSMHHM.d. 12/931
BOA, A. DVNSMHHM.d. 13/943
BOA, A. DVNSMHHM.d. 8/568

ARAŞTIRMA ESERLER

- Ağır, A.M. (2010). 15. Yüzyılda Memlûkların Doğu Akdeniz Siyaseti., *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(23), s. 144.
- Akçay, E.Y. (2018). Roma Dönemi'nde Kıbrıs'ın Yaşadığı Dönüşüm. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 139-143.
- Akgül, E. (1998). *Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 42-44.
- Aksun, Z.N. (2010). *Osmanlı Tarihi- Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasi Tarihi*. C:1, İstanbul, s. 353.
- Akyurt, S. (2021). 1365 İskenderiye Baskını. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, s. 55-57.
- Alaca, H. (2021). 1579 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Sigetvar Nahiyesi'nde Sosyal ve İktisadi Hayat. *Türkiyat Mecmuası*, s. 40.
- Alasya, H.F. (1977). *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, (3), s. 19-64.
- Algül, H. (1987). Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Manevi Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), s. 40.
- Arkan, M.S. (2015). Kıbrıs'ın Fethi: Haritalarda 1570-1 Mağusa Kuşatması. *Turkish Studies*, Ankara, 4-7.
- Armağan, A. (2022). Fetihten Sonra Kıbrıs'ta Kurulan İlk Osmanlı Vakıfları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 223-244.
- Arun, T.H. (2020). Kıbrıs/Alaşiya'nın M.Ö. 2 Bin Yılında Doğu Akdeniz'deki Önemi ve Hititlerle İlişkisi. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, III. (6-7), s. 91.
- Atalay, T. (2003). Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi. *Mehir Vakfı Yayınları*, s. 51-58.
- Atasoy, A. (2011). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/15, s. 32.

- Ayan, D.- Kılıç, L.A. (2022). Osmanlı Tahrirlerinden Modern Aile Araştırmalarına “Hane” Kavramı Üzerine Notlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22/57, s. 695.
- Ayan, N. (2014). *Haçlı Seferleri’nde Kıbrıs’ın Rolü (1191-1310)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, s.61-63.
- Aydeniz, T. (2019). X. (XVI) Yüzyıla Ait Üç Sancak Kanunnâmesine Göre Kemah, Âmid ve Pojega Sancaklarının Sosyoekonomik Durumu. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(2), s.939.
- Aydın, B. (2023). Geçmişin İzinde, Geleceğin Eşiğinde: Kıbrıs Türk Toplumunda Siyaset, Ekonomi ve Sosyal Yapı. *YTB Yayınları*, Ankara, s. 68-69.
- Bakışçı, N. (2019). *64 Numaralı Kıbrıs Tahrir (1572) Defterine Göre Mesarye Nahiyesi (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum, s.25-32.
- Bal, R. (2017). Kıbrıs’ta Azınlıklar ve KKTC’nin Bölünmüş Azınlığı: Maronitler. *Akademik Bakış Dergisi*, S:61
- Barker, C. (2022). Crossroads: Ancient Cyprus. <https://ses.library.usyd.edu.au/>, s. 25.
- Başdemir, B. (2015). *Osmanlı Vergi Sisteminde Öşür*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çağ Üniversitesi, Mersin, s.42.
- Başkutlu, S. (2022). Klasikten Moderne Osmanlı Değirmenciliği. *Kadim (3)*, s.225.
- Batmaz, E.Ş. (1996). Osmanlı Devleti’nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 7(7), s.5.
- Bayhan, A.A. (2024). Tipolojik Açıdan Öne Çıkan Örneklerle Kıbrıs’taki Cami Mimarisinin Değişkenliği ve Çeşitliliği. *Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı*, s. 14.
- Bayraktar, Ü.A. (2015). Fractions In Urban and Collective Memory and Transformation Of Public Space: The Harbor Example In The Kyrenia Town. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(44) s.301.
- Becermen, C. (2000). Klasik Dönem Osmanlı Vergi Sistemi ve Vergi Türleri. *Vergi Müfettişleri*, Ankara, s.-38-43.
- Bertocci, S.-Ceylanlı, Z. (2018). The Kyrenia Castle, An Approach To Digital Documentation İn The Cyprus Island. <https://ereseach.ozyegin.edu.tr/>, s.2.
- Bilge, S.M (2015). *Osmanlı Klasik Çağı’nda (1300-1600) Tarımın Vergilendirilmesi ve Vergileme İlkeleri Bakımından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.89-140.
- Bilgin, F. (2015). Kıbrıs’ın Fethi için Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre). *Mukaddime*, s. 87- 96.
- Bingöl, N.C.A. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eyaletten Vilayete Geçiş Sürecinde Valilik Kurumunun Değişimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, s. 15-16.
- Bostan, İ. (2009). Sâlyâne. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (C.36, s. 59-60), İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Boy, H. (t.y.). Yavuz Sultan Selim’in Mısır Seferi ve Mısır’da Osmanlı İdaresi (1516-1518). www.academia.edu. s. 2.
- Camiz, A- Khalil, S.İ-Demir, S.C- Nafa, H. (2016). The Venetian Defense Of The Mediterranean: The Kyrenia Castle, Cyprus (1540-1544). www.academia.edu. s. 373-376.
- Camiz, A.-Griffo M.-Valletta, E.-Khafizou, A. (2020). The So Called “Beach Tower” Of Kyrenia City Walls, Cyprus. <https://iris.uniroma1.it/>, s. 1094-1095.
- Cyprus 1000 Years Of History and Civilisation, (2015). S. 7-9.

- Çam, Ö. (2010). *TD 54 Numaralı Tahrir Defterine (H.976/ M. 1568) Göre Dimetoka Kazası*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, s.102.
- Çavdaroglu, B.E. (2017). Askeri Dönüşüm Çağında Mercidabık ve Ridaniye Savaşları Üzerine Bir Tahlil. *Ulakbilge*, 5(14), s. 1274-1276.
- Çavdaroglu, B.E.- Erdoğan, M.C. (2022). Osmanlı Zaferlerinin İtici Unsuru Olarak Askeri İstihbaratın Önemi: Ridaniye Muharebesi Örneği Üzerinden Bir İnceleme. *Türk Tarih Kurumu*, s.29-31.
- Çelikkut, E. (2019). *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kıbrıslı Devlet Memurları (1879-1909)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat, s.11.
- Çetin, A. (2021). Memlûklerin Doğu Akdeniz Hâkimiyetinde Sultan İnal ve Hoşkadem'in Kıbrıs'a Müdahalesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/1, s. 299.
- Çetin, A. (2024). Selçuklu ve Memlûklerin Doğu Akdeniz Ekonomi Politikasında Kıbrıs'a Dair Tespitler (13-14 Yüzyıllar). *Türk Tarih Kurumu*, s. 67.
- Çetinkaya, N. (2024). *Kıbrıs Mutasarrıflığı (1861-1878)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya, s. 110-148.
- Çevikel, N. (2006). *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*. İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, s. 30-66.
- Dal, B. (2023). Tımar Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. *www.academia.com*, s. 7.
- Danışman, Z. (1965). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Yeni Matbaa, s. 239-247.
- Dayıoğlu, A. (2014). *Kuzey Kıbrıs'ın "Ötekileri" Rumlar, Maruniler, Romanlar, Aleviler, Kürtler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 87.
- Demirci, İ. (2017). *Kuzey Kıbrıs'ın Rum Sakinleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi, Karabük, s. 15-17.
- Demirel, H. (2020). İlk TBMM'nin İlk Kanunu: Ağnam Resmi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), s. 24.
- Dinler, V. (2018). Osmanlı Devleti'nin İdari Yapısı. *https://veyseldinler.com*, s. 35.
- Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi, (1993). 3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968/1558-1560. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, s. 124-196.
- Durak, A. (2016). Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Osmanlı'nın Korsanlıkla Mücadelesi (1530-1571). *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), s. 132-138.
- Dündar, R. (1998). *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya, s.32-233.
- Dündar, R.- Çalışkan, A. (2022). Osmanlı'da Sosyal Hayat. *Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları*, Diyarbakır, s. 18.
- Dündar, R.-Aydın, M. (2012). Karaman Eyaleti Niğde Kazasından Kıbrıs'a Göçürülen Aileler. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 226-227.
- Emecen, F. (1992). Bennak. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (C.5 s. 458-459), İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Emecen, F.M. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 221-310.
- Engin, H. (2022). Osmanlı Serhad Kalelerinin İdaresi: Dizdarlardan Muhafız Paşalara İbrail Kalesi Tatbiki (XVIII.ve XIX. Yüzyıllar). *Near East Historical Review*, 12/3, s. 210.
- Erdem, F. (2021). *18. Yüzyıl Osmanlı Kıbrıs'ında Muhassıllık İdaresi (H.1130-1199/M. 1718-1785)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 14.

- Erdoğan, G. (2010). Akdeniz’de Korsanlık. Ege Üniversitesi, www.academia.edu, s. 0-7.
- Erdoğan, M.A. (1996). Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), s. 15.
- Erkan, D. (2022). *Osmanlı Devleti’nde Nahiye İdaresi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman, s.13.
- Erkmen, S.E. (2019). *Klasik Dönem Osmanlı Kara Kuvvetleri (Silahları ve Teçhizatları)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, s.63.
- Erol, Y.Z. (2021). *Osmanlı Devleti’nde Vergi Tahsil Düzenlemeleri ve Tahsildarlık Uygulaması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 22.
- Ertürk, V. (2011). Akşehir Sancağından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), s. 46-48.
- Gazioğlu, A.C. (2000). *Kıbrıs’ta Türkler 1570-1878*. Kıbrıs Araştırmaları ve Yayın Merkezi (CYREP), s. 8-102.
- Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı, (1986). Kıbrıs’ın Fethi (1570-1571). Genel Kurmay Ataşe Başkanlığı Kütüphanesi, Ankara, s. 17-136.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, (1999). Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Devleti. Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.57.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, (1971). Kıbrıs Seferi (1570-1571), C:3, s. 136-137.
- Girne Bölgesi Müze ve Eski Eserleri, (1978). Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği, Tezel Ofset ve Matbaası, Lefkoşa, s.1.
- Gökçe, T. (1998). 1572 Yılında İÇ-DL Sancağından Sürülüp Kıbrıs’ta İskân Edilen Aileler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, s.2-4.
- Gökel, Ö-Dağlı, G. (2015). Osmanlı’dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), s. 750.
- Göktepe, K. (2018). Osmanlı Döneminde Tekirdağ’da Yapılan Hayvancılığın İstanbul’un İlaşesi ile Sanayii ve Ticari Faaliyetlerdeki Rolü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), s. 361.
- Göktürk, T.B. (2015). Rum Ortodoks Kilisesi’nin Kıbrıs’ta Karar Alma Sürecine Etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s.296.
- Göregen, M. (2016). Bir Arada Yaşama Tecrübesi Bakımından Osmanlı Dönemi Kıbrıs. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 2(1), s. 23.
- Güler, A.Z. (2018). *III. Haçlı Seferi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, s. 103-104.
- Gülmez, B. (2022). *Lusignan Hanedanlığı Döneminde Kıbrıs (XIII-XV Yüzyıl)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, s. 27-68.
- Günay, V. (1999). *XV-XVI. Yüzyıllarda Bergama Kazası*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir, s. 342-343.
- Günel, İ. (2023). *Fenike Kolonizasyonunun Akdeniz Dünyasındaki Kültürel ve Ekonomik Etkileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa, s. 110.
- Güneş, M. (2014). Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili. *Akademik Bakış*, 8/15, s. 223.
- Halaçoğlu, Y. (2014). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s.56-60.

Hammer, J.V. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. C:2, (Çeviri: Mustafa Batu Müftüoğlu). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, s. 146-147.

Hasırcı, H.M. (2003). *Büyük Osmanlı Tarihi*. Merve Yayınları, s. 101.

Hatıpler, M. (2010). *Osmanlı Toprak Rejimi ve Tarihsel Süreç İçinde Kooperatifçiliğimiz*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, s.52.

İderman, E. (2006). *Salamis Antik Kenti ve Çevresinin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgisi Sistemleri Kullanılarak Tarihsel ve Güncel Arazi Kullanımları Yönünden İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, s. 32.

İnalcık, H. (1990). V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi. *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, s.5-6.

İnalcık, H. (1996). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. İstanbul: Eren Yayıncılık, s.42-45.

İnalcık, H. (1997). "A Note On The Population Of Cyprus". *Journal Of International Affairs*, 2(2), s. 1.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Âliyye Osmanlı imparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 140-141.

İnbaşı, M. (2022). Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferinde Şam Kalesi'nde Elde Edilen Eşyalar. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 9(23), s. 168.

İnci, M. (2016). Klasik Dönemde İdari Yapılanma: Taşra Teşkilatı. www.academia.edu, s.2.

Kalyan, Ö. (2020). North Cyprus Nature Culture History. <https://www.visitncy.com>, s.4.

Kangül, H. (2016). *16. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı Devleti Gürcistan Eyaletinin İdari ve Nüfus Yapısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s. 12.

Kapluhan, E. (2018). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Coğrafi Özellikleri ve Bu Özelliklerin Eğitime yansımaları*. İksad Publishing House, Kırşehir, s. 58-66.

Karabıyık, H. (2020). 12 Numaralı Tımar Yoklama Defteri Işığında Girne Kalesi Örneği. <https://www.academia.edu/>, Ankara, s. 691.

Karadağ, M.- Aylanç, M. (2020). Kıbrıs Türk Kültüründe Harnup ve Kullanım Alanları. *Milli Folklor*, Lefkoşa, s.243.

Karagöz, S. (2020). XV. Yüzyılda bir iskân metodu olarak mezralarda şenlendirme: Şumnu Örneği (Mezralar: üzerinde son bulan yaşamın kalan izleri mi yoksa yeni başlayacak hayatın ilk adımları mı?). *Rumeli de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S: Ö7, s.382-383.

Kazıcı, Z. (2019). *Osmanlı'da Vergi Sistemi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, s. 98-120.

Keser, U. (2010). Kıbrıs Adasında Kadın Eksenli Olarak Adak ve İnanç Dünyasına Kesitsel Bir Bakış. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, s.112.

Kılıç, O. (2012). Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevacib Defterleri. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (31), s. 115.

Kılıç, Ü. (2019). *Osmanlı Tarihi 1, Siyasi Tarihi, Kültür ve Medeniyet (1299-1774)*. İdeal Kültür Yayıncılık, s. 310.

Kısa, Y. (2016). H.1102 (M. 1690-1691) Tarihli Harput Kazası Cizye Defterinin Tanımı ve Tahlili. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 3/2, s 1-2.

KKTC MEB, (2014). s. 16-17.

Kocaoğlu, B. (2016). Osmanlı'da Cizye Vergisi ve İtfaiye Çalışmaları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:10, s 157.

- Koday, Z. (1995). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'nin Coğrafi Özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, s. 17-18.
- Koday, Z. (1998). Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 420.
- Kokkinos S.T. (2012). Occupied Towns/ Displaced Municipalities Of The Republic Of Cyprus: A Brief Historical Review. Nicosia, s.14-18.
- Korkmazer, S. (2023). *Osmanlı Devleti Döneminde Kıbrıs Vakıfları (1570-1826)*. Emin Yayınları, Bursa, s.54-307.
- Kök, U-Kimya, O- Qasimov, C. (2021). Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatında Sancak Biriminin İdari Yapısı ve İşleyişi. *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Ankara, s.46.
- Köse, S. (2017). *II.Selim Dönemi Osmanlı-Venedik İlişkileri (1566-1574)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, s. 26.
- Kurt, Y. (2024). Osmanlılarda Cizye Toplanmasında Karşılaşılan Güçlükler. *Türk Tarih Kurumu*, s. 15.
- Kütükoğlu, M.S. (2020). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 310.
- Maksudoğlu, M. (2001). *Osmanlı Tarihi 1299-1922*, Boğaziçi Yayınları, s.135-173
- Mercan, S. (2019). *Dış Siyasi Olaylarla İlgili TBMM'nin Gizli Oturum Görüşmelerinde Kıbrıs (1974)*. Ankara: İksad Publishing House, s. 13-14.
- Mert, Ö. (1968-1969). *Fetihten Sonra Kıbrıs'ta Türk İdaresi*. (Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul, s. 6-8.
- Metin, H. (2021). *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış*. Kaynak Yayınları, s. 30-146.
- Nurçin, V. – Süleyman Gümrükçüoğlu. (2020). Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta Din Eğitimi (1571-1878). <https://www.researchgate.net>. s. 99-102.
- Oğul, S. (2020). *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Üç Köyün Alayköy (Yerolakko), Türkeli (Ayvasıl) ve Kırklar (Timbu) Sosyo-Ekonomik Değişim ve Dönüşüm Tarihi (1570-1878)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum, s. 41.
- Oğuzoğlu, Y. (2022). Sultan Selim'in Memluk Seferi'nin Arka Planı. *Türk Tarih Kurumu*, s. 1510.
- Okkar, R. (2017). *Tarihte Kıbrıs*. C:1, İstanbul, <https://www.historystudies.net>, s. 31.
- Orbay, K. (2011). Osmanlı Çift-Hane Sistemi. www.academia.edu, s. 34.
- Öğmen, S.S. (2019). *Arkeolojik Buluntular Işığında Kıbrıs'ta Pers Dönemi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir, s. 13.
- Önsel, N. (2022). *Osmanlı Savaş Sanatında Tüfek (15-17 Yüzyıllar)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi, Aksaray, s.35.
- Özçelik, İ. (2016). *Devlet-i Aliyye'nin Taşra Yönetimi Sancak Kanunnâmelerinden Örnekler (Rodos, Prizrin, İskenderiye, Çemişgezek, Antep, Kütahya ve Tarsus Kanunnâmeleri)*. Ankara: Gazi Kitabevi, s. 29-31.
- Özerden, S.T. (2023). Utilization Of Ottoman Tangible Cultural Heritage In Northern Cyprus For Tourism Purposes (Kuzey Kıbrıs'ta Bulunan Osmanlı Somut Kültürel Mirasının Turizme Kazandırılması). *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, s. 538.
- Özerden, S.T.-Yıldız, S. (2016). Kıbrıs'ta Bizans İzleri ve St. Barnabas Manastırı Örneği. <https://www.researchgate.net>, s. 282.
- Özkaya, H. (2015). *Kıbrıs'ta Hakimiyet Mücadelesi; 648-1571*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, s. 1-95.

- Özkul, A.E. (2002). *Kıbrıs Adasının Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s.7-8.
- Özkul, A.E. (2010). Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-2. www.academia.edu. s. 283-293.
- Özmen, S. (2018). Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, s. 23-30.
- Öztaşkın, Ö.B. (2008). XV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Halkı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, s.109-111.
- Pala, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımsal Örgütlenme. *Ekonomik Yaklaşım*, 7(21), s.47.
- Pelister, S. (2021). XVI. Yüzyıl Yavuz Sultan Selim Dönemi Doğu Seferleri Nedenleri ve Sonuçları. www.academia.edu. s. 1-3.
- Sağlam, F. (2011). *Son Dönem Osmanlı Gelir Kaynaklarının Cumhuriyet Dönemi Gelir Kaynaklarıyla Mukayesesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s. 74.
- Sahillioğlu, H. (1991). Bad-ı Heva. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (C.4, s. 416-418), İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Sarıkaya, H. (2014). *T.T. 0008 Numaralı Tapu Tahrir Defteri'nin Transkripsiyonu ve Tahlili*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, s.24.
- Serter, V.Z. (t.y.). *Kıbrıs Tarihi*. Büyük Han, s. 20-24.
- Shayegan, S. (2019). *The Role Of Integrated Ancient Architecture Attributes In Promoting Tourist Destination*. Near East University, Nicosia, s.10.
- Sınav, S. (2007). *1844-1845 (H.1260-1261) Tarihli Temettuat Defteri'ne Göre Uluborlu Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, s. 68-71.
- Solmaz, S.B. (2022). Osmanlı'da Tımar Sistemi ve Bu Sistemin Bozulmasının Sebepleri. *Orta Doğu ve Orta Asya- Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (1), s. 1
- Solsten, E. (1993). Cyprus: A Country Study, <https://www.loc.gov>. s. 11-12.
- Sözer, C. (2005). *Kıbrıs'ta Türk ve Rum Halklarının Birbirlerinden Etkilenerek Aldıkları Kelimeler, Deyişler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, s. 14-15.
- Sözgün, Z. (2015). Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemindeki Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 1(2), s.208.
- Şahbaz, M. (2019). *Osmanlı Askeri Teşkilatında Deli Ocağı*. İksad Publishing House, s. 11.
- Şahin, C. (2012). Osmanlı Toprak Sistemi Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *International Journal Of Social Science*, 5(6), s.443.
- Şahin, İ. (2004). Mezra. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (C.29, s.546-548), Ankara, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Şahin, İ. (2005). *Kıbrıs Başpiskoposluğu; 1571-1821*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 31.
- Şahin, İ. (2006). Nahiye. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C.32, s. 306-308), İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Şahin, İ. (2009). Sancak. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C.36, s.97-99), İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Şahin, İ. (2011). *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi: Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, s.14.
- Şahin, İ. (2015). "Geçmişten Günümüze Kıbrıslı Rumlar: Dil, Din ve Kimlikleri". *Journal Of International Social Research*, s. 343.

- Şahin, S. (2006). *VI ve VII. Yüzyıllarda Kıbrıs*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elâzığ, s. 1-16.
- Şengil, M. (2020). *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs İnanç Tarihi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, s.30-31.
- Şengil, M. (2021). Mavi Vatanın Kudüs'ü-Kıbrıs'ta Din ve Siyaset. <https://www.researchgate.net/> s. 24-34.
- Tamçelik, S. (2024). Osmanlı Yönetimindeki Kıbrıs'ta Tahıl Üretimi ve Esasları. *Türk Tarih Kurumu*, s. 360.
- Taşbaş, E. (2012). Osmanlı İmparatorluğunda Devlet Görevlilerinin Sürgün Edilmesi: 19. Yüzyıl Kıbrıs Örneği. *Mediterranean Journal Of Humanities*, 11/1, s. 195.
- Taşkın, Ü. (2013). Rüsûm-ı Örfiye. *Tarih Okulu*, (14), s. 63-68.
- Tekin, A.S. (2019). Klasik Dönem Osmanlı Devleti İktisadi ve İçtimai Düzeninde Vergi Sistemi. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 1/1, s 61.
- Tektaş, N. (t.y.) *Çadırdan Saraya Saraydan Sürgüne Osmanlı*. Yeni Şafak Kültür Armağanı, s. 178-179.
- The History Of Cyprus An Overview, 2019, s. 5.
- Tırnava, H.S. (2019). *Osmanlı ve İngiliz İdaresinde Kıbrıs'ta Medreseler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, s. 63.
- Tilki, G. (2018). *Kıbrıs Haçlı Krallığı'nın Kuruluşu (1191-1205)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.44-53.
- Türkmenoğlu, M.A. (2021). Osmanlı Klasik Döneminde Kaleler ve Savunulması. 5th International Conference On History & Culture, s. 35.
- Uçar, G. (2004). *The Crusader Castles Of Cyprus And Their Place Within The Crusading History*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, s.82.
- Uluca, Y.M. E. (2006). *Gazimağusa Kaleiçi'nin Tarihsel Süreç İçindeki Kentsel Gelişimi ve Değişimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, s. 32.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1995). *Osmanlı Tarihi*, c:3, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 11-14.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1998). *Osmanlı Tarihi*. C:2, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 267-276.
- Üçok, Ç. (1994). Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(4), s. 539.
- Ünal, M.A. (1989). XVI. Yılda Harput Sancağı (1518-1566). *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, s. 101.
- Ünal, M.A. (2016). *Osmanlı Merkez ve Taşra Teşkilatı*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s.96-97.
- Üstün, E. (2017). *Lusignanlar Döneminde Kıbrıs Adası (1192-1489)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, s. 117-120.
- Üstün, E. (2018). Memlûk Devleti'nin Kıbrıs'ı Hâkimiyeti Altına Alması. *Orta Çağ Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 28-34.
- Vatansever, M. (2012). Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.12, s. 1489.
- Volzone, R.-Bigongiari, M.- Cıolu, F. (2018). The Church Of St. George İn The Kyrenia Castle İn The North Of The Island Of Cyprus: Bringing Out The Shape Of Architecture. <https://flore.unifi.it/> İtaly, s.2-3.
- Yanık, Z.Ö. (2024). 79 Numaralı Sivas Tahrir Defteri'ne Göre Sivas Sancağının Sosyo-Ekonomik Durumu (1519-1520). *Anasay*, (27), s. 82.

Yardımcı, M.E. (2006). 1489,1530,1553 Yılları Tahrir Sonuçlarına Göre Bosna'da Zirai Üretim ve Vergiler. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 56(2), s.165.

Yeşilyurt, Ş. (2022). Osmanlı Maliye Sisteminde Hinzır Vergisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/3, s. 1075.

Yıldırım, Ç. (2018). Kıbrıs Türbe Adakları. <https://www.academia.edu>. s. 23-24.

Yıldırım, M. (2012, Şubat 18-19). Bütün Yönleriyle Yahudilik. Uluslararası Sempozyum, Ankara, s. 315.

Yorulmaz, B. (2001). Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta Eğitim ve Eğitime Hizmet Edenler (1570-1878). Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, *İslam Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA*, İstanbul, s. 604.

Yörük, D. (2007). XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu. S: 17, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 626.

Yücel, K.K. (1996). *18 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-Metin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s. 125-126.

EKLER

EK 1: Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Yer Alan 111 Nolu Kıbrıs Mufasssal Tahrir Defterindeki Girne Nahiye Fihristi (BOA, TK.GM. d. 111/144a-b)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

The manuscript displays a detailed tax register (Fihristi) for the Girne Nahiye. The left page features a large, diagonal handwritten note in the upper left corner, likely a summary or a specific entry. The right page is filled with a grid of numbers and text, organized in columns. The text is written in Ottoman Turkish, and the numbers are arranged in a structured manner, possibly representing land area, population, or tax amounts. A ruler is visible at the bottom of the manuscript, indicating its physical dimensions.